

Uloga odgojitelja u poticanju jezičnih predvještina

Topić, Lara

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:157695>

Rights / Prava: [Attribution-ShareAlike 4.0 International/Imenovanje-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Lara Topić

ULOGA ODGOJITELJA U POTICANJU JEZIČNIH PREDVJEŠTINA

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2020.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Lara Topić

ULOGA ODGOJITELJA U POTICANJU JEZIČNIH PREDVJEŠTINA

Diplomski rad

Mentor rada:

doc. dr. sc. Vesna Budinski

Sumentor rada:

doc. dr. sc. Martina Kolar Billege

Zagreb, rujan 2020.

Sadržaj

SAŽETAK

SUMMARY

1. UVOD.....	1
2. PREDVJEŠTINE ČITANJA I PISANJA.....	2
2.1. JEZIČNE (KOMUNIKACIJSKE) DJELATNOSTI POČETNOG ČITANJA I PISANJA 3	
2.1.1. <i>Slušanje</i>	4
2.1.2. <i>Govorenje</i>	6
2.1.3. <i>Pisanje</i>	7
2.1.4. <i>Čitanje</i>	8
2.2. PREDUVJETI ZA RAZVOJ PREDVJEŠTINA ČITANJA I PISANJA.....	9
2.3. FONOLOŠKA OSJETLJIVOST.....	10
2.4. MOTIVACIJA ZA POTICANJE PREDVJEŠTINA ČITANJA I PISANJA.....	15
3. ČITANJE.....	18
3.1. RAZVOJ PREDČITAČKIH VJEŠTINA.....	19
3.1.1. <i>Funkcija i svrha pisanog jezika</i>	19
3.1.2. <i>Pojmovi o tehničkim i dogovornim karakteristikama pisma</i>	19
3.1.3. <i>Svijest o uporabi glasovne strukture riječi u čitanju</i>	20
3.1.4. <i>Grafo-foničko znanje</i>	20
3.2. RAZVOJ ČITAČKIH VJEŠTINA.....	21
3.3. TEŠKOĆE U ČITANJU.....	24
3.3.1. <i>Disleksija</i>	25
4. PISANJE.....	27
4.1. PISMENOST U PREDŠKOLSKOJ DOBI.....	27
4.2. GRAFOMOTORIČKE VJEŽBE ZA POTICANJE PREDVJEŠTINE PISANJA.....	29
4.3. PLES PISANJA.....	32
4.4. TEŠKOĆE U PISANJU.....	33
4.4.1. <i>Disgrafija</i>	33
5. UTJECAJ OKOLINE NA POTICANJE JEZIČNIH PREDVJEŠTINA.....	36
5.1. ULOGA RODITELJA.....	37
5.2. ULOGA ODGOJITELJA.....	38
5.3. AKTIVNOSTI ODGOJITELJA I NJIHOVA ULOGA U POTICANJU JEZIČNIH PREDVJEŠTINA.....	40
6. ISTRAŽIVANJE ULOGE ODGOJITELJA U POTICANJU JEZIČNIH PREDVJEŠTINA.....	46
6.1. CILJ ISTRAŽIVANJA.....	46

6.2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	47
6.3. ANALIZA PODATAKA	47
6.4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	48
7. RASPRAVA I ZAKLJUČAK.....	71
LITERATURA.....	72
PRILOZI.....	76
IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA	99

SAŽETAK

Jedna od osam ključnih kompetencija prema *Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014) je komunikacija na materinskom jeziku. Ona se ostvaruje djelatnostima slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. Odgojno-obrazovni proces je sastavni dio života svakog djeteta. Od najranije dobi djetetova života potrebno je poticati razvoj predvještina čitanja i pisanja koje će mu biti temelj za daljnje usvajanje tih vještina. Predškolske ustanove prvi su oblik formalnog odgoja i obrazovanja djeteta, stoga je uloga odgojitelja u njima ključna. Odgojitelji od najranije dobi trebaju poticati djecu na usvajanje jezičnih predvještina koje su priprema za lakše daljnje obrazovanje (školu) te im omogućuju daljnji razvoj u mnogim područjima. Kvalitetnom organizacijom prostorno-materijalnog konteksta i suradnjom s roditeljima uspješno će poticati razvoj tih predvještina.

U teorijskom dijelu ovog rada bit će opisane predvještine čitanja i pisanja, jezične (komunikacijske) djelatnosti početnog čitanja i pisanja, preduvjeti za razvoj predvještina čitanja i pisanja, fonološka osjetljivost te oblici motivacije za poticanje predvještina čitanja i pisanja. Također će biti opisana djelatnost čitanja, razvoj predčitačkih i čitačkih vještina te moguće teškoće koje se pojavljuju prilikom čitanja. Nadalje, bit će opisana djelatnost pisanja, pismenost u predškolskoj dobi, grafomotoričke vježbe kojima se potiču predvještine pisanja, metoda *Plesa pisanja*, kao i teškoće koje se pojavljuju prilikom pisanja. Važnu ulogu u poticanju jezičnih predvještina ima i okolina. Utjecaj okoline također je opisan u radu, kao i uloge roditelja i odgojitelja u poticanju jezičnih predvještina. U teorijskom dijelu se nalaze i aktivnosti koje odgojitelji koriste u svom radu tijekom poticanja jezičnih predvještina.

U istraživačkom dijelu nalazi se provedeno kvalitativno istraživanje koje je provedeno putem ankete na daljinu. Uzorak se sastoji od deset ispitanika (N=10). Ispitanici su bile odgojiteljice iz pet predškolskih ustanova u Gradu Zagrebu. Cilj istraživanja je bio uvidjeti koju ulogu imaju odgojitelji u poticanju jezičnih predvještina. Dobiveni odgovori su kategorizirani prema postavljenim pitanjima.

Ključne riječi: jezične predvještine, predčitačke vještine, predvještine pisanja, odgojitelj, dijete.

SUMMARY

According to the *National Curriculum for Early and Preschool Education* (2014), one of the eight key competencies is communication in native language. It is realized through the activities of listening, speaking, reading and writing. The educational process is an integral part of every child's life. From the earliest age of a child's life, it is necessary to encourage the development of reading and writing, which will be the basis for the further acquisition of these skills. Preschool institutions are the first form of child's formal upbringing and education, so the role of educators is crucial. From the earliest age, educators need to encourage children to adopt language skills. Language skills are important for further education (school) and enable child's development in many areas. With the right organization of the spatial-material context and cooperation with parents, educators will successfully encourage the development of these skills.

The theoretical part of this Master thesis will describe the skills of reading and writing, language (communication) activities of initial reading and writing, preconditions for the development of reading and writing, phonological sensitivity and forms of motivation to encourage skills of reading and writing. Also, the thesis will describe the activity of reading, the development of pre-reading and reading skills and possible difficulties. Furthermore, there will be described the activity of writing, literacy in preschool age, graphomotor exercises that encourage writing skills, methods of *Writing dance*, as well as difficulties that occur when writing. The environment also plays an important role in encouraging language skills. The influence of the environment is also described in the thesis, as well as the roles of parents and educators in fostering language skills. The theoretical part also includes activities that educators use in their work in order to encourage language skills.

In the research part of a thesis, there is a qualitative research that was conducted through a remote survey. The sample consist of ten respondents (N = 10). The respondents were educators from five preschool institutions in the city of Zagreb. The aim of the research was to recognize the role of educators in encouraging language skills. The obtained answers are categorized according to the asked questions.

Keywords: language skills, pre-reading skills, pre-writing skills, educator, child.

1. UVOD

„Usvajanje jezika zahtjevan je i složen zadatak koji djeca uspijevaju iznenađujuće jednostavno i brzo obaviti u vrlo ranoj dobi (otprilike do svoje treće godine)“ (Erdeljac, 2009, str. 293). Kako bi se dijete što uspješnije pripremilo za odlazak u školu, ali i za budući život, treba ovladati određenim vještinama. Vještine čitanja i pisanja značajne su vještine u školi. Dijete bi tijekom predškolskog obrazovanja trebalo steći tjelesnu, emocionalnu, kognitivnu i socijalnu zrelost koje mu omogućuju uspješno usvajanje vještina za daljnji razvoj. Tijekom predškolskog razdoblja odgojitelj ima važnu ulogu u poticanju predvještina čitanja i pisanja. Pojedina djeca ovladaju vještinama čitanja i pisanja vrlo lako i bez većih teškoća, dok postoje i djeca koja to čine teže. Odgojitelj u predškolskoj ustanovi može određenim metodama i individualnim radom pomoći djeci, posebno onoj koja imaju teškoća, da ovladaju tim vještinama. Osim odgojitelja, važnu ulogu u poticanju jezičnih predvještina imaju roditelji i šira obitelj te vršnjaci. Prema Čudini-Obradović (2014a) za uspješno čitanje važni su vanjski i unutarnji uvjeti, a to su fonemska svjesnost, tečnost (fluentnost), razumijevanje pri čitanju, rječnik i motivacija. Prema Eugenevoj Sobolevoj i Nikolaevnoj Emeljanovoj (2009) pismenost se sastoji od tri aspekta, a to su: neuropsihološki (stupanj razvijenosti psihičkih funkcija djeteta koje su neophodne za pisanje), socijalno-pedagoški (komunikacija djeteta s odraslima, djetetov razvoj kroz igru i odnos obitelji djeteta prema čitanju) te psihološki (djetetova motivacija za učenje, odnosno motivacija za čitanje i pisanje). Sva tri aspekta neophodna su za razvoj pravilnog pisanja te su međuovisni i u stalnoj interakciji. Odgojitelji grafomotoričkim vježbama od rane dobi mogu kod djece poticati predvještine pisanja. Jelaska (2007) navodi kako dijete prilikom usvajanja jezika treba ovladati svim njegovim razinama. Kako djetetu sporazumijevanje ne bi bilo otežano, važno je da nauči mnoštvo riječi, njihovo značenje i način uporabe, da spozna kako se riječi spajaju s drugim riječima i mijenjaju u rečenicama (rečenična pravila) te da točno izgovara glasove, spojeve glasova, naglaske, intonacije, ritam i slično.

Kao odgojiteljicu zanima me kako odgojitelji u predškolskim ustanovama potiču usvajanje jezičnih predvještina kod djece, predvještina koje su djeci bitne za kasniji razvoj i učenje.

2. PREDVJEŠTINE ČITANJA I PISANJA

Prema Kuvač (2007), da bi dijete moglo ovladati vještinama čitanja i pisanja važno je da najprije usvoji jezik te razvije i uskladi vidnu i slušnu obradu i motoriku. Predvještine čitanja i pisanja su vještine koje se počinju razvijati od djetetova rođenja, a njihov razvoj intenzivira se u predškolskom razdoblju. One su preduvjet za razvoj čitanja i pisanja u kasnijoj dobi. „Predvještine su, prema tome, uvjeti koji trebaju biti zadovoljeni kako bi se razvila određena znanja i vještine. Svaka vještina je ujedno i predvještina za razvoj neke druge, nove vještine“ (Kuvač, 2007, str. 61). Razvoju vještina čitanja i pisanja prethode vještine slušne i vidne obrade te grafomotorike.

„Slušna obrada presudna je za razvoj jezika, a uz vidnu obradu i za čitanje“ (Kuvač, 2007, str. 61). Informacije koje primamo putem sluha prolaze tri razine slušne obrade, a to su: slušna percepcija, slušno razlikovanje i slušno prepoznavanje. Slušna percepcija je prva razina koja podrazumijeva da smo svjesni zvukova oko sebe. Druga razina je slušno razlikovanje koje nam omogućuje da uočavamo sličnosti i razlike među zvukovima. Treća razina je slušno prepoznavanje. Ona omogućuje određivanje onoga što se sluša te na toj razini riječi i iskazi dobivaju svoje puno značenje. Slušna obrada važna je kako bi se razvila fonološka svjesnost, tj. spoznaja da se iskazi sastoje od riječi, riječi od slogova, a slogovi od fonema. Predškolsko razdoblje posebno je važno za razvoj fonološke svjesnosti. Kuvač (2007) navodi nekoliko zadataka kojima djeca mogu razvijati fonološku svjesnost, a to su: određivanje granica riječi u rečenici, određivanje slogova u riječi, određivanje prvog fonema/glasa u riječi, određivanje svih fonema/glasova u riječi, spajanje fonema/glasova u riječi, brisanje fonema/glasova te dodavanje fonema/glasova. Dijete je sposobno pravilno pisati kada ovlada razinama fonološke svjesnosti i kada može svaki fonem predstaviti odgovarajućim grafemom.

Vidna obrada predstavlja sposobnost zamjećivanja obilježja slova i riječi prilikom čitanja i pisanja. Razine vidne obrade su vidno razlikovanje i vidno prepoznavanje. Vidno razlikovanje omogućuje vizualno uočavanje sličnosti i različitosti. Prilikom pisanja omogućuje određivanje razlika u obliku, veličini te smjeru pisanja slova. Što su slova sličnija po smjeru i obliku, to je uloga vidnog razlikovanja veća. Vidno prepoznavanje omogućuje određivanje značenja slova ili promatranog objekta (Kuvač, 2007).

„Grafomotorika je motorička aktivnost pisanja“ (Kuvač, 2007, str. 63.). Često se naziva i fina motorika. Dijete u dobi od dvije godine sposobno je držati olovku i šarati po

papiru te se u tom razdoblju javljaju počeci pisanja. Razvojem koordinacije i kontrole, počinje povlačiti konkretnije linije i crtati prepoznatljive oblike. Oko treće godine šaranje postaje bolje te iskazuje početna obilježja pisanja. U toj dobi za dijete je karakteristično da često crta i piše na istom papiru. U četvrtoj godini razvija svijest o povezanosti glasa i grafema, što mu omogućuje da za nekoliko godina počne pisati slova. Vlastito ime je u većini slučajeva prva napisana riječ djeteta. Tijekom šeste i sedme godine važno je da usvoji pravila koja su mu potrebna da bi uspješno ovladalo pisanjem. Potrebno je naučiti pravilno sjediti, držati olovku, razviti pokrete nužne za pisanje, razviti sposobnost održavanja kontinuiteta linije, znati dobro pritisnuti olovku, dobro se orijentirati na papiru te poštivati pravila pisanja s lijeva na desno i odozgo prema dolje (Kuvač, 2007).

Predvještine omogućuju djeci usvajanje određenih znanja, ali također mogu ukazivati i na određene teškoće prilikom usvajanja jezika, čitanja i pisanja. Formalno poučavanje čitanja i pisanja započinje u prvom razredu osnovne škole. Njemu prethode mnoge predvještine kojima dijete ovladava od rođenja do polaska u školu. Čitanje i pisanje su jezične djelatnosti kojima prethode razvijene jezične djelatnosti slušanja i govorenja. Roditelji, a posebno odgojitelji u predškolskim ustanovama, imaju vrlo važnu ulogu prilikom razvoja djetetove slušne percepcije te prilikom razvoja govora (Balen i Kolar Billege, 2018).

2.1. JEZIČNE (KOMUNIKACIJSKE) DJELATNOSTI POČETNOG ČITANJA I PISANJA

„Osnovna je funkcija jezika sporazumijevanje (komunikacija), odnosno prijenos poruke komunikacijskim kanalom od govornika do sugovornika. Komunikacijski kanal put je poruke od pošiljatelja prema primatelju“ (Budinski, 2019, str. 29). Osnovne jezične djelatnosti – slušanje, govorenje, čitanje i pisanje mogu se svrstati u dvije skupine, a to su: djelatnosti jezične recepcije u koju ulaze slušanje, čitanje i gledanje te djelatnosti jezične produkcije u koju spadaju govorenje, pisanje i znakovanje. „Slušanje i govorenje prvi su oblici komunikacije u svim jezicima, a čitanje i pisanje vještine su koje učenici uče“ (Slattery i Willis, 2011; Budinski, 2019, str. 29). „U predškolskom razdoblju započinje proces opismenjavanja koji obuhvaća usvajanje jezika i usavršavanje jezičnih djelatnosti slušanja i govorenja te stvaranje preduvjeta za usvajanje temeljnih predvještina čitanja i pisanja“ (Budinski i Lujčić, 2018, str. 152).

Bežen i Reberski (2014) navode da je temeljna zadaća predmeta Hrvatski jezik naučiti učenike komunicirati te im tako omogućiti izražavanje svojih misli, osjećaja i primanja poruka drugih ljudi na materinskom jeziku.

Grginič (2007) navodi kako istraživanja predškolske pismenosti ukazuju da djeca prije polaska u školu znaju puno o pismenosti. Od treće do šeste godine usvajaju znanje o tisku, grafičku i fonološku svjesnost, asocijativnu vezu glas-slovo te čitanje s dekodiranjem. Najčešća definicija pismenosti prema psiholingvistima je pismenost u užem smislu definirana kao čovjekova sposobnost čitanja i pisanja. „M. Cenčić (2000.) i drugi je određuju kao zapleten, sastavljen i povezan čin i proces koji ne obuhvaća samo čitanje i pisanje, nego govorenje i slušanje“ (Grginič, 2007, str.7). U širem smislu pismenost uključuje i druge stvaralačke aktivnosti, analitičke sposobnosti te znanja određenog područja. Određenje pojma pismenosti najviše se temelji na lingvističkom aspektu u kojem je pismenost usmjerena na strukturu jezika te komunikacijskom aspektu koji podrazumijeva četiri komunikacijske aktivnosti: govorenje, slušanje, pisanje i čitanje.

Razvojna pismenost podrazumijeva sposobnost djeteta da što bolje razumije svrhu i važnost pisane komunikacije, komuniciranje pomoću teksta, osobine pisma, glavna svojstva pisanog teksta, prenošenje govora u pisani oblik, pričanje priča te opisivanje doživljaja (Čudina-Obradović, 2004).

Prema Jelaska (2007) temeljne jezične djelatnosti podijeljene su na jezično primanje i jezičnu proizvodnju. U jezično primanje ulaze razumijevanje govora ili slušanje, razumijevanje pisanog teksta ili čitanje i razumijevanje mimika i gesta. Jezična proizvodnja podrazumijeva oblikovanje jezika zvukom (govorenje), pismom (pisanje) ili pokretom (znakovanje). Jednostavnim jezičnim djelatnostima smatraju se one koje se sastoje samo od primanja ili samo od proizvodnje, a složenim jezičnim djelatnostima one koje se sastoje naizmjenično ili istovremeno od primanja i proizvodnje.

2.1.1. Slušanje

„Slušanje (čujenje) radnja je slušnih organa (uho, moždani centar za sluh i dr.) kojom se zapažaju govor i drugi zvukovi“ (Bežen i Reberski, 2014, str. 16). Slušanje je sastavni element čitanja i pisanja zbog čega ga je važno poticati kod djece od najranije dobi. Da bismo

mogli uočavati i usvajati jezične aktivnosti koje se temelje na slušanju, potrebno je razviti sluhovno pamćenje. Sluhovno pamćenje sastoji se od pamćenja glasova koje osoba čuje i omogućuje reprodukciju tih glasova. Već od druge godine života kod djece možemo poticati razvoj slušanja pjesmicama u rimi. Rima ima pozitivan učinak na razvijanje osjetljivosti za glasovnu strukturu kod djece jer djeca primjećuju da pojedine riječi koje su različite imaju isti završetak. (Bežen i Reberski, 2014). Kao jezična djelatnost, prilikom ovladavanja početnim čitanjem i pisanjem, slušanje je nužno radi primanja informacija i poruka, razumijevanja osobe s kojom komuniciramo, oponašanja pravilnog izgovora glasova, pravilnog naglašavanja riječi te intonacije rečenice. Aktivno slušanje važna je jezično-komunikacijska djelatnost prilikom početnog čitanja i pisanja koja uključuje poticaje: „...ohrabrivanje (verbalnim i neverbalnim znakovima), razjašnjavanje (postavljanje pitanja govorniku), reflektiranje (dekodiranje emocionalnih stanja koji omogućuju daljnju komunikaciju), uvažavanje i vrednovanje (govornikovih riječi)“ (Budinski, 2019, str. 30). Vrlo je važno da svaki govorni model, a posebno odgojitelj u predškolskoj ustanovi, ima pravilan izgovor i intonaciju. Djeci koja pohađaju predškolsku ustanovu, uz roditelje, upravo su odgojitelji govorni uzori koje djeca slušaju od najranije dobi i čiji govorni model oponašaju.

Autori Apel i Masterson (2004) navode prosječne vještine za razvoj sluha i razumijevanja koje djeca stječu u određenoj dobi. U dobi od rođenja do trećeg mjeseca dijete se strese na glasne zvukove, umiruje se ili se smije kada mu se netko obraća, prepoznaje glas roditelja i umiruje se ako je plakalo, a ovisno o reakciji na zvuk siše jače ili slabije. U dobi od četiri do šest mjeseci počinje okretati glavu u smjeru zvukova, iskazuje reakcije na promjene tona glasa roditelja, obraća pažnju na igračke koje stvaraju zvukove i obraća pažnju na glazbu. U razdoblju od sedam mjeseci do godine dana dijete voli igru „ku-kuc“ te igre rukama i prstima, okreće glavu i usmjerava pažnju u smjeru zvukova, sluša kada mu se netko obraća, prepoznaje riječi za svakodnevne predmete poput „voda“, „šalica“ i slično i odgovara na verbalne zahtjeve. U dobi od godinu do dvije počinje pokazivati na zahtjev dijelove tijela, pratiti jednostavne upute i razumijevati jednostavna pitanja koja su mu upućena. Sluša jednostavne pjesmice, priču i rimu, a prilikom listanja knjiga pokazuje slike kada se imenuju. U dobi od dvije do tri godine razumije razlike u značenju, npr. veliko-malo, gore-dolje i slijedi dvije upute koje su dane jedna za drugom. U dobi od tri do četiri godine dijete čuje kada ga se zove iz druge prostorije, obraća pažnju na zvukove s televizije ili radija te ih čuje jednako kao i drugi članovi obitelji te odgovara na jednostavna pitanja. U dobi od četiri do pet

godina pažljivo sluša kratku priču, sposobno je odgovoriti na pitanja uz nju vezana te čuje i razumije većinu toga što se priča kod kuće ili u vrtiću.

2.1.2. Govorenje

„Govorenje je sposobnost i djelatnost izricanja misli i osjećaja pomoću artikuliranih glasova i riječi“ (Bežen i Reberski, 2014, str. 17). Govor je fiziološka, glasovna (fonetska) i sluhovna (akustička) pojava. U njegovoj proizvodnji, osim slušnih organa, sudjeluju i govorni organi koji artikuliraju glasove te se zvučnim putem prenose sugovorniku ili slušatelju. Da bi osoba mogla dobro govoriti, važno je da ima uredno razvijene govorne organe te uredno razvijen sluh. Pojedina djeca mogu imati govorne mane poput mucanja, tepanja, brzopletosti, unjkanja ili naglušnosti (Bežen i Reberski, 2014).

Mucanje može biti urođeno ili uzrokovano nekim stresnim situacijama u djetinjstvu. Kod djece se javlja jer otkazuju organi koji su potrebni za govor prilikom zauzimanja položaja za izgovor sljedećeg glasa. Dijete koje muca ima teškoće prilikom izgovora glasova na početku, u sredini ili na kraju riječi te se više koncentrira na sam izgovor riječi, a manje na njeno značenje. Mucanje se može izliječiti ili s vremenom nestati (Bežen i Reberski, 2014).

Tepanje se javlja kada dijete neke glasove, koji se teže izgovaraju, zamjenjuje lakšima (npr. konj-tonj, riba-jiba, četka-cetka i slično). Zamjena glasova događa se zato što dijete ne može artikulirati glasove ili nema uredno razvijene govorne organe. Tepanje s vremenom može nestati, ako se radi o tepanju kada dijete ne može artikulirati glasove. Tepanje koje se javlja zbog nedovoljno razvijenih govornih organa uklanja se operacijom (Bežen i Reberski, 2014). Bežen i Reberski (2014) navode kako se u tepanje ubraja i vrskanje te šuškanje. Do vrskanja dolazi kada dijete ne može izgovoriti glas „s“, a do šuškanja kada umjesto glasa s izgovara glas „š“.

Brzopletost se manifestira kada dijete ubrzanim tempom izgovara pojedine glasove ili riječi te pojačanim tonom ili tiho. Odgojitelj u tom slučaju može pomoći djetetu pravilnim izgovorom riječi, a dijete ponavlja za njim.

Unjkanje predstavlja govorenje kroz nos, a naglušnost dovodi do govornih mana jer nagluho dijete ne može imati normalan izgovor (Bežen i Reberski, 2014).

S djecom predškolske dobi mogu se provoditi vježbe govorenja koje obuhvaćaju sljedeće elemente: „...vježbe disanja, vježbe artikulacije, glasnog i tihog govorenja, brzog i sporog govorenja i vježbe položaja tijela koje omogućuju govorenje bez napora“ (Trankiem, 2009; Budinski, 2019, str. 31). Prilikom početnog čitanja i pisanja potrebno je pridavati pažnju artikulaciji i akustici glasa u određenom izražajno-jezičnom kontekstu (Budinski, 2019).

Apel i Masterson (2004) navode vještine govora djece prema dobi. Dijete od rođenja do trećeg mjeseca guguće, plače ovisno o svojim potrebama te se smiješi kada vidi roditelje. U dobi od četiri do šest mjeseci počinje proizvoditi zvukove koji nalikuju glasovima (brbljanje), iskazuje vokalno ushićenje ili razočaranje, stvara zvukove grgljanja prilikom igre ili kada ga ostavljamo samo. U dobi od 7 mjeseci do godine dana brbljanje djeteta sadrži dugačke ili kratke skupine glasova. Dijete se služi glasovima da privuče i zadrži pozornost, oponaša razne glasove te počinje koristiti jednu ili dvije riječi. U dobi od godinu do dvije počinje izgovarati sve više riječi, postavlja pitanja jednom ili dvjema riječima, spaja dvije riječi zajedno i koristi suglasnike na početku riječi. S dvije do tri godine koristi riječi gotovo za sve. Prilikom pričanja koristi dvije do tri riječi, a prilikom traženja stvari privlači pozornost prema predmetima tako da ih imenuje. U dobi od treće do četvrte godine sposobno je pričati o tome što je radilo u vrtiću ili kod prijatelja, koristi rečenice od četiri ili više riječi, govori tečno, bez ponavljanja riječi ili slogova. U dobi od četiri do pet godina posjeduje jasan glas. U rečenicama iznosi pojedinosti, prilikom pričanja priče se pridržava teme, nema poteškoća prilikom komuniciranja s drugom djecom i odraslima, ispravno izgovara većinu glasova i koristi gramatiku kao i svi u obitelji.

2.1.3. Pisanje

U hrvatskome jeziku pisati „...znači bilježiti na papiru ili čemu drugome slova, brojke ili druge znakove“ (Anić, 2003, str.1033; Budinski, 2019, str. 35). Bežen i Reberski (2014) navode da je pisanje djelatnost kojom izražavamo vlastite misli i osjećaje putem pisma. Pismo predstavlja sustav znakova. Vještina pisanja povezana „...je s jezičnim djelatnostima govorenja, slušanja, čitanja, gledanja i znakovanja“. Poučavanje pisanja „...možemo promatrati kao usvajanje vještine prijenosa glasa u slovo, vještine pisanja latiničkim pismom (školskim formalnim i rukopisnim pismom), pisanje riječi, rečenica i kraćih tekstova“ (Kolar Billege, Budinski, 2015, str. 329). Dijete pisanjem uči značenje, oblik i funkciju slova i riječi.

Iz toga možemo zaključiti da pisanje razvija intelektualne sposobnosti djeteta. Već u predškolskom razdoblju, od druge godine do polaska u školu, dijete počinje šarati i crtati. Kasnije svojim crtežima daje značenje, opisuje ih odraslima te počinje pisati vlastitim pismom oponašajući slova i brojeve. Usvajanje predvještina čitanja i pisanja u predškolskom razdoblju vrlo je važno za kasnije uspješno čitanje i pisanje u prvom razredu (Bežen i Reberski, 2014). „Početno pisanje nikako se ne smije svesti samo na grafomotoričke aktivnosti i vještine. Svladavanje grafomotorike pisanja bit će uspješno tek ako tekst koji dijete piše ima neki smisao. Cilj svakog pisanja je izražavanje, pa i u početnome pisanju. Zato se dijete uči oblikovanju teksta usporedno s učenjem slova“ (Bežen i Reberski, 2014, str. 22). Tekst najprije treba biti napisan da bi se mogao pročitati, stoga je pisanje jezična djelatnost koja prethodi čitanju. „Razvijanje kulture pisanja započinje, u pravilu, u školskoj dobi, u nastavi početnog čitanja i pisanja kada dijete usvaja grafemski sustav jezika i oblikovanje prvih poruka pisanim jezikom“ (Kolar Billege, 2020, str. 70).

2.1.4. Čitanje

„Čitanje je sposobnost i djelatnost dekodiranja (dešifriranja) napisanog teksta“ (Bežen i Reberski, 2014, str. 25). Čitanje je također „...identificiranje slova i njihovo povezivanje u skupine koje predstavljaju riječi“ (Erdeljac, 2009, str. 96). Za uspješno čitanje, važno je da osoba koja čita poznaje slova i razumije jezik na kojemu je napisan tekst. Budinski i Kolar Billege (2012) navode kako je u hrvatskom, odnosno u materinskom jeziku, za čitanje najvažnija glasovna osjetljivost. To je sposobnost rastavljanja i sastavljanja riječi na glasove. Raspoznavanje glasovne strukture riječi u hrvatskom (materinskom) jeziku smatra se središnjim procesom čitanja. Glavnim zadatkom u poučavanju čitanja smatra se „...naučiti dijete raspoznavanju glasova, zamjeni glasova slovima i sastavljanju rastavljenih dijelova riječi u cjelovitu rečenicu“ (Budinski i Kolar Billege, 2012, str. 303). Prilikom čitanja važno je znati i poštivati pravila čitanja s lijeva na desno i odozgo prema dolje. U predškolskoj dobi, od druge do šeste godine života, dijete razlikuje glasove, primjećuje glasove koji se podudaraju, razlikuje prvi glas i sposobno je na njega nadovezati ostatak riječi te može nekoliko kraćih i pročitati. Kod početnika često se u čitanju može pojaviti slovkanje. Ono nastaje kada čitač ne poveže glasove u cjelinu (Bežen i Reberski, 2014). Autori Erdeljac (2009) i Bežen i Reberski (2014) smatraju da je čitanje vizualna aktivnost koja se izvodi očima, a osvješčuje u mozgu. Čudina-Obradović (2004) navodi kako „...čitanje zahtijeva

obradu onoga što se vidi, preradu u svijesti, obrađivanje viđenog u skladu s prijašnjim znanjem“. Smatra i da čitanje „...zahtijeva mnogobrojne i složene procese: usporedbu, prizivanje iz pamćenja, povezivanje onoga što vidimo s onim što čujemo ili što smo prije čuli, uočavanje bitnih podataka i odbacivanje suvišnih i još mnoge druge procese.“ (Čudina-Obradović, 2004, str. 15,16). Čitanje se smatra vrlo složenim psihičkim procesom. Bežen i Reberski (2014) navode najvažnije procese tijekom čitanja, a to su: raspoznavanje slova i glasova u tekstu koji se čita, povezivanje glasova i slova u riječi, rečenice i tekst te razumijevanje pročitane riječi, rečenice i teksta. Formalno usvajanje čitanja započinje u školi, a temelji se na predvještinama čitanja. Jednom od ključnih jezičnih kompetencija smatra se kompetencija čitanja. Ona zajedno sa slušanjem, govorenjem i pisanjem pripada skupini dviju temeljnih kompetencija: komunikacije na materinskom jeziku i komunikacije na stranom jeziku (Gazdić-Alerić i suradnici, 2016).

2.2. PREDUVJETI ZA RAZVOJ PREDVJEŠTINA ČITANJA I PISANJA

Čudina-Obradović (2014a) podijelila je preduvjete za razvoj čitanja na unutarnje i vanjske.

Kao unutarnje preduvjete navodi genetsku funkciju i neoštećenost živčanih putova. Istraživanjima je utvrđeno da kod ljudi postoje mnogi geni koji su odgovorni za razvoj vještina čitanja i pisanja te je potrebno da oni ispravno funkcioniraju. Prema kognitivnoj neuroznanosti čitanja, utvrđena su četiri područja u mozgu koja su važna za čitanje. Tri područja nalaze se u lijevoj polutki mozga, a jedno u desnoj. Najvažnija područja živčanog sustava odgovorna za čitanje su Dejerinovo i Wernickeovo područje. Ta područja poznata su i pod nazivom stražnji sustav. U taj sustav odlaze svi senzorni podaci o riječima (izgled riječi, glasovni oblik i značenje). Podaci se u tom sustavu čvrsto povezuju i spremaju za kasniju obradu. Za početno čitanje važno je Wernickeovo područje. To je područje zaduženo za dva postupka nužna za početno čitanje, fonemsku analizu i primjenu abecednog načela. Dejerinovo područje predstavlja ekspresni živčani put i rabi se za tečno čitanje. Fuziformni girus je također ekspresni živčani put koji služi za prepoznavanje jedinice slovo/glas. „Brocino područje ima pomoćnu ulogu u rastavljanju riječi na glasove“ (Čudina-Obradović, 2014a, str. 35). Iz navedenog možemo zaključiti da se u mozgu nalaze četiri živčana puta koja su zadužena za čitanje. Brocino područje i Wernickeovo područje su spori putevi i njih rabe

osobe koje počinju usvajati čitanje. Ti putevi su aktivni kod djece predškolske i rane školske dobi. Dejerinovo područje i fuziformni girus, ekspresni živčani putevi, smatraju se najvažnijim pri čitanju. „Mogli bismo reći da je Brocino i Wernickeovo područje važno za fonemsku svjesnost i primjenu abecednog načela, a Dejerinovo područje i fuziformni girus važni su za brzinu imenovanja i tečno čitanje s razumijevanjem“. (Čudina-Obradović, 2014a, str. 35).

U vanjske preduvjete za razvoj čitanja spadaju čimbenici prenatalnog razdoblja (zdravlje majke, prehrana, način života), materijalna okolina djeteta, socijalna okolina djeteta te kulturni čimbenici (vrijednosti i stavovi društva prema čitanju i pisanju). Također mogu utjecati i slučajni čimbenici poput bolesti, neke traume ili specifične okoline pojedinca (Čudina-Obradović, 2014a).

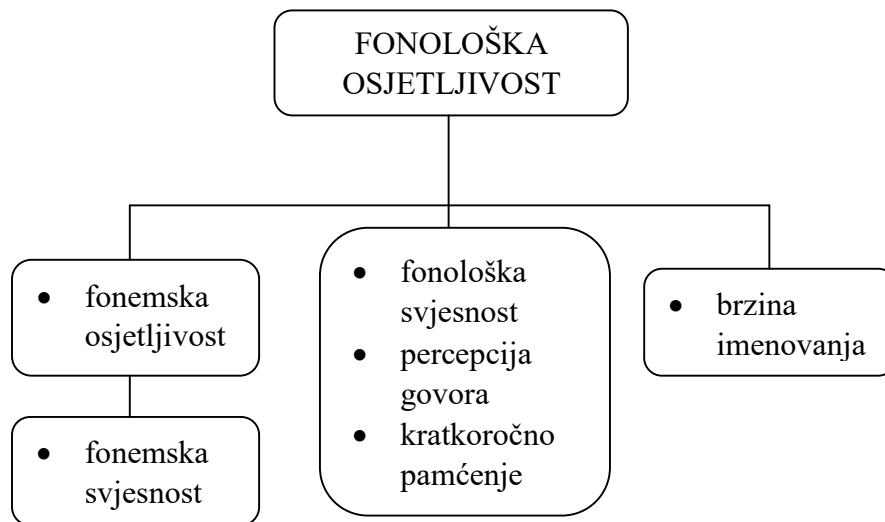
Osim unutarnjih i vanjskih preduvjeta za razvoj čitanja i pisanja, postoje još i mnogi drugi, pa tako Mesec i suradnici (2015) kao preduvjete za razvoj čitanja i pisanja navode: razvijen rječnik, verbalno radno pamćenje, fonološku osviještenost, poznavanje slova, vizualnu percepciju i grafomotoriku. Oni smatraju da djeca u predškolskoj dobi intenzivnim radom mogu napredovati u tim područjima. Vukasović i Blažević (2020) kao preduvjete za razvoj predvještina čitanja i pisanja kod djece predškolske dobi navode: uredan jezično-govorni razvoj, sposobnost razumijevanja govora, sposobnost razumijevanja sadržaja priče i samostalno prepričavanje priče, uredan izgovor glasova, izgovaranje rečenica ispravne gramatičke strukture, lako usvajanje pjesmica, dobro pamćenje (priča, igrokaza, rime, pjesmica), urednu pažnju i koncentraciju, motoričku spretnost te interes za crtanje i pisanje. Prema istraživanjima, pet najvažnijih preduvjeta za čitanje su: fonemska svjesnost, tečnost (fluentnost), razumijevanje pri čitanju, rječnik i motivacija (Čudina-Obradović, 2014a).

U predškolskim ustanovama odgojitelji imaju veliku ulogu u stvaranju preduvjeta za razvoj predvještina čitanja i pisanja. Svakodnevnim osmišljavanjem aktivnosti i pripremanjem poticaja trebaju omogućiti djeci razvijanje predvještina te im biti model prilikom učenja.

2.3. FONOLOŠKA OSJETLJIVOST

Znanstvene discipline fonetika i fonologija razlikuju se i stoga je potrebno znati njihova značenja. Fonetika je znanstvena disciplina koja proučava glasove s obzirom na to

kako se tvore (artikulacijska svojstva) i kako se čuju (akustička svojstva). Fonologija je znanstvena disciplina koja proučava foneme kao razlikovne jedinice i njihovu razlikovnu ulogu (značenje) (Budinski, 2019). Pojam fonološka osjetljivost često se u literaturi rabi kao istoiznačnica pojmova fonemska osjetljivost, fonemska svjesnost i fonološka svjesnost. Potrebno je znati da se ti pojmovi međusobno razlikuju.

Slika 1. Međusobni odnosi različitih oblika prepoznavanja strukture govora

Izvor: Čudina-Obradović, M. (2014a). *Psihologija čitanja: od motivacije do razumijevanja*, str. 115

Navedeni pojmovi definirani su na sljedeći način:

- Fonološka osjetljivost predstavlja mogućnost djeteta da prilikom govora nesvjesno barata rečenicama, njezinim dijelovima te dijelovima riječi, a kod djece se razvija u dobi između pete i sedme godine.
- Fonološka svjesnost predstavlja vještine prepoznavanja rime, slogova i riječi kao dijelova rečenice.
- Fonemska osjetljivost predstavlja mogućnost djeteta da nesvjesno prepozna glasove u riječi.
- Fonemska svjesnost predstavlja mogućnost djeteta da svjesno prepozna glasove u riječi, broj glasova, položaj glasova te da svjesno razmišlja o strukturi riječi i mijenja istu izostavljanjem, dodavanjem, zamjenom ili preokretanjem glasova. To je

sposobnost koja se razvija od ranog do srednjeg djetinjstva te se razvija postupno, na zahtjev okoline, prilikom početka čitanja i pisanja.

- Percepcija govora omogućuje djetetu da pravilno doživi cjelinu riječi i njezinu segmentaciju te da ispravno čuje riječi.
- Brzina imenovanja predstavlja sposobnost djeteta koliko će brzo prepoznati glas i koliko će brzo glasove moći povezati u riječi (Čudina-Obradović, 2014a).
- Kratkoročno pamćenje verbalnog materijala je sposobnost pohranjivanja informacija u fonološkom obliku (Erdeljac, 2009).

Pojmovi fonem i glas također se često rabe kao istoznačni pojmovi, stoga je potrebno naglasiti da se oni razlikuju. „Fonem određuje značenje riječi“ (Čudina-Obradović, 2004, str. 16) te je ujedno i najmanja glasovna jedinica, a glas predstavlja najmanju govornu jedinicu (Anić, 2007). Fonološka svjesnost može se promatrati kao najzreliji stupanj fonološke osjetljivosti, prisutna je prije fonemske svjesnosti i kod djece se može pojaviti i prije pete godine života. Razvija se postupno, u predškolskom razdoblju, pričanjem priča, slušanjem i usvajanjem pjesmica u rimi te putem razgovora s roditeljima i odgojiteljima (Čudina-Obradović, 2014a). Na razvoj fonološke svjesnosti utječu uočljivost, složenost jezičnih oblika, položaj fonema i obilježja izgovora (Anthony i Francis, 2005; Ivšac Pavliša i Lenček, 2011). Kognitivne sposobnosti, kratkoročno verbalno pamćenje i jezično razumijevanje značajno utječu na usvajanje fonološke svjesnosti (Budinski, 2019). Fonološka svjesnost je sastavnica metajezične svjesnosti koja označava razmišljanje o vlastitom jeziku te svjesnost i kontrolu nad jezikom (Ivšac Pavliša i Lenček, 2011). Za pojam fonološka svjesnost koristi se još i naziv glasovna osjetljivost. Temelji se na slušnoj obradi koja podrazumijeva slušnu percepciju, slušno razlikovanje i slušno prepoznavanje. „Slušna percepcija podrazumijeva osviještenost o prisutnosti zvukova, slušno razlikovanje podrazumijeva sposobnost uočavanja razlike među zvukovima, a slušno prepoznavanje omogućuje razumijevanje riječi diferencijacijom zvukova“ (Bežen i suradnici, 2013, str. 221). Za ovladavanje tehnikom čitanja i za razumijevanje pojedinih riječi i cjeline teksta nužna je fonološka svjesnost (Čudina-Obradović, 2004; Bežen i suradnici, 2013). Čudina-Obradović (2014a) također navodi i sadržaj pojmova koji se odnose na prepoznavanje strukture govora, a to su:

- Fonološka osjetljivost – percepcija govora, kratkoročno pamćenje i brzina imenovanja te fonološka svjesnost.

- Fonološka svjesnost – prepoznavanje riječi kao dijelova rečenice, prepoznavanje rime, prepoznavanje slogova.
- Fonemska svjesnost – mogućnost podjele riječi na elementarne jedinice, prepoznavanje, uočavanje i baratanje slogovima i glasovima.
- Metalingvistička fonemska svjesnost – svjesno razmišljanje o apstraktnim reprezentacijama govora (njihovoj važnosti i primjenjivosti u čitanju).

Razvijen oblik fonološke osjetljivosti je fonemska svjesnost koja je nužna za čitanje. Omogućuje djetetu da čuje svaki glas u riječi, da svaku riječ rastavi na glasove od kojih je sastavljena i da pojedinačne glasove sastavi u cjelovitu riječ. Fonemska svjesnost u predškolskom razdoblju uvelike omogućava i olakšava djetetu učenje čitanja te je najvažnija u početku usvajanja te vještine (Čudina-Obradović, 2014a). Uvježbavanje fonemske svjesnosti korisno je za početno čitanje i pisanje (Ivšac Pavliša i Lenček, 2011). Fonološku osjetljivost razvit će većina djece u dobi između pete i sedme godine, bez većih napora, samim time što su izložena bogatom i poticajnom govorno-jezičnom okruženju (Balen, Kolar Billege, 2018).

Uloga odgojitelja vrlo je važna prilikom razvoja fonološke osjetljivosti kod djece u predškolskim ustanovama. Važno je da odgojitelji stvore uvjete i poticaje kojima će omogućiti djeci razvoj fonološke osjetljivosti te predvještina čitanja i pisanja.

Balen i Kolar Billege (2018) u svome radu *Procjena fonološke svjesnosti djece prije polaska u školu kao podloga za suvremeni metodički pristup početnom opismenjavanju* izradile su tablicu sa zadacima za ispitivanje fonološke i fonemske svjesnosti djeteta. Tablica je vrlo koristan alat putem kojeg odgojitelji u predškolskim ustanovama mogu procjenjivati fonološku i fonemsku svjesnost djeteta predškolske dobi.

VJEŠTINA / ZADATAK fonološke osjetljivosti	PRIMJER
FONOLOŠKA SVJESNOST	
Otkrivanje rime	„Rimuju li se riječi <i>rak</i> i <i>mak</i> ?“
Kreiranje rime	„Promjeni prvi glas u riječi <i>rak</i> da se rimuje s <i>rak</i> “ (npr: pak, čak, lak,...)
Proizvodnja rime	„Reci riječ koja se rimuje s riječi <i>rak</i> “
Prepoznavanje rime	„Koja se riječ rimuje s <i>rak</i> ? <i>Sok- miš-mak</i> “
Prepoznavanje ne-rime	„Koja riječ se ne rimuje s ostalim riječima: <i>mak-lak-rak-miš</i> “
Stapanje slogova u riječ	„Koja je ovo riječ? Slušaj: <i>mo-re</i> “
Broj riječi u rečenici	„Koliko riječi čuješ u rečenici: <i>Iva ima plavu kapu</i> “
Rastavljanje riječi na slogove	Rastavi riječ <i>ribica</i> na slogove
Brisanje sloga (dvosložna riječ)	Slušaj riječ: <i>vla-dar</i> . Koja riječ ostane kada makneš slog <i>vla</i> ?
Brisanje sloga (višesložna riječ)	Slušaj riječ: <i>ša-li-ce</i> . Koja riječ ostane kada makneš slog <i>ša</i> ?
FONEMSKA SVJESNOST	
Sastavljanje glasova u riječ	Koja je ovo riječ? Slušaj: /p/ /a/ /s/
Podudaranje glas - riječ	
Prepoznavanje prvoga glasa u riječi	Slušaj riječ: <i>frula</i> . Počinje li riječ glasom <i>F</i> ?
Prepoznavanje položaja glasa	Slušaj riječ: <i>kos</i> . Završava li riječ glasom <i>S</i> ?
Pronalaženje i lociranje glasa	Slušaj riječ: <i>stol</i> . Je li glas <i>K</i> prvi, zadnji ili ga nema?
Podudaranje riječ - riječ	
Usporedba početnoga suglasnika (isti)	Počinje li riječ <i>kos</i> istim glasom kao riječ <i>klupa</i> ?
Usporedba početnoga suglasnika (različiti)	Slušaj riječ: <i>ruka</i> . Koja riječ ima drugačiji prvi glas: <i>rame</i> , <i>sladoled</i> , <i>rijeka</i> ?
Pronalaženje izostavljenoga glasa	Reci: <i>škola</i> . Sad reci: <i>kola</i> . Koji glas nemaš u riječi <i>kola</i> , a bio je u riječi <i>škola</i> ?
Usporedba zadnjega suglasnika (isti)	Završava li riječ <i>kat</i> istim glasom kao riječ <i>kist</i> ?
VJEŠTINA / ZADATAK fonološke osjetljivosti	
PRIMJER	
FONEMSKA SVJESNOST	
Usporedba zadnjega suglasnika (različiti)	Završava li riječ <i>dar</i> istim glasom kao riječ <i>mač</i> ?
Određivanje glasa	
Određivanje prvoga glasa u riječi	Koji je prvi glas u riječi <i>pas</i> ?
Određivanje zadnjega glasa u riječi	Koji je zadnji glas u riječi <i>pas</i> ?
Određivanje srednjega glasa u riječi	Koji je srednji glas u riječi <i>miš</i> ?
Brojenje glasova	Koliko glasova ima riječ <i>sir</i> ?
Rastavljanje riječi u glasove	Reci riječ <i>kit</i> , ali jedan po jedan glas.
Brisanje glasa	
Izostavljanje zadnjega glasa u riječi	Slušaj riječ: <i>vlak</i> . Reci riječ: <i>vlak</i> . Sad reci tu riječ bez zadnjeg glasa.
Izostavljanje prvoga glasa u riječi	Slušaj riječ: <i>štap</i> . Reci riječ: <i>štap</i> . Sad reci tu riječ bez prvoga glasa
Izostavljanje prvoga suglasnika (dobivanje nove riječi)	Slušaj riječ: <i>splav</i> . Izostavi glas /S/. Koju riječ si dobio?
Izostavljanje srednjega glasa u riječi	Slušaj riječ: <i>brat</i> . Izostavi glas /R/. Koju riječ si dobio?
Zamjena glasova u riječi	Reci riječ: <i>kuka</i> . Sad ponovi tu riječ, ali umjesto /K/ reci /T/
Premetanje glasova u riječi	Slušaj riječ: <i>na</i> . Sad promjeni mjesta glasova.

Tablica 1. Zadaci fonološke i fonemske svjesnosti prema složenosti kognitivne aktivnosti (težini)

Izvor: Pufpaff, 2009, str. 9, Čudina-Obradović, 2014a, str.120-121; Balen, I., Kolar Billege, M. (2018). *Procjena fonološke svjesnosti djece prije polaska u školu kao podloga za suvremeni metodički pristup početnom opismenivanju*, str. 236

2.4. MOTIVACIJA ZA POTICANJE PREDVJEŠTINA ČITANJA I PISANJA

„Čitanje i pisanje složeni su psihofizički procesi koji podrazumijevaju motivaciju za pisanje te koordiniranost kinestezijskih i grafomotoričkih pokreta“ (Budinski i Barun, 2013, str. 29). Suvremeno društvo zahtijeva da dijete zna čitati te da bude pismeno. Da bi dijete uspješno razvijalo predvještine čitanja i pisanja, poželjno je da ima poticajno okruženje koje će ga motivirati na ovladavanje tim predvještinama. Motivacija predstavlja „...psihički proces koji nas potiče na mentalne ili tjelesne aktivnosti, i „iznutra“ djeluje na naše ponašanje“ (Hrvatska enciklopedija, 2020). Motivacija pokreće dijete na uspješno ovladavanje jezičnih predvještina i posebno je bitna u godini pred polazak u školu. Roditelji i odgojitelji imaju značajnu ulogu prilikom motiviranja djeteta na usvajanje predvještina čitanja i pisanja. Poželjno je da im od najranije dobi stvore motivirajuće okruženje za usvajanje navedenih predvještina te im nude razne dobro promišljene i smislene aktivnosti.

U predškolskoj dobi kod djeteta se pojavljuje interes za slova, čitanje i pisanje. Ta čitačka motivacija može se pojaviti već u drugoj godini života, a manifestira se na mnogo načina. Neki od njih su: samoinicijativni zahtjev djeteta za zajedničkim čitanjem slikovnica i priča (s roditeljima, odgojiteljima), primjećivanje tiska u okolini i zamjećivanje važnosti njegova značaja, primjećivanje slova u okolini i traženje naziva slova, zahtjevi djeteta za sudjelovanje tijekom slanja poruka, zanimanje i uživanje djeteta tijekom zajedničkog čitanja priča i slikovnica, postavljanje pitanja, dopunjavanje i tumačenje teksta, ponavljanje zapamćenog sadržaja, samostalno razgledavanje slikovnica i knjiga te samostalno glumljenje čitanja (Čudina-Obradović, 2004).

U obiteljskom domu roditelji su primjer djetetu. Ako je obiteljski dom bogat poticajima za čitanje, poput slikovnica, knjiga, časopisa i slično, velika je vjerojatnost da će i dijete imati interes za čitanje. „Roditelji su u predškolskom razvojnom razdoblju najvažniji činitelji nastanka razvojne pismenosti, a to je djetetovo prirodno i postupno usvajanje pojmova o izgledu, značenju, važnosti i uporabi pisanog teksta“ (Čudina-Obradović, 2004, str. 212). Promatranje i slušanje roditelja dok čitaju i pišu, traženje i dobivanje objašnjenja o natpisima, riječima, tekstu kojeg slušaju, u djetetu izaziva želju da ovlada tehnikama čitanja i pisanja (Čudina-Obradović, 2004). Roditelji koji nastoje djetetu omogućiti da uživa u priči, humoru i njihovom zajedničkom druženju, te nisu neposredno zainteresirani za djetetov uspjeh u čitanju, najuspješniji su u razvijanju čitačke motivacije kod djeteta. Roditelji koji inzistiraju da dijete prilikom zajedničkog čitanja pamti tekst i razumije ga te pokazuje interes

za slike i tekst, negativno će utjecati na čitačku motivaciju djeteta tj. demotivirat će dijete za čitanje jer interes za čitanje nije došao od samog djeteta već je nastao zbog pritiska roditelja. Kako ne bi došlo do negativnog stava djeteta prema čitanju te do demotivacije potrebno je da roditelji ne vrše pritisak na dijete, ne ispravljaju svaku pogrešku, ne sile dijete da dugo sjedi uz knjigu i slično (Čudina-Obradović, 2014a). Predškolsko dijete čitanje najčešće prihvaća kao nešto pozitivno te kao izvor vedrog, sigurnog, ugodnog i toplog osjećaja povezanosti s roditeljima. „Zbog toga će razviti snažnu motivaciju da mu se čita što češće, da se čitanje ponavlja mnogo puta, gledat će i listati slikovnicu i oponašati roditelja kako čita, zapamtit će dijelove priče ili pjesmice koju je često slušalo. Zavolet će čitanje i bit će motivirano da i samo odgonetne sadržaj skriven u redosljedu pisanih znakova“ (Čudina-Obradović, 2014a, str. 227). Odlasci s roditeljima u knjižnicu, listanje i posudba knjiga te dostupnost čitačkog materijala pokazali su se vrlo bitnima za razvoj čitačke motivacije predškolaraca (Čudina-Obradović, 2004).

U predškolskoj ustanovi odgojitelji su ti koji motiviraju dijete za usvajanje predvještina čitanja i pisanja. Kako bi to postigli, bitno je da u sobi dnevnog boravka djece osnuju centar početnog čitanja i pisanja. Taj prostor u kojem se potiče opismenjavanje, odgojitelji moraju pomno isplanirati. Potrebno je da omogućava interdisciplinarni pristup usvajanja čitanja i pisanja, ali i da poštuje individualne potrebe i interese svakog djeteta. Djeca se u tom centru trebaju osjećati ugodno i sigurno kako bi bili motivirani usvajati navedene predvještine. Prostor centra treba sadržavati stolove i stolice tj. prostor za pisanje s odgovarajućim priborom za pisanje (olovke, bojice, flomastere, papire, osobne bilježnice djece i slično). Zatim treba sadržavati knjižnicu u kojoj će se nalaziti udoban namještaj, prostirke i jastučići na koje se djeca mogu smjestiti i čitati te police s knjigama. Potrebno je promišljeno odabrati knjige za knjižnicu nadohvat ruke djeci te im ponuditi različitu literaturu (slikovnice, bajke, basne, enciklopedije, knjige s pjesmama). Poželjno je da odgojitelji omoguće djeci stol s materijalom (prazne knjige različitih veličina i oblika, papire, bojice, spjalice, bušilice za papir i slično) za izradu knjiga, kako bi ih djeca mogla samostalno izrađivati. Centar treba sadržavati i dio za slušanje u kojem će se nalaziti glazbeni uređaji, kako bi djeca mogla slušati audio priče i glazbu (Špehar, 2002). Sadržaj koji se nudi djeci za usvajanje predvještina treba biti prilagođen dobi i njihovim interesima, kako bi se ona što duže zadržala u aktivnosti i bila motivirana za daljnji rad.

Za pisanje je potrebna veća motivacija nego za čitanje. Kako bi dijete bilo motivirano pisati, važno je da vjeruje u sebe i svoju sposobnost pisanja. Dijete za pisanje motivira želja za komunikacijom s drugima i za slanjem poruka. Glavni pokretač samostalnog pisanja je svijest o vlastitoj sposobnosti pisanja i kompetenciji. Motivirano dijete voljno je često pisati, ali je potrebno i vježbati pisanje kako bi uspješno razvilo tu vještinu (Čudina-Obradović, 2004). Čudina-Obradović (2014a) navodi kako se motivirano dijete veseli radu s knjigama, slikovnicama i pisanim sadržajima te je spremno za učenje prevođenja slova u glasove i svjesno je svog napretka u tom području. Svi oblici zajedničkog čitanja, prepričavanja i preoblikovanja priča djeluju poticajno na motivaciju za početno čitanje.

3. ČITANJE

Kako bi dijete postalo uspješan čitač, treba znati abecedno načelo prema kojemu jedan glas predstavlja jedno slovo. Da bi to moglo spoznati, važno je primijetiti kako je svaka riječ sastavljena od glasova i raspoznati svaki glas u riječi prema redoslijedu kojem su u njoj poslagani (Snowling, 1996: Čudina-Obradović, 2004). Čudina-Obradović (2008) smatra da čitanje omogućuje djetetu napredak u daljnjem učenju. Svrha čitanja je razumijevanje napisane poruke. Pisana riječ može se prikazati na različite načine. Postoji logografski sustav (slikovno pismo) napisane riječi, koji je ujedno i najstariji način, te abecedni sustav kojem pripadaju suvremena pisma. U logografskom sustavu svaka riječ ima svoj simbol (sliku, znak). Abecedni sustav temelji se na glasovnom načelu. U njemu „...svaki pisani znak (grafem) predstavlja glas ili skup glasova (fonem)“ (Čudina-Obradović, 2008, str. 17). U abecednom sustavu nužno je raščlanjivanje riječi u glasovne i vizualne jedinice, foneme i grafeme. Čitanje u abecednom sustavu sadrži procese: „...raščlambu riječi u glasove, učenje i pronalaženje korespondencije između napisanog slova i pripadajućeg glasa (dešifriranje), povezivanje glasova u cjelovitu riječ, uočavanje značenja riječi, ponavljanje prethodnog procesa u sljedećoj riječi, uočavanje zajedničkog smisla prethodne i nove pridružene riječi, ponavljanje prethodnog procesa u pridruživanju sljedeće riječi u rečenici, uočavanje smisla cjeline rečenice s cjelinom teksta“ (Čudina-Obradović, 2008, str. 18). Temeljni dio procesa je dešifriranje, a svrha je otkrivanje smisla cjeline. Kod djeteta koje je usvojilo vještinu čitanja, dešifriranje postaje automatsko. Kako bi dijete moglo usvojiti čitanje potrebno je da od najranije dobi razvije preduvjete za razumijevanje teksta. U te preduvjete spadaju „...razumijevanje riječi i rečenice, razumijevanje sadržaja priče, razumijevanje prenošenja govora u pismo, poznavanje dogovorenih oblika pisma, razumijevanje smisla pisanog prenošenja poruke“ (Čudina-Obradović, 2008, str. 19). Čudina-Obradović (2008) navodi razvojne faze razumijevanja: razvoj govora, razvoj razumijevanja razlike između govora i pisma, prenošenje govora u pismo te razumijevanje dogovorenih pisanih običaja. „Razvoj govora obuhvaća razumijevanje značenja riječi te povezivanje riječi u cjelinu rečenice i razumijevanje te cjeline“ (Čudina-Obradović, 2008, str. 19).

3.1. RAZVOJ PREDČITAČKIH VJEŠTINA

Da bi dijete moglo steći vještine čitanja i postati uspješan čitač, treba najprije ovladati predčitačkim vještinama. One su preduvjet za razvoj čitačkih vještina i na osnovu njih možemo utvrditi hoće li dijete kasnije imati problema prilikom čitanja u školi. Čudina-Obradović (2008) govori kako, prema istraživačima, predčitačke vještine predstavljaju osjetljivost za smisao i karakteristike pisanog jezika. Kod djece se svijest o pisanom jeziku razvija u ranoj dobi. Možemo je zamijetiti kod djeteta već u dobi između dvije i pol i tri godine te ono već u toj dobi može pokazati razumijevanje funkcije i značenja pisanog jezika. „Predčitačke vještine su svjesnost djeteta o pisanom jeziku, i to o njegova tri aspekta: o funkciji pisanog jezika, o tehničkim karakteristikama, te o procesima i tehnici čitanja“ (Čudina-Obradović, 2008, str. 23).

3.1.1. Funkcija i svrha pisanog jezika

U dobi od dvije i tri godine dijete prepoznaje kada netko čita ili piše. Svjesno je da pisani tekst ima neku poruku i da je svrha čitanja uočavanje i primanje poruke. Upravo ta svijest pojavljuje se kao prvi pojam o pismu, a ovisi o prilikama djeteta hoće li primijetiti kako se koriste pisane informacije u njegovom okruženju te i samo u tome sudjelovati (Čudina-Obradović, 2008). Funkcija i svrha pisanoga jezika prepoznatljiva je djeci na letcima, u novinama, obavijestima i drugom pisanom materijalu koji ih okružuju.

3.1.2. Pojmovi o tehničkim i dogovornim karakteristikama pisma

Između četvrte i pete godine pojavljuje se ova razvojna razina kao osvješćivanje pojmova o pismu. U pojmove o pismu ubrajaju se: osvješćivanje razlike u slovima, svijest o smjeru pisanja s lijeva na desno i odozgo prema dolje, razumijevanje osnovne interpunkcije, usvajanje rječnika koji opisuje pismo i njegovih karakteristika. Važno je da dijete osvijesti da su riječi u pismu zasebne vizualne jedinice, a da se svaka riječ sastoji od zasebnih glasova. Najprije se ta svijest javlja kao prepoznavanje rime, a zatim kao prepoznavanje prvog glasa u riječi (Čudina-Obradović, 2008).

3.1.3. Svijest o uporabi glasovne strukture riječi u čitanju

U dobi između pete i šeste godine dijete naglo počinje bolje zamjećivati glasovne strukture riječi. Postaje spremno igrati se s riječima rastavljajući ih na glasove, koristi rimu, uočava aliteraciju. Svijest o uporabi glasovne strukture osnova je za razvoj vještina čitanja i omogućuje djetetu da tijekom glasovnog govora podijeli u foneme koji će odgovarati slovima (Čudina-Obradović, 2008). Igrolike jezične aktivnosti u predškolskim ustanovama upućuju na uporabu glasovne strukture riječi.

3.1.4. Grafo-foničko znanje

U dobi između šeste i sedme godine, a ponekad i prije, mnoga djeca spoznaju korespondenciju između glasa i slova (dogovorenog znaka za taj glas). Spremnost za učenje čitanja je na vrhuncu. Korespondencijom glasa i slova dijete poboljšava predčitačku vještinu raščlambe riječi na glasove (Čudina-Obradović, 2008).

Prema strateškom dokumentu, Eurydiceovu izvješću *Poučavanje čitanja u Europi (2011)*, Visinko (2014) navodi predvještine čitanja: slušanje i čitanje priča kao izvor uživanja i poticaj za razgovor (zajedničko listanje i čitanje slikovnica i drugih izdanja), slušanje i prepričavanje priča (prepričavanje jednostavnih kratkih priča s razumijevanjem njihova ustroja: početak, zaplet, završetak), razumijevanje funkcije čitanja, rukovanje knjigom i ostalim vrstama tiska (držanje knjiga, listanje slikovnica, dječjih knjiga, novina, dječjeg tiska), poznavanje tehnika čitanja poput praćenja teksta s lijeva na desno i odozgo prema dolje, razumijevanje jezičnih razina (razumijevanje da su riječi sastavljene od glasova/slova, da su rečenice sastavljene od riječi i da je tekst sastavljen od rečenica), prepoznavanje pojedinih glasova u riječi (rastavljanje riječi na glasove i sastavljanje riječi od glasova), prepoznavanje slova abecede (uspostavljanje veze između slova abecede i odgovarajućeg glasa), aktivnosti slušanja i čitanja priča te sudjelovanje u tim aktivnostima (prepričavanje priče, dramatizacija, crtanje, pantomima i slično).

Čudina-Obradović (2008) navodi kako je dijete pripremljeno za usvajanje čitanja kada: ima dobro razvijen govor, pokazuje zanimanje i može se usredotočiti na vidne detalje, sposobno je povezati riječi koje čuje sa slikom i riječima koje vidi napisane u slikovnici, zna

pravilno držati knjigu i okretati stranice, razumije i prati smjer pisma (s lijeva na desno i odozgo prema dolje), prepoznaje riječi kao vizualnu cjelinu koja je prazninom odvojena od druge riječi, sposobno je razlikovati glasove u riječi te prepoznaje rimu i prvi glas u riječi. Također zna da postoje slova i da povezana slova čine riječ koja označava neki predmet.

Predčitačke vještine smatraju se važnim predznakom uspješnosti djeteta u čitanju i kasnije u školi. U temeljne predčitačke vještine ubrajaju se: razvijenost govora, razvijenost prostorne orijentacije u tekstu, prepoznavanje vizualnih jedinica teksta i razvijenost glasovne osjetljivosti (Čudina-Obradović, 2004). Predčitačke vještine možemo primijetiti već kod djece u dobi od tri godine. Djeca u toj dobi prepoznaju i pamte rimu. Djeca u dobi od četiri i pet godina sposobna su za prepoznavanje rime i pjesmica u rimi te za prepoznavanje prvog i zadnjeg glasa. Djeca u dobi od šest i sedam godina sposobna su za raščlambu riječi na glasove, prepoznaju glasovne igre riječima, prepoznaju aliteraciju te svrstavaju riječi prema prvom i zadnjem glasu. S razvojem predčitačkih vještina treba započeti od rođenja, a najkasnije do treće godine djetetova života. Važno je da poučavanje proizlazi iz djetetove znatiželje, svakodnevnih aktivnosti, igre i komunikacije s odraslima, a ne da je nametnuto i da se svodi na mehaničko podučavanje (Čudina-Obradović, 2008). Prije polaska u školu dijete ne mora znati čitati i pisati, ali je potrebno da roditelji i odgojitelji razvijaju s djetetom predčitačke vještine kako ono ne bi imalo problema u školi.

3.2. RAZVOJ ČITAČKIH VJEŠTINA

Kada dijete ovlada svim predčitačkim vještinama, počinje primjenjivati abecedno načelo. U pravilu prije početka škole, u dobi između sedme i osme godine života, dijete uočava slova i uči šifriranje i dešifriranje riječi upotrebljavajući slova. Takvim oblikom učenja usavršavaju se i automatiziraju predčitačke vještine te se u prvom razredu automatizira upotreba abecednog načela. Dijete prepoznaje velika i mala slova, posjeduje semantičko i sintaktičko znanje te pravopisno znanje. U dobi od osam i devet godina dijete ima puno bolju automatizaciju šifriranja i dešifriranja i može se u potpunosti koncentrirati na ono što čita. Postepeno nestaje oslanjanje na ilustraciju jer je dijete u toj dobi sposobno samostalno zamišljati i predočavati (Čudina-Obradović, 2008). Prema Čudini-Obradović (2008) dijete prolazi faze usvajanja tehnike čitanja.

Prva faza naziva se *faza cjelovitog prepoznavanja*. U toj fazi dijete uči napamet značenje cijele napisane riječi. To je logografska strategija koja je karakteristična za početno čitanje i prema njoj cijela napisana riječ je znak za izgovorenu riječ. Dijete čita tekst prepoznavajući naučene riječi i prema smislu ostalih riječi pogađa one koje ne prepoznaje. Npr. ako nije naučilo riječ škola, dijete će rečenicu „Ana i Ivo idu u školu“, pročitati tako da će riječ škola zamijeniti nekom drugom poznatom riječi, npr. „Ana i Ivo idu u kino“.

Druga faza je *faza početne glasovne raščlambe*. Kada je dijete sposobno prepoznati značenje cjelovite riječi, počinje obraćati pažnju i na slova, odnosno, od kojih glasova je sastavljena riječ. U ovoj fazi, osim što pogađa nepoznate riječi u tekstu prema smislu, počinje ih prepoznavati i po prvom slovu u riječi. Pojavljuje se glasovna raščlamba i dijete postaje svjesnije elemenata koji tvore riječ.

Treća faza je *faza primjene abecednog načela* (faza prevođenja slova u glas). Ta faza je najvažnija, ali i najteža prilikom učenja čitanja. Zahtjeva glasovnu raščlambu riječi i glasovno pamćenje. U ovoj fazi sposobnost čitanja djeteta postaje elastičnija te je sposobno pročitati svaku riječ, čak i onu čiji smisao ne poznaje.

Četvrta faza je *faza složenog provođenja grafičkih jedinica u glasovne jedinice*. U ovoj fazi dijete je sposoban čitač koji prilikom prevođenja slova u glas slijedi gramatičku i sintaktičku strukturu, a nove riječi izgovara po analogiji s poznatima. I dijete i odrasli u ovoj fazi prilikom čitanja koriste ortografsku strategiju. Prema istoj, čitač uočava poznate pravopisne cjeline te je ta strategija kombinacija logografske strategije i glasovne raščlambe. Čitač u ovoj fazi može lako i brzo čitati ono što otprije zna kao jezičnu i pravopisnu cjelinu, a prilikom nove i nepoznate cjeline sposoban je poduzeti brzu slovno-glasovnu raščlambu.

Kelić (2015) navodi jedan od najutjecajnijih modela razvoja čitanja, model Ute Frith (1986) prema kojem se čitanje dijeli u tri faze. Prva je *logografska faza*, druga je *alfabetska faza*, a treća je *ortografska faza*.

U *logografskoj fazi* dijete prepoznaje riječi kao simbole. To su najčešće riječi koje označavaju nazive nekih proizvoda, trgovina i slično te ih dijete prepoznaje prema njihovim vizualnim obilježjima (boji, pozadini, fontu slova). Ova faza ne podrazumijeva čitanje, dijete ne uočava vezu između slova i glasa, ali obraća pažnju na pisani tekst te ona označava početak ovladavanja čitanjem.

Alfabetskoj fazi prethodi razvoj fonološke svjesnosti i uočavanje povezanosti između govorenog i pisanog jezika. „Razumijevanje alfabetskog načela podrazumijeva razumijevanje veza između pisanog i govornog jezika, tj. načela da vizualni simboli predstavljaju zvučne simbole“ (Kelić, 2015, str. 16). Razvoj vještine čitanja započinje kada dijete počne raščlanjivati riječi na foneme i shvati da svakom fonemu odgovara neki grafem. U alfabetskoj fazi dijete čita tako da vizualne simbole pretvara u auditivne. Kod djeteta se razvija sposobnost dekodiranja te je primjećivanjem veze između grafema i fonema sposobno pročitati slijed slova.

U *ortografskoj fazi*, uz semantički leksikon i fonološki leksikon koji dijete posjeduje, nastaje i ortografski leksikon. To je rječnik u koji skladištimo ortografske predodžbe riječi koje čitamo. Čitatelj ortografske predodžbe riječi povezuje sa značenjem, postaje svjestan da kombinacije grafema nisu neograničene i da postoje sljedovi grafema koji se češće ponavljaju. Čitatelj također uočava morfološke nastavke te i dalje koristi fonološki put kada čuje rijetke i nepoznate riječi.

Prema ovom modelu Ute Frith čitatelj je uspješniji što se više oslanja na izravan pristup značenja riječi. Točnije i brže čita riječi nego nepoznate sljedove fonema. Čitanje poznatih riječi povezano je s time koliko često se riječi ponavljaju, a što je ponavljanje češće, to je čitanje uspješnije. Prilikom čitanja nepoznatih riječi čitatelj se oslanja na fonološki put i uspješnije čita kraće riječi. Koliko često se čita, toliko će čitanje biti uspješno (Kelić, 2015).

Kelić (2015) također govori i o modelu čitanja Jeanne S. Chall (1983) koja povezuje razvoj čitanja s razvojem govornog jezika i obrazovnim ciljevima. Model opisuje razvoj čitanja kroz nekoliko faza i promatra motivaciju, svrhu i ishode čitanja od ranog djetinjstva do odrasle dobi. Faze su: nulta faza – *pseudočitanje*, prva faza – *početno čitanje i dekodiranje*, druga faza – *potvrda i razvoj tečnosti*, treća faza – *čitanje kao oruđe za učenje*, četvrta faza – *čitanje različitih stilova* i peta faza – *čitanje u sintezi s vlastitim znanjima i stajalištima*.

Čitanje započinje *fazom pseudočitanja* koja se opisuje kao faza izranjajuće pismenosti. Ta faza odgovara logografskoj fazi. Dijete je svjesno teksta, imitira čitanje, prepoznaje slova, razvija svjesnost o odsječcima jezika. Potiču se predvještine čitanja, vještine koje su temelj za njegovim ovladavanjem.

U fazi početnog čitanja i dekodiranja počinje sustavna poduka čitanja, dijete uči o vezi između grafema i fonema, čita česte riječi, razvija tečnost čitanja koja se postiže vještinom dekodiranja i prepoznavanjem riječi koje se često ponavljaju.

Faza potvrde i razvoja tečnosti je faza u kojoj je djetetu važno nuditi tekstove koje može samostalno čitati i tekstove koji mu nisu prezahtjevni kako bi ga motivirali na daljnje čitanje.

Faza čitanja različitih stilova je čitanje koje odgovara svrsi čitanja, npr. čitanje u slobodno vrijeme ili učenje.

Faza čitanja u sintezi s vlastitim znanjima i stajalištima odnosi se na čitanje u odrasloj dobi, to je brzo i učinkovito čitanje gdje je čitatelj sposoban uspoređivati svoja znanja i razmišljati o pročitanoj tekstu.

Možemo zaključiti da čitačke vještine podrazumijevaju automatizirano šifriranje i dešifriranje (prevođenje glasova u slova i slova u glasove). Usredotočene su na razumijevanje cjeline riječi i rečenica te na razumijevanje i značenje poruke teksta koji se čita. Čitačke vještine formalno se stječu u školskom razdoblju. Kako bi dijete moglo napredovati u čitanju trebalo bi razumjeti priče koje mu se pričaju, prepričati jednostavnu priču, razumjeti pisani tekst koji ima poruku i priče koje mu se čitaju. Također bi trebalo znati prepričati važne dijelove priče, znati pravilo držanja knjige, okretanja listova te da se tekst čita s lijeva na desno i odozgo prema dolje. Nadalje, trebalo bi razumjeti da se tekst sastoji od rečenica, rečenice od riječi, riječi od glasova, prepoznavati zasebne glasove u riječi, znati rastaviti riječi na glasove, sastaviti glasove u riječi, poznavati slova abecede, vezu slova abecede s pripadajućim glasovima i razumjeti kako se provodi zamjena slova glasovima. Dijete koje je ovladalo ovim predvještinama čitanja u potpunosti je spremno na usvajanje i učenje čitačkih vještina. Najvažnija vještina za uspješno čitanje je glasovna osjetljivost (Čudina-Obradović, 2002), a uloga odgojitelja u razvijanju glasovne osjetljivosti kod djece vrlo je bitna.

3.3. TEŠKOĆE U ČITANJU

Pojedina djeca prilikom čitanja mogu pokazivati određene teškoće. Da bismo razumjeli teškoće s kojima se dijete susreće prilikom čitanja te mu pružili adekvatnu pomoć, potrebno je da najprije razumijemo normalan proces usvajanja čitanja. „Kada je dijete

ovladalo govornim jezikom, počinje usvajati pisani jezik. Konačni cilj je tečno čitanje s razumijevanjem (dekodiranje, odnosno tumačenje i razumijevanje pisanih poruka) i pravilno, smisleno pisanje (kodiranje, odnosno stvaranje pisanih poruka). „Čitanje i pisanje su složeni psihofizički procesi tijekom kojih se u našem organizmu ujedinjuje djelovanje različitih sustava“ (Posokhova, 2007, str. 12). Čitanje je proces koji uključuje vizualno prepoznavanje i dekodiranje grafičkog modela riječi i razumijevanje dekodirane poruke. Zahtjeva i zrelost viših mentalnih funkcija: fonemsku, morfološku i sintaktičku zrelost, semantičku zrelost te zrelost usmenog govora. Važno je prilikom bavljenja djecom koja pokazuju određene teškoće u ovladavanju čitanja, razlikovati specifične teškoće od običnih teškoća (tzv. neukosti) i nespecifičnih teškoća u čitanju. U nespecifične teškoće ubrajaju se teškoće koje su uzrokovane kognitivnim zaostajanjem, oštećenjima vida, sluha ili nedovoljnim razvojem govora (Posokhova, 2007).

3.3.1. Disleksija

„Prema definiciji European Dyslexia Association (EDA, 2007), disleksija je različitost neurološkog porijekla koja čini teškim stjecanje i korištenje vještine čitanja, sricanja i pisanja“ (Erdeljac i Franc, 2013, str. 321). Nedovoljno znanje odgojitelja, a kasnije i učitelja o disleksiji, može dovesti do problema kod djeteta, ako se na vrijeme ne prepozna. Kelić (2015) navodi kako do disleksije dolazi zbog narušenih neurobioloških mehanizama i procesa koji su ključni za razvoj čitanja i pisanja. Disleksija se prepoznaje po sporijoj brzini čitanja, nižoj razini točnosti čitanja i nerazumijevanju pročitano. Ako dijete ne ovlada vještinom čitanja, ograničava mu se daljnji razvoj kognitivnih vještina, lošija su mu akademska postignuća i onemogućuje mu se napredovanje u obrazovanju. Istraživanja upućuju na to da djeca s disleksijom imaju poteškoća s razumijevanjem pročitano te da imaju problema s fonološkom obradom (teško rastavljaju riječi na foneme i teško povezuju foneme u riječi). Postoje dva tipa disleksije, blagi i težak. Blagi tip manifestira se kao problem pismenog izražavanja ili rastavljanja riječi na foneme te dijete s tom vrstom disleksije nema većih problema s čitanjem. Težak tip manifestira se poteškoćama u čitanju i u rastavljanju riječi prilikom pisanja. Erdeljac i Franc (2013) navode simptome, koji mogu upozoriti na disleksiju u predškolskoj dobi, prema Bjelici (2009), a to su: kašnjenje u razvoju motorike, kašnjenje u razvoju govora, teškoće prilikom verbalnog izražavanja misli, teškoće prilikom pamćenja i svladavanja govornih uputa u nizu (dviju ili više), teškoće prilikom usvajanja pjesmica u rimi, teškoće

prilikom ponavljanja i oponašanja ritma. Većina simptoma uglavnom se odnosi na jezične djelatnosti: čitanje, pisanje i slušanje. Vrlo je važno razlikovati prirodne teškoće od posebnih teškoća u čitanju i pisanju. One se razlikuju po tome koliko se često čine pogreške i koliko su one stabilne. Kod prirodnih teškoća brojnost pogrešaka se s vremenom smanjuje, a kod posebnih teškoća se povećava te je djeci s tim teškoćama potrebna logopedska terapija.

Važno je da odgojitelj u predškolskoj ustanovi ima osnovno znanje o disleksiji kako bi mogao prepoznati dijete koje iskazuje znakove disleksije u skupini i pružiti mu potrebnu pomoć. Poželjno je da odgojitelj s djetetom radi individualno te da dijete dobiva dodatnu logopedsku pomoć.

4. PISANJE

„Pisanje je grafomotorička aktivnost, a pismo sustav znakova kojima kodiramo i dekodiramo sadržaj, govoreni modalitet jezika prenosimo u pisani modalitet“ (Kolar Billege i Budinski, 2015, str. 329). Dva oblika pisma, formalno i rukopisno pismo, čine vizualno uporište za poučavanje čitanja i pisanja. Formalno pismo omogućuje početno čitanje i pisanje, a rukopisno pismo služi za stvaranje vlastitog rukopisa. Za pisanje i čitanje u hrvatskom jeziku koristimo hrvatsku latinicu koja se sastoji od dvadeset i sedam slova i tri dvoslova (Bežen i Reberski, 2014). Pisanje je jezična djelatnost koju treba učiti. Za usvajanje pisanja potrebne su tjelesna i psihička sastavnica. Pisanje ima svoju komunikacijsku svrhu, njime se prenose informacije u pisanom obliku. Od rane dobi dijete razvija vještinu pisanja, a sustavni proces pisanja započinje polaskom djeteta u školu (Mendeš, 2009). „Pisati znači:

- svladati tehniku pisanja, tj. pravilno grafički oblikovati slova i povezati ih u riječi
- logički povezivati riječi u rečenice, a rečenice u cjelovitu smislenu cjelinu (tzv. vezani tekst) koja mora odgovarati svojoj namjeni, biti jasna, razumljiva i pregledna
- poznavati pravopisno-gramatičke zakonitosti
- primijeniti primjerena izražajna sredstva i postupke
- uspostaviti svojevrni jezični i logički sustav, sustav koji se temelji na rasporedu i međusobnim odnosima riječi i rečenica
- znati kompozicijski i stilski organizirati sadržaj teksta“ (Težak i Diklić, 1998, str. 90)

Mendeš (2009) navodi da se vještina pisanja počinje razvijati u drugoj godini djetetova života. Razvija se kroz dvije vremenske etape, kroz predškolsku etapu (razdoblje od druge do šeste godine djetetova života tj. do polaska u školu) i školsku etapu (razdoblje od djetetova polaska u školu do sposobnosti samostalnog stvaranja teksta). Dijete je sposobno pisati kada usvoji abecedno načelo i oblike svih slova. Kao prva aktivnost djeteta za razumijevanje abecednog načela preporučuje se pisanje vlastitog imena (Čudina-Obradović, 2004).

4.1. PISMENOST U PREDŠKOLSKOJ DOBI

U predškolskoj dobi pisanje se razvija kroz određene faze. Razvojna pismenost predškolske dobi podrazumijeva stjecanje pojmova i osnovnih vještina pisanja i čitanja (Čudina-Obradović, 2004). Djeca se u predškolskoj dobi susreću s pisanom riječi putem

slikovnica i natpisa u svojoj okolini te počinju razvijati važne pojmove pismenosti. Pružimo li mogućnost djetetu da često izgovorenu riječ vidi napisanu, počinje shvaćati vezu između izgovorenih i napisanih riječi te da je ono što je napisano uvijek isto, neovisno o tome tko čita. Prilikom aktivnosti listanja slikovnica dijete uočava razliku između teksta i slike. Dijete koje je okruženo pisanom riječi i samo je motivirano pisati i to čini prirodno (Moomaw i Hieronymus, 2008). Čudina-Obradović (2004) navodi prema Perrotta (1994) tipične faze razvoja pisanja. To su:

Prva faza: *slikovno pismo* – Dijete se od druge godine nadalje služi šaranjem ili crtežom kao oblikom komunikacije. Crteži i šare prikazuju veliku potrebu djeteta za izražavanjem, a ono što prikazuju jasno je samo djetetu. U ovoj fazi djetetu je potrebno nuditi različiti pribor za crtanje i pisanje (papire, olovke, flomastere, paste, krede, olovke u boji i slično) kako bi ga potaknuli na istraživanje i otkrivanje. Šaranjem dijete istražuje materijale, crte, vlastiti pokret i tragove koje ostavlja.

Druga faza: *pokušaji pridavanja značenja* – Dijete nastoji svoj rad povezati u cjelinu koja ima značenje priče ili koja opisuje neki događaj. Smatra da ono što izražava na papiru ima neku poruku za druge ljude. Odgojitelji i roditelji najbolje će razumjeti djetetov rad ako promatraju govor djeteta prilikom crtanja te ako ga ispituju o tome što crtež predstavlja. Važno je dijete hrabriti i pohvaliti prilikom njegova izražavanja.

Treća faza: *pokušaji prikaza crtanjem* – Dijete nastoji crtežom ispričati priču, neki pojam, doživljaj ili neki predmet. Povezivanje crtanja s govorom preduvjet je za razvoj pisanja. Djetetu razgovor o crtežu pomaže da razumije ono što je nacrtalo. Odgojitelji i roditelji u ovoj fazi trebaju hrabriti dijete da proizvodi crteže koji imaju neku poruku.

Četvrta faza: *prelazak na pokušaje pisanja konvencionalnih oblika* – Dijete želi prikazati da se u njegovom crtežu nešto događa, da ima priču te to nastoji i napisati. Počinje pisati po papiru nešto nalik slovima i brojevima. Dijete piše onako kako najbolje zna i može.

Peta faza: *otkrivanje slova* – Djetetu je potrebna pomoć odraslih kako bi moglo primijetiti i naučiti postupak pretvaranja govora u pismo. U toj fazi započinje prožimanje crtanja, govora, pisanja i čitanja. Sve aktivnosti koje podrazumijevaju prijenos govora u pisani tekst korisne su za ovu fazu.

Šesta faza: *prelazak na abecedno načelo* – Javlja se kada je dijete u godini pred polazak u školu. Većina djece pred odlazak u školu zna upotrebljavati slova kao oznaku sloga u riječi, a na kraju ove faze dijete upotrebljava slova kao oznaku za glas.

Faze razvoja pismenosti odvijaju se predvidivim redoslijedom, a tempo razvoja ovisi od djeteta do djeteta. Moomaw i Hieronymus (2008) navode šest faza u pisanju. Prva faza je *šaranje*. To je faza djetetovih prvih pokušaja pisanja. Druga faza je *linijsko/repetitivno crtanje*. Ta faza se još naziva i osobni rukopis. U toj fazi djetetovo šaranje postaje čišće i više nalikuje standardnom pisanju. Dijete postaje svjesnije kako pisanje izgleda i nastoji poboljšati vlastiti rukopis. Treća faza je *faza oblika sličnih slovima*. U toj fazi je pisanje djeteta slično pravim slovima. Mnogi znakovi koje djeca pišu u ovoj fazi nalikuju pravim slovima. Četvrta faza je *faza slova i početne veze između riječi i simbola*. U toj fazi dijete počinje reproducirati slova i često koristi jedno slovo za predstavljanje cijele riječi. Dijete ima jasnu namjeru slovima prikazati određene riječi. Peta faza je *vlastiti pravopis*. U ovoj fazi pisanja dijete jasno pokazuje da je uspostavilo vezu između glasova i slova. Dijete obično prvo piše suglasnike s početka riječi, kasnije dodaje još više suglasnika, a na kraju i samoglasnike. Šesta *faza standardnog pravopisa* je faza u kojoj dijete shvaća da riječi imaju određen raspored slova.

Veliki utjecaj na ovladavanje vještine pisanja imaju okruženje djeteta, materijali koji mu se nude i uzori od kojih usvaja pisanje. U predškolskim ustanovama upravo su odgojitelji ti uzori.

4.2. GRAFOMOTORIČKE VJEŽBE ZA POTICANJE PREDVJEŠTINE PISANJA

Pisanje je vještina koja se treba učiti i vježbati. Grafomotorika je vježba pisanja bez teksta. Razvoj grafomotorike započinje od osamnaestog mjeseca djetetova života i traje sve do djetetova polaska u školu (Mašković i suradnici, 2018). Grafomotoričke vježbe su vježbe ponavljanja istovrsnih oblika kojima se razvija urednost, uvježbava se ritmično, povezano i brzo pisanje te se usvaja osjećaj za prostorni ritam. Grafomotoričke vježbe su vrlo važne i ne smije ih se preskakati, a potrebno ih je dobro osmisliti. Ne smiju trajati predugo kako djetetu ne bi postale zamorne i opterećujuće (Bežen i Reberski, 2014). Za uspješno ovladavanje grafomotoričkim aktivnostima, potrebno je da dijete ima dobro razvijenu finu motoriku. Od četiri i pol godine, a najkasnije do šeste godine, dijete ima pravilan hvat olovke. Olovku drži

vrhovima kažiprsta, palca i srednjeg prsta te takav hvat omogućuje djetetu fleksibilno pisanje i kontrolu nad pisanjem. Važno je da dijete od početka usvoji pravilan hvat olovke, jer ga je kasnije puno teže ispravljati (Mašković i suradnici, 2018). „U grafomotoričku aktivnost pisanja pripadaju vještine: pamćenje oblika slova, pamćenje veze između određenog slova i određenog glasa, dosjećanje, tj. prizivanje iz dugoročnog pamćenja slike slova i povezanosti glasa i slova, zatim dosjećanje i planiranje potrebnog pokreta i na kraju, izvođenje potrebnog pokreta za pisanje slova“ (Čudina-Obradović, 2004, str. 111). Bežen i Reberski (2014) podijelili su osnovne grafomotoričke vježbe na vježbe oponašanja elementa slova, vježbe oponašanja slova, vježbe ponavljanja i ritmičke vježbe. Vježbe oponašanja elemenata slova koriste se prilikom pisanja velikih slova, a oponašaju se elementi od kojih su sastavljena slova kako bi se pažnja usmjerila na njihov oblik. Vježbe oponašanja elemenata slova i cijelih slova usmjerene su na čitkost i ujednačenost slovnih oblika. Vježbe ponavljanja i ritmičke vježbe važne su za pisanje malih slova. Vježbama ponavljanja se usmjerava pažnja na oponašanje osnovnih oblika. Ritmičke vježbe izgledaju identično kao vježbe ponavljanja, ali im je cilj ritmičko kretanje ruke, a ne neprestano ponavljanje istih oblika. Te vježbe su ključne za usvajanje dobre grafomotoričke vještine.

Dob	Očekivane predvještine pisanja
1-2 godine	<ul style="list-style-type: none"> – nasumično šaranje – spontano šaranje – okomito/vodoravno/ili kružnog smjera – imitira vodoravni/okomiti ili kružni smjer
2-3 godine	<ul style="list-style-type: none"> – imitira vodoravnu liniju – imitira okomitu liniju – imitira krug
3-4 godine	<ul style="list-style-type: none"> – kopira vodoravnu liniju – kopira okomitu liniju – kopira krug – imitira znak plusa – imitira lijevu i desnu dijagonalu – imitira kvadrat
4-5 godina	<ul style="list-style-type: none"> – kopira znak plusa – precrtava liniju – kopira kvadrat – kopira lijevu i desnu dijagonalu – imitira znak iksa – imitira trokut – hvat olovke je u ispravnoj poziciji za pisanje
5-6 godina	<ul style="list-style-type: none"> – kopira znak iksa – kopira trokut – prepoznaje velike i male krivulje i linije

Tablica 2. Očekivane predvještine pisanja djeteta u ranoj i predškolskoj dobi

Izvor: Kid Sense Child Development (2017), *Writing Readiness (Pre-Writing) Skills*, <https://childdevelopment.com.au/areas-of-concern/writing/writing-readiness-pre-writing-skills/?print=pdf> (16.08.2020.)

4.3. PLES PISANJA

Prema Ragnhild A. Oussoren (2007) *Ples pisanja* je metoda vježbanja fine i grube koordinacije. Temelji se na pokretu, a za rezultat ima čitljiv, brz i prepoznatljiv rukopis. To je metoda koja uključuje cijelo tijelo u razvoj koordinacije šake i prstiju. Središnju ulogu ima glazba, a vodeću ulogu pokret. Sastoji se od devet tema te svaka od tema sadrži odgovarajuću pjesmicu s pokretima. Za pisanje je potrebno uspostavljanje ravnoteže cijelog tijela djeteta te uspostavljanje veze sa slovima. *Ples pisanja* omogućuje djetetu da piše cijelim tijelom. Također omogućuje djetetu da se uči orijentirati na papiru, ali i da prijeđe granice papira, da koristi razne materijale za pisanje, čini pokrete različite brzine i snage te razvija osjećaj za odnose među različitim oblicima slova. Putem devet tema dijete vježba pokrete i linije od kojih su sastavljena slova. Svaka tema ima specijalni glazbeni predložak koji služi kao pratnja djetetu i pomaže mu da izvede pokret. Prilikom izvođenja *Plesa pisanja* cijelim tijelom, glazba se koristi kao posrednik. Uz pjesmicu svake teme postoje vježbe za tijelo i vježbe samo za šake i prste. Svaka tema sadrži i maštovito crtanje uz glazbu, ali i mnoge druge vježbe crtanja. Radi snažnijeg iskustva, boljih pokreta pisanja i većeg samopouzdanja, mnogo toga se radi prekrivenih očiju. Izvođenje *Plesa pisanja* namijenjeno je djeci u dobi od pet do osam godina, ali su materijali vrlo korisni i za rad sa starijom djecom te djecom koja imaju teškoće u pisanju. Pisanje se sastoji od oblikih i uglatih linija. Obje vrste linija potrebne su u pisanju te ih je potrebno vježbati i usavršavati. Načela učenja *Plesa pisanja* su: ravni oblici/linije, obli oblici, kružni pokreti, uglati pokreti, pokreti od velikih prema malima te pokreti osmice. Osnovne pokrete (ravne oblike/linije, oble oblike, kružne pokrete i uglate pokrete) potrebno je vježbati u četiri različita smjera kako bi ih dijete moglo dobro izvoditi. Cilj *Plesa pisanja* je da dijete dobro usvoji pokret na prirodan i zabavan način. Također za cilj ima, osim vježbi ritmiziranja, „...kombinirati: ritam i melodiju; um i emocije; tijelo i dušu; napetost i opuštenost; senzomotoriku i psihomotoriku; grubu motoriku i finu motoriku; oblik, pokret i raspodjelu“ (Oussoren, 2007, str. 18). Oussoren (2007) uspoređuje učenje pisanja s učenjem plesa. Smatra da su pokreti koje vidimo na papiru ples. Tijelo je za vrijeme pisanja mirno, ali su mišići, živci, misli i osjećaji aktivni cijelo vrijeme. Metoda *Plesa pisanja* usmjerena je na izražavanje pokretom. Poželjno je da odgojitelji primjenjuju tu metodu u svom svakodnevnom radu s djecom.

4.4. TEŠKOĆE U PISANJU

Neka djeca čitaju i pišu vrlo lako, dok druga djeca malo teže usvajaju te vještine. Kod pojedine djece javljaju se teškoće u pisanju, konstantno čine neuobičajene pogreške te ih nikako ne mogu prevladati. Potrebno je razlikovati teškoće u pisanju od prirodnih teškoća kod djece na početku ovladavanja pisanjem, a koje su povezane s teškoćama raspodjele pažnje između tehničkih, pravopisnih i mentalnih operacija tijekom pisanja. Takvi oblici teškoća obično su prisutni kod djece koja nisu pohađala predškolsku ustanovu, djece koja su zanemarivana, djece iz nesređenih i socijalno nestabilnih obitelji te djece pripadnika nacionalnih manjina kojima hrvatski nije materinji jezik, a pohađaju hrvatsku školu. Glavna razlika između tih teškoća je u brojnosti i stabilnosti pogrešaka. Mnoga djeca na početku ovladavanja pisanjem pišu nekoliko riječi bez razmaka, rečenice su im spojene, izostavljaju određena slova ili slova pišu na neispravan način. Takve pogreške redovitim poučavanjem pisanja vrlo brzo nestanu, za razliku od disgrafičnih pogrešaka koje su mnogobrojne i stabilne te je za njihovo ispravljanje i nestajanje potrebna stručna logopedska terapija (Posokhova, 2007).

4.4.1. Disgrafija

„Disgrafija predstavlja stabilne i ozbiljne teškoće u ovladavanju vještinom pisanja (prema pravopisnim načelima materinskog jezika), koje se manifestiraju mnogobrojnim, trajnim i tipičnim pogreškama. Teškoće, odnosno pogreške, nisu povezane s nepoznavanjem pravopisa i trajno su prisutne bez obzira na dovoljan stupanj intelektualnog i govorno-jezičnog razvoja, normalno stanje osjetila sluha i vida za redovito školovanje“ (Posokhova, 2007, str. 20). Specifičnost disgrafičnih pogrešaka je u ustrajnosti i brojnosti. Djeca pogreške prema ustrajnosti i brojnosti mogu činiti na razini slova i sloga, na razini riječi te na razini rečenice. Na razini slova i sloga dolazi do izostavljanja, premještanja, dodavanja suvišnog slova ili sloga, njihove zamjene i miješanja. Na razini riječi dolazi do rastavljenog pisanja dijelova iste riječi, sastavljenog pisanja nekoliko riječi, kontaminacije, remećenja granica između riječi te morfološkog i tvorbenog disgramatizma. Na razini rečenice događa se sintaktički disgramatizam te neispravna interpunkcija. Oblici disgrafije mogu se podijeliti u četiri skupine, a to su: optička disgrafija, fonološka disgrafija, jezična disgrafija i dispraksična disgrafija.

Optička disgrafija povezana je s nedovoljnom razvijenošću vizualno-prostorne percepcije i razlikovanja te analizom i sintezom vizualno-prostornih podataka. Dijete koje ima ovaj oblik disgrafije uglavnom ima dobro razvijen jezik, ali se teško snalazi prilikom upotrebljavanja riječi koje imaju prostorno i vremensko značenje (Posokhova, 2007).

Fonološke disgrafije povezane su s poremećajem usmenog jezika. Ne otežavaju svi poremećaji govora u istoj mjeri pisanje. Nepovoljni su oni poremećaji koji sprečavaju razvoj jasnih i diferenciranih glasovnih predodžbi, dezorganiziraju fonemsku percepciju te otežavaju ovladavanje glasovnom analizom. U fonološke disgrafije spadaju artikulacijsko-akustička disgrafija i akustička disgrafija. Ove vrste disgrafije događaju se na razini slova i sloga te se prepoznaju zamjenama i miješanjem slova. Artikulacijsko-akustička disgrafija je lako prepoznatljiva jer dijete piše onako kako izgovara. Ovaj oblik disgrafije obično imaju djeca koja imaju polimorfnu dislaliju (višestruki poremećaj izgovora). Ona ne primjećuju vlastiti poremećaj izgovora, a prilikom pisanja oslanjaju se na vlastiti izgovor i zbog toga nastaju pogreške. To se prikazuje pogreškama pojednostavljivanja glasovne strukture riječi „... (npr. *kuska* – *kruška*, *totka* – *točka*)“ (Posokhova, 2007, str. 25). Kod akustičke disgrafije dijete ima normalno razvijen usmeni govor, ali slušno razlikovanje nije na onolikom stupnju razvoja koliko je potrebno za pisanje. Prilikom pisanja dijete miješa slova. Dijete je nesvjesno suptilnih akustičkih razlika između glasova „... (npr. zvučnost-bezvučnost, piskavost-šušlavost, afrikatnost-frikativnost) te ih u pisanju miješa“ (Posokhova, 2007, str. 26).

Jezične disgrafije manifestiraju se na razini riječi ili rečenice, a dijele se na disgrafiju uzrokovanu poremećajem jezične analize i sinteze te disgramatičnu disgrafiju. Ova vrsta disgrafije predstavlja poremećaj jezične analize i sinteze na različitim stupnjevima, a prilikom pisanja iskazuje se remećenjem strukture riječi i rečenice. Dijete s ovim oblikom disgrafije teško rastavlja tekst na rečenice, rečenice na riječi te riječi na morfeme, slogove i foneme. Disgramatična disgrafija očituje se u leksičko-gramatičkim pogreškama na razini riječi ili rečenica. „Tu vrstu pogrešaka nazivamo disgramatizam jer se radi o poremećaju gramatičkog oblikovanja riječi i sročnosti riječi u rečenicama, odnosno o neispravnom povezivanju riječi“ (Posokhova, 2007, str. 30). Razlikujemo tri vrste disgramatizma: tvorbeni, morfološki i sintaktički. Ova vrsta disgrafije česta je kod djece koja nemaju dovoljno razvijen govor te nemaju potrebno govorno iskustvo koje im omogućuje usvajanje gramatičkih pravila. Također je karakteristična i za djecu koja imaju sniženu emocionalnu inteligenciju.

Dispraksična (motorička) disgrafija povezana je s nedovoljnom motoričkom razvijenošću tijela i uma, a iskazuje se trajnim i brojnim miješanjem slova koja su slična prema načinu pisanja te dijete s ovom vrstom disgrafije ima nečitak rukopis (Posokhova, 2007).

Odgojitelj bi trebao imati osnovna znanja koja će mu omogućiti da razlikuje teškoće u pisanju od prirodnih teškoća. Također bi trebao znati oblike disgrafija kako bi mogao u skupini prepoznati dijete koje iskazuje određeni oblik disgrafije i zatražiti potrebnu logopedsku pomoć.

5. UTJECAJ OKOLINE NA POTICANJE JEZIČNIH PREDVJEŠTINA

Djetetova okolina ima veliki utjecaj na poticanje jezičnih predvještina. Istraživanjem je utvrđeno da nekoliko konstrukata utječe na sposobnost djeteta prilikom usvajanja jezičnih predvještina, a to su utjecaji iz okoline poput socio-ekonomskog statusa, kvalitetno poučavanje odgojitelja/učitelja te ponašanje i utjecaj roditelja (Logan i suradnici, 2013). Prema mišljenju stručnjaka, utjecaj kvalitetne okoline ima veću ulogu u stjecanju jezičnih predvještina od nasljednih čimbenika. Dijete prvo uspostavlja interakcije sa svojim roditeljima/obitelji koji imaju veliku važnost prilikom poticanja jezičnih predvještina. Kako dijete sve više boravi u predškolskoj ustanovi – vrtiću, i uloga odgojitelja postaje sve bitnija. Djetetove prve tri godine života najvažnije su za njegov daljnji razvoj i učenje, jer se, prema istraživanjima, tijekom te tri godine događaju najveće promjene u djetetovom životu te se stvara najveći broj veza i novih živčanih izdanaka koji su nužni za djetetovo učenje. Ako dijete dobiva dovoljno kvalitetnih poticaja iz okoline, veze između živčanih stanica moći će se održati jer će biti neprestano aktivne. Mozak djeteta neprestano traži poticaje iz okoline. Dijete razvija vještine ako se nalazi u sigurnoj okolini koja mu omogućuje istraživanje (Čudina-Obradović, 2008). Koliko će dijete uspješno svladati jezične predvještine čitanja i pisanja ovisi o tome kako roditelji i odgojitelji organiziraju okruženje za usvajanje tih predvještina. „Kvalitetno prostorno-materijalno okruženje vrtića je esencijalni izvor učenja djece s obzirom na to da ona uče aktivno (istražujući, čineći) te surađujući s drugom djecom i odraslima“ (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014, str. 38). Prema *Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014), prostorno-materijalno okruženje organizirano je prema prirodi učenja djeteta i treba osiguravati mnoštvo materijala i poticaja koje dijete istražuje. Materijali trebaju biti raznovrsni, raznoliki i stalno dostupni djeci te trebaju poticati neovisnost i autonomiju djeteta prilikom njegova učenja. Okruženje omogućuje interakciju djece međusobno te interakciju djece i odgojitelja, a trebalo bi što više nalikovati obiteljskom. Budinski i Barun (2013) smatraju da okolina koja potiče učenje i pisanje treba biti zanimljiv, ugodan i poticajni prostor koji sadržava primjeren i raznovrstan jezični materijal te dopušta djetetu pogreške prilikom usvajanja jezičnih predvještina. Roditelji, obitelj i odgojitelji su ključni čimbenici iz djetetove okoline za njihovo usvajanje.

5.1. ULOGA RODITELJA

Roditelji i obitelj su prve osobe u djetetovom životu s kojima dijete stupa u kontakt i ostvaruje interakcije koje su važne za njegov daljnji tjelesni, socijalni, emocionalni i kognitivni razvoj. „Na razvoj djetetova govora i pismenosti utječe ponajprije količina govornih obraćanja djetetu, količina roditeljskih pitanja koja potiču djetetovo izražavanje i obogaćivanje izražavanja“ (Čudina-Obradović, 2014a, str. 50). Oni imaju važnu ulogu u poticanju i razvoju jezičnih predvještina djeteta te je njihova uloga biti dobar govorno-jezični uzor djetetu. Poticajnom i podržavajućom komunikacijom trebaju djetetu omogućiti okruženje u kojem će se ono osjećati sigurno, imati povjerenja i razumijevanja te biti voljeno. U takvom okruženju dijete će moći učiti na prirodan način te lakše ovladati komunikacijskim vještinama i usvajati jezične predvještine (Apel i Masterson, 2004). Prilikom usvajanja jezičnih predvještina – čitanja i pisanja, uloga roditelja je od neprocjenjive važnosti. Od rane dobi važno je da roditelji omoguće djetetu upoznavanje s tiskovinama i knjigama i usvajanje pojmova o pisanom jeziku. Svojim sudjelovanjem pomažu djetetu razviti motivaciju za čitanje i pisanje, vježbati čitanje i pisanje, razvijati razumijevanje za pročitani/napisani tekst, vježbati automatizaciju čitanja i razviti motivaciju za stalno čitanje. Uključenost roditelja u djetetove aktivnosti čitanja i pisanja u djetetu razvija pozitivne stavove za ovladavanje tim vještinama (Čudina-Obradović, 2004).

Socio-ekonomski status obitelji ne mora nužno značiti da dijete neće imati prilike za kvalitetno usvajanje jezičnih predvještina. Iako se smatra da su djeca iz obitelji nižeg socio-ekonomskog statusa ugrožena po pitanju stjecanja vještina čitanja i školskog uspjeha, to ne mora nužno biti i točno. U imućnim obiteljima djeca imaju najčešće kvalitetno opremljen dom bogat poticajima za govor, čitanje i pisanje, ali im nedostaje roditeljska podrška u stjecanju tih vještina jer su roditelji najčešće zauzeti svojim poslovima. Događa se to da upravo u imućnim obiteljima djeca imaju malo govornih uzora i poticaja, malo primjera čitanja i malo vremena provode s roditeljima u zajedničkim aktivnostima jezičnih predvještina. S druge strane, u obiteljima koje su materijalno siromašne ili roditelji imaju niže obrazovanje, dijete može ostvariti bogatu govornu interakciju. Roditelji iz takvih obitelji djeci čitaju priče, prepričavaju obiteljske događaje i razgovaraju s djecom za stolom. Sve to utječe na razvoj govora djeteta. Isto tako roditelji višeg obrazovanja, ali s manjim materijalnim mogućnostima, nadoknadit će materijalne nedostatke tako što će čitati djetetu, razgovarati s njime, voditi ga u knjižnicu, posuđivati slikovnice, knjige, razgovarati s djetetom na općoj razini, okružiti ga primjerima

nematerijalne kulture (slike, knjige, glazba) te primjerom pokazati uživanje u njima (Čudina-Obradović, 2014a).

Roditelji trebaju djetetu omogućiti ozračje u kojem će ono biti opušteno, učiti kroz igru i prema vlastitom interesu. Poželjni su oblici neizravnog poučavanja, a potrebno je izbjegavati izravno poučavanje. Roditelji nikako ne bi trebali ispravljati pogreške djeteta, mjeriti i određivati njegov uspjeh, organizirati vježbe za usvajanje jezičnih predvještina i nagrađivati ili kažnjavati dijete, jer sve to može negativno utjecati na dijete i njegovu motivaciju (Čudina-Obradović, 2004). Kod kuće roditelji trebaju djetetu osigurati prostor za čitanje i pisanje. Poželjno je da dijete ima police s knjigama, pribor za pisanje i radni stol na kojem može pisati. Roditelji će stvoriti kvalitetno obiteljsko okruženje ako će pružiti djetetu primjer pisanja i odašiljanja obavijesti, svakodnevno čitati djetetu te ga poticati na čitanje i pisanje.

Dijete kod kuće svoje roditelje vidi kao modele prema kojima usvaja određene vještine. Većina roditelja nije toga svjesno. Tijekom čitanja i pisanja dijete promatra roditelja kako drži knjigu, kako okreće stranice, kako prstom prati slova, kako drži olovku, kako piše slova i slično. Kada dijete pokaže interes za te aktivnosti važno je da ga roditelji ne ignoriraju nego da ga usmjere i aktivno sudjeluju u aktivnostima čitanja i pisanja. Uloga roditelja je da kod kuće stvore okruženje visoke pismenosti.

5.2. ULOGA ODGOJITELJA

U današnje vrijeme roditelji su sve više zauzeti poslom i imaju sve manje slobodnog vremena, zbog čega dolazi do veće potrebe za boravkom djece u predškolskim ustanovama. Djeca, osim u roditeljskom domu, jezične predvještine ostvaruju i u predškolskoj ustanovi, stoga je bitna uloga odgojitelja. Predškolski odgoj temelji se na dvjema različitim ulogama. Prva je briga za djecu i dopunjavanje obiteljskog odgoja, a druga zadovoljavanje obrazovnih potreba i stvaranje uvjeta za rast i razvoj. Plan i program vrtića temelji se na spontanim, ali ciljano oblikovanim aktivnostima kojima se uvažavaju individualne potrebe djeteta i omogućuje razvoj vještina koje obogaćuju djetetovo znanje. Cilj predškolskih programa je razviti djetetove sposobnosti i pripremiti ga za školu (Kuvač, 2007). Odgojitelj ne treba dijete naučiti čitati i pisati, nego se njegova uloga temelji na stvaranju poticajnog okruženja bogatog materijalima i sredstvima koje će motivirati dijete, te ga kroz igru potaknuti na usvajanje

predvještina čitanja i pisanja. „Odgojiteljeva teorijska i praktična metodička znanja o jezičnim djelatnostima i predvještinama te osiguravanje uvjeta za njihov razvoj pripadaju metodiци početnog čitanja i pisanja“ (Budinski i Lujić, 2018, str. 155)

U obiteljskom domu, jezično-govorni model djetetu su roditelji, a u predškolskoj ustanovi tu ulogu imaju odgojitelji. Velički (2009) govori o tome kako odgojitelji komuniciraju svakodnevno kroz razne aktivnosti u svakom trenutku koji provode s njima. Smatra da bi odgojitelji trebali uvijek iznova propitivati svrhu, ponašanje i postupke, kao i vlastiti govor koji nude djeci te govorno-jezične i književno-umjetničke sadržaje kojima su djeca okružena. Tijekom komunikacije s djecom bitno je da odgojitelj promišlja o svom govoru (načinu izražavanja, visini i boji glasa, tempu i razgovijetnosti govora i slično), ali i o svojim stavovima, ponašanju i izražavanju. „Odgojitelj koji poznaje odlike dobra govora i odlike primjerene komunikacije u odgajanju djece, znat će za djecu stvoriti ozračje komunikacijske slobode i tolerancije, ozračje uvažavanja različitosti, jednom riječju – ozračje za razvoj pozitivnih odnosa u odgojno-obrazovnoj zajednici“ (Vignjević, 2020, str. 338). Važna uloga odgojitelja je i prepoznavanje teškoća koje se mogu javiti u čitanju ili pisanju poput disleksije i disgrafije, kao što je ranije navedeno.

Hansen i suradnici (2006) navode kako odgojitelj nije samo komunikator nego i arhitekt koji osmišljava i organizira sobu dnevnog boravka djece te odabire materijale i poticaje primjerene dobi. U sobi dnevnog boravka odgojitelj će organizirati centar početnog čitanja i pisanja u kojem će djeca moći usvajati jezične predvještine. „Prostor u kojem se odvija proces opismenjivanja – početno čitanje i pisanje, mora biti pažljivo isplaniran, tako da omogućuje interdisciplinarni pristup i poštivanje individualnih razlika“ (Morrow, 1989: Hansen i suradnici, 2006, str. 159). U centru početnog čitanja i pisanja odgojitelj će organizirati prostor za pisanje, knjižnicu, postaviti stol za pisanje i omogućiti djeci prostor za slušanje. Tijekom poticanja jezičnih predvještina odgojitelj se treba voditi učenjem koje polazi od poznatog ka nepoznatom. Također je potrebno utvrditi ono što dijete zna te proširiti njegovo znanje. U saznanju mu mogu pomoći i roditelji koji će mu dati potrebne informacije o interesima djeteta (što voli čitati, slušati, crtati, pisati). Pažljivim odabirom različitih knjiga i sredstava za poticanje pismenosti djeteta odgojitelj će poticati razvoj jezičnih predvještina i usmjeravati dijete na usvajanje znanja (Hansen i suradnici, 2006). Odgojitelj treba sobu dnevnog boravka djece obogatiti različitim pisanim materijalima koji potiču dijete na istraživanje pisanog jezika, ali i na čitanje.

5.3. AKTIVNOSTI ODGOJITELJA I NJIHOVA ULOGA U POTICANJU JEZIČNIH PREDVJEŠTINA

Moomaw i Hieronymus (2008) navode aktivnosti koje potiču čitanje i pisanje u raznim prilikama. Navedene aktivnosti odgojitelji mogu koristiti u svom svakodnevnom radu. U aktivnostima za čitanje nalaze se: kartice s imenima na ploči koje pomažu djeci da prepoznaju vlastito ime ili imena svojih prijatelja u pisanom obliku; velike slikovnice koje potiču djecu na uočavanje veze između pisanih i izgovorenih riječi; interaktivne tabele putem kojih se djeca igraju ključnim riječima unutar konteksta predvidivog teksta; pločice s imenom; oglasne ploče putem kojih djeca spoznaju da pisana riječ ima značenje; banke riječi koje omogućuju djeci da vide njima zanimljive riječi u pisanom obliku; dokumentacija o projektima koja omogućuje djeci da vide svoje misli i riječi zapisane te su dobar podsjetnik na sam projekt; tisak iz okoline poput znakova, natpisa i drugog tiskanog materijala; diktati u kojima odgojitelji zapisuju priče djeteta ili ideje točno onako kako ih djeca izgovaraju, a pomažu djeci u razumijevanju veze između govorenog i pisanog; manipulativne igre koje služe djeci za premještanje slova ili riječi, ali tako da dobiju neko značenje; grupne igre u kojima djeca razmjenjuju informacije unutar određenog konteksta; promjenjive pjesmice kojima se djeca usredotočuju na imena djece, početna slova njihovih imena i na vezu glas-slovo unutar smislenog konteksta. U aktivnostima za pisanje navode: kutak za pisanje u kojem se djeci nudi različiti materijal za pisanje i koji ih u toj aktivnosti potiče; grupne slikovnice koje djeci omogućuju izradu zajedničke slikovnice i pisanje teksta; džepne priče koje potiču dijete na istraživanje riječi i veze izgovorenog i napisanog; kolica s priborom za pisanje koji je djeci nadohvat ruke kako bi u svakom trenutku mogli pisati; dopunjavanje rečenica koje omogućuju djetetu eksperimentiranje u pisanju; pisanje dnevnika koji omogućuje odgojitelju praćenje napretka pisanja djeteta; pisanje u interaktivnim tabelama gdje dijete može eksperimentirati s raznim načinima smislenog pisanja; kovčežići s pisaćim priborom za korištenje kod kuće, a koji sadrže osnovni pisaći pribor i smisao im je da ih djeca mogu ponijeti kući.

Čudina-Obradović (2002) u svojoj knjizi *Čitanje prije škole* navodi predčitačke vještine i aktivnosti koje odgojitelji mogu provoditi s djecom u predškolskoj ustanovi. Predčitačke vještine su:

- *razumijevanje ispričane priče, jednostavno prepričavanje* – Jednostavnim prepričavanjem kratke priče koju je ispričao odgojitelj dijete pokazuje koliko je

razumjelo tekst. Dijete treba razumjeti da priča ima sadržaj, radnju i likove, a da likovi međusobno uspostavljaju različite odnose. Djeca uče i oblik priče: početak, sredinu i kraj. Razumijevaju da je uvod početak priče, a kraj razrješenje. S vremenom djeca i sama mogu prepričati kratku priču. Aktivnosti koje odgojitelj treba provoditi s djecom su: pričanje priča, odgovaranje na pitanja o pročitanoj priči, razgovaranje o priči i dramatizacija. Treba što duže zadržati djetetovu pažnju za priču te ga poticati na prepričavanje.

- *razumijevanje funkcije čitanja i pisanja te obilježje teksta* – Tijekom slušanja priče koju odgojitelji čitaju djeci, djeca stječu navike doživljavanja priče i nove spoznaje. Upoznat će se s knjigom ili slikovnicom putem prijenosnika njene poruke – odgojitelja. Djeca prate pokrete koje odgojitelj ima za vrijeme pričanja priče, prate način na koji okreće stranice, način na koji prati slike i tekst. Aktivnosti koje odgojitelj provodi s djecom su: razgovor o knjigama i slikovnicama, zajedničko čitanje knjiga i slikovnica, odlazak u knjižnicu i knjižaru, prepričavanje priča, razgovaranje s djetetom o pročitanoj priči.
- *razumijevanje pretvaranja govora u tekst* – Djeca trebaju naučiti govor prenijeti u pisani oblik. Odgojitelj djeci pokazuje kako izgleda pisani tekst te da je to sve ono što piše u slikovnicama i knjigama. Važno je da im objasne kako je to isto što oni govore, o čemu razgovaraju i pričaju, ali samo u pisanom obliku. Cilj je da se dijete samo zainteresira za tekst u pisanom obliku kako bi prilikom dolaska u školu znalo čemu služe pisani znakovi koje mora naučiti. Aktivnosti koje odgojitelj provodi s djecom su: upozoravanje djeteta na značenje pisane obavijesti, razgovor s djecom, razgledavanje i izrađivanje slikovnice bez teksta.
- *prepoznavanje glasova u riječi* – Prepoznavanje glasova u riječi je najvažnija predčitačka vještina i o njoj najviše ovisi koliko djeca dobro čitaju. Djeca najprije trebaju čuti glas kako bi mogli pretvoriti govor u pismo i pismo u govor. Ako dijete prepoznaje rimu to mu olakšava da na najjednostavniji način prepozna glasove. Aktivnosti koje odgojitelji provode s djecom: čitaju djeci pjesmice u rimi i pritom traže da djeca ponavljaju rimu, osvješčuju kod djece činjenicu da se riječi sastoje od glasova, tijekom čitanja slikovnice traže da dijete imenuje sliku/riječi, provode aktivnosti imenovanja glasa kojom riječ započinje, traže srednji glas i završni glas te igraju igre u kojima djeca trebaju pronaći početne ili završne glasove u riječima.

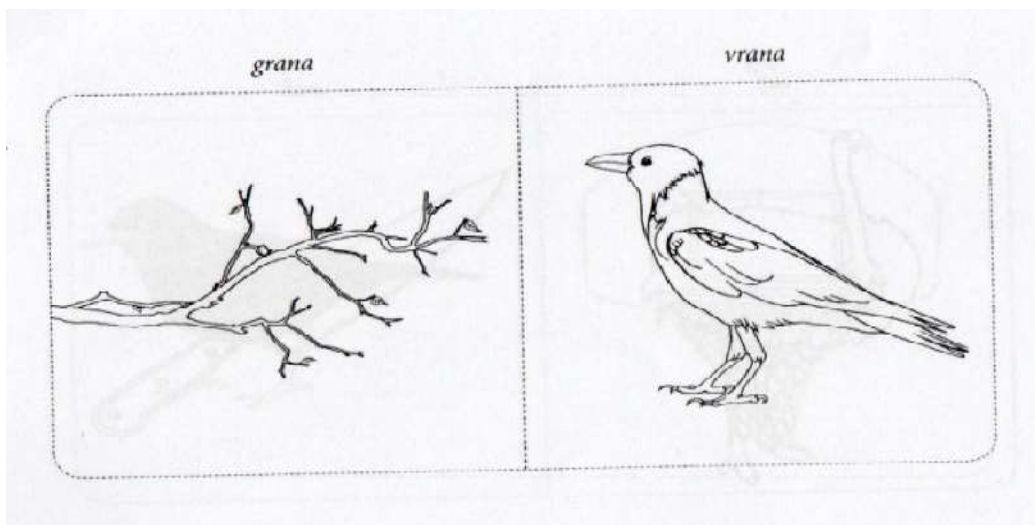
- *rastavljanje riječi na slogove i sastavljanje glasova u riječi* – Vještina rastavljanja i sastavljanja riječi na glasove bitna je za učenje čitanja i pisanja. Prilikom čitanja dijete svaki napisani znak mora pretvoriti u glas i spojiti ga s ostalim glasovima u riječi. Prilikom pisanja svaki će glas u riječi koju je zamislio pretvarati u slovo i spojiti ga s ostalim slovima u riječi. Ova vještina pretvaranja glasa u slovo i slova u glas te njihovo povezivanje, neće se ostvariti ako dijete ne čuje od kojih se glasova riječ sastoji. Aktivnosti koje odgojitelj provodi s djecom su: čitanje slikovnica uz djetetovo glasno izgovaranje riječi koje čuje ili imenovanje slika koje vidi, slušanje nepovezanih glasova i sastavljanje u riječi, rastavljanje riječi na glasove i sastavljanje glasova u riječ.
- *prepoznavanje slova abecede i povezivanje s glasovima* – Temelj čitanja i pisanja predstavlja pamćenje oblika slova abecede i povezanost svakog slova s pripadajućim glasom. Osnovna tehnika čitanja i pisanja je primjenjivanje dvije vrste znanja, a to su: poznavanje oblika slova i pamćenje kojem glasu pripada koje slovo. Aktivnosti koje odgojitelj provodi s djecom: razgovor s djecom za vrijeme čitanja slikovnica (razgovor o riječima, koje riječi započinju velikim, a koje malim slovima, kojim slovom započinje koja riječ), igre pamćenja i prepoznavanja slova (karte, domino, slagalice), učenje abecede prema redosljedu napamet, čitanje abecednih slikovnica i priča o slovima, provođenje raznih aktivnosti pisanja.
- *razumijevanje zamjene slova glasovima u riječi (šifriranje i dešifriranje)* – Dešifrirane ili šifrirane glasove dijete će moći povezivati kada nauči oblike slova i razumije povezanost slova i glasova. Također će tada moći povezivati slova tako da čine smislenu riječ. To i jest cilj svih do sada stečenih predčitačkih vještina. Dijete tako često spontano otkriva da zna čitati. Aktivnosti koje odgojitelj provodi s djecom: razgovor s djecom prilikom čitanja slikovnica uz uporabu slovarice, igranje igara šifriranja i dešifriranja (djeca u slovaricama traže slova koja su im potrebna za glasove koje čuju), provođenje raznih aktivnosti pisanja, aktivnosti samostalne uporabe i šifriranje pomoću slovarice i drugih vrsta abeceda.
- *pisanje* – Pisanje predstavlja pretvaranja glasova u odgovarajuća slova i spajanje tih slova u pisanu riječ te obuhvaća sastavljanje teksta. Od djeteta predškolske dobi se očekuje da zna osnovnu svrhu pisanja, a kroz pokušaje pisanja razvija primjenu abecednog načela i poboljšava glasovnu osjetljivost. Aktivnosti koje odgojitelj

provodi s djecom su: pisanje poruka, sastavljanje poruka i priča crtanjem, pisanje i prepoznavanje vlastitog imena.

Čudina-Obradović (2014b) u radnoj bilježnici *Psihologija čitanja od motivacije do razumijevanja* navodi korisne aktivnosti koje odgojitelji mogu provoditi u svome radu u predškolskoj ustanovi. Aktivnosti su podijeljene na aktivnosti za percepciju govora, aktivnosti čitanja, pisanja i uočavanja značenja.

„Govor i čitanje najuže su povezani“ (Čudina-Obradović, 2014b, str. 3). Ispravna i jasna percepcija govora prethodi uspješnom čitanju. U predškolskom razdoblju usvajanje vještina čitanja bit će znatno lakše ako je govor pravilno razvijen. Aktivnosti za percepciju govora ključne su za otkrivanje slušnih problema kod djeteta. Te aktivnosti imaju višestruku namjenu i služe odgojiteljima za provjeru djetetove percepcije govora, vježbanje pažljivog slušanja i razlikovanja glasova, upoznavanje značenja riječi te širenja rječnika. Namijenjene su individualnom radu sa svakim djetetom.

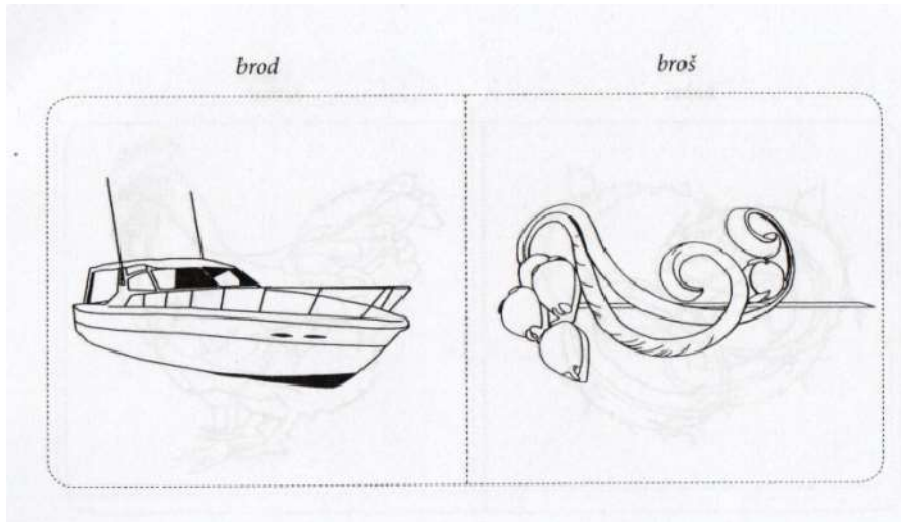
- a. percepcija govora (prvi glas) – dijete treba pokazati sličicu koju odgojitelj glasno i jasno imenuje

Slika 2. Sličica za percepciju govora (prvi glas)

Izvor: Čudina-Obradović, M. (2014a). *Psihologija čitanja: od motivacije do razumijevanja (radna bilježnica)*, str. 9

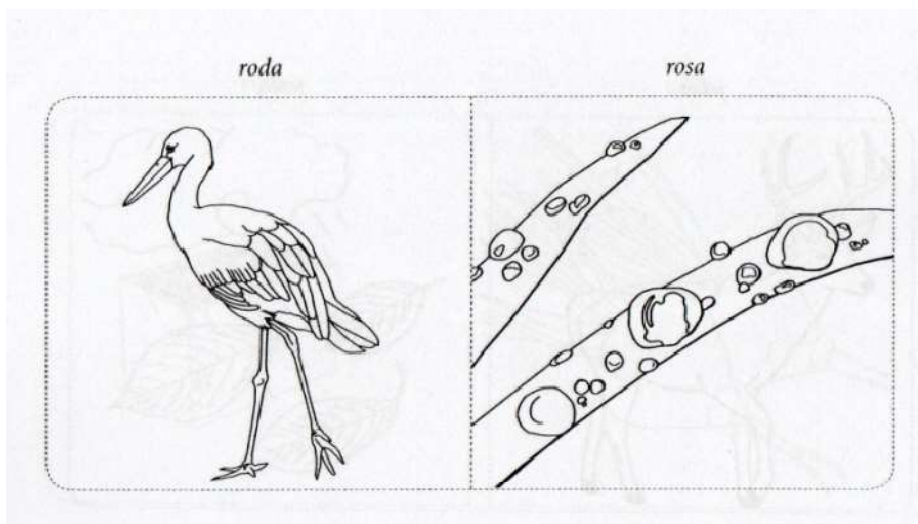
- b. percepcija govora (zadnji glas) – dijete treba pokazati sličicu koju odgojitelj glasno i jasno imenuje

Slika 3. Sličica za percepciju govora (zadnji glas)

Izvor: Čudina-Obradović, M. (2014a). *Psihologija čitanja: od motivacije do razumijevanja (radna bilježnica)*, str. 13

- c. percepcija govora (srednji glas) – dijete treba pokazati sličicu koju odgojiteljica glasno i jasno imenuje

Slika 4. Sličica za percepciju govora (srednji glas)

Izvor: Čudina-Obradović, M. (2014a). *Psihologija čitanja: od motivacije do razumijevanja (radna bilježnica)*, str. 17

Prilikom provođenja aktivnosti za poticanje jezičnih predvještina odgojitelj bi trebao omogućiti djeci individualni rad, rad u manjim skupinama ili rad u velikim grupama. Individualnim pristupom odgojitelji mogu pomoći djeci koja teže usvajaju jezične predvještine te ih ohrabrivati da ustraju u onome što rade. Vrlo korisno bi bilo da odgojitelji prate i promatraju dijete u aktivnostima te mogu voditi dnevnike ili individualne mape u koje će bilježiti napredak djeteta i pohranjivati njegove uratke o jezičnim predvještinama. Ta dokumentacija služi odgojitelju za praćenje napretka djeteta, a može se pokazati i roditeljima kako bi i oni mogli vidjeti što je dijete sve postiglo.

6. ISTRAŽIVANJE ULOGE ODGOJITELJA U POTICANJU JEZIČNIH PREDVJEŠTINA

Za potrebe rada napravljeno je kvalitativno istraživanje. U istraživanju kao metoda prikupljanja podataka korištena je anketa. Odgojitelji su bili ispitani putem ankete na daljinu. Svrha istraživanja bilo je prikupiti odgovore koji se mogu analizirati i interpretirati. Po uzoru na Budinski i Lujčić (2018) preuzeta je struktura i metodologija istraživanja te su analizirani podaci u istraživanju.

6.1. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja bio je prikupiti podatke o ulozi odgojitelja prilikom izvođenja aktivnosti kojima potiču jezične predvještine kod djece, te mišljenja odgojitelja o važnosti provođenja aktivnosti za poticanje jezičnih predvještina i važnosti suradnje s roditeljima.

Odgojiteljima su postavljena istraživačka pitanja koja su u skladu s ciljem istraživanja. Pitanja za odgojitelje su (cijeli upitnik nalazi se u Prilogu br.1):

1. Koje aktivnosti za poticanje jezičnih predvještina provodite u skupini?
2. Kada započinjete s aktivnostima za poticanje jezičnih predvještina, u kojoj dobi djece?
3. Kako raspoređujete aktivnosti s obzirom na dob djece?
4. Koje aktivnosti dominiraju u pojedinoj dobi?
5. Kako motivirate djecu za aktivnosti koje potiču razvoj jezičnih predvještina?
6. Kako pripremate prostor u sobi dnevnog boravka za poticanje jezičnih predvještina?
7. Koje je Vaše mišljenje o jezičnim predvještinama?
8. Ostvarujete li suradnju s roditeljima vezanu za poticanje jezičnih predvještina i u kojem obliku?
9. Prema Vašem mišljenju, koliko je bitna suradnja s roditeljima u poticanju jezičnih predvještina te što mislite u kojem smjeru ju treba razvijati?

6.2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

U istraživanju je korištena metoda ankete na daljinu. Odgojiteljima su postavljena pitanja o predmetu istraživanja te su na njih odgovorili iznoseći svoja iskustva, stavove i mišljenja.

Uzorak istraživanja čini deset odgojitelja (N=10) iz vrtića na području Grada Zagreba. Odabir odgojitelja izvršen je na temelju njihovog dobrovoljnog pristanka na sudjelovanje te njihovoj raspoloživosti.

Podaci su prikupljeni tijekom srpnja i kolovoza 2020. godine. Predviđeno vrijeme za popunjavanje ankete je oko dvadeset minuta. Svaki odgojitelj pristupa individualno ispunjavanju ankete. Na početku ankete nalazi se objašnjenje kako treba popuniti anketu te njena svrha. Anketa je anonimna i podaci su korišteni isključivo za potrebe istraživanja.

Anketa se sastoji od sveukupno 16 pitanja. Prvih 7 pitanja odnosi se na osnovne podatke o ispitanicima tj. demografske pokazatelje (naziv ustanove, objekt, spol, dob, godine radnog staža, status zaposlenja odgojitelja i skupina u kojoj rade). Ostalih 9 pitanja odnosi se na ulogu odgojitelja u poticanju jezičnih predvještina.

6.3. ANALIZA PODATAKA

Podaci su analizirani kvalitativnom analizom sadržaja. Svrha takve analize je klasificirati podatke po kategorijama, što se naziva *analiza sadržaja ili kodiranje*. Kako bi analiza podataka bila znanstvena, potrebno je udovoljiti određenim kriterijima. Kriteriji su: „1. Objektivnost, 2. Prikladnost za mjerenje i kvalifikaciju, 3. Značenje transformiranog empirijskog materijala za sistematsku teoriju (mogućnost generiranja teorije), 4. Mogućnost generalizacije rezultata“ (Halmi, 205, str. 380).

Podaci su kategorizirani u skupine prema istraživačkim pitanjima:

1. Aktivnosti kojima odgojitelji potiču jezične predvještine
2. Dob djece prilikom uvođenja aktivnosti za poticanje jezičnih predvještina
3. Raspoređivanje aktivnosti prema dobi
4. Dominantne aktivnosti u pojedinoj dobi
5. Metode motivacije odgojitelja za poticanje jezičnih predvještina u skupini

6. Organizacija prostora za poticanje jezičnih predvještina
7. Mišljenje odgojitelja o jezičnim predvještinama
8. Ostvarivanje suradnje s roditeljima i oblici suradnje za poticanje jezičnih predvještina
9. Važnost suradnje s roditeljima i smjer razvoja suradnje za poticanje jezičnih predvještina

6.4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Odgovorima na prvih sedam pitanja dobiven je uvid u demografske pokazatelje ispitanika. Demografski pokazatelji prikazani su u tablici 3. Svi odgojitelji koji su ispunili anketu rade u predškolskim ustanovama na području Zagreba. Šest ispitanika radi u dječjem vrtiću *Medo Brundo*, a preostalih četiri je iz dječjih vrtića *Bajka*, *Radost*, *Šegrt Hlapić i Sunce*. Dva ispitanika rade u centralnim objektima dok preostalih osam radi u područnim objektima. Svi ispitanici su ženskog spola, u dobi od 25 do 60 godina. Godine radnog staža kreću se od 2 do 40 godina. Prema godinama radnog staža može se utvrditi koliko ispitanici imaju iskustva u radu s jezičnim predvještinama. Četiri ispitanika radi na određeno vrijeme, a preostalih šest na neodređeno vrijeme. Najveći broj ispitanih odgojiteljica radi trenutno u srednjoj vrtićkoj skupini, što znači s djecom u dobi od četiri i pet godina.

Pojmovnik

CO – centralni objekt

PO – područni objekt

Ž – Žensko

Ispitanici	Naziv ustanove	Objekt	Spol	Dob	Godine radnog staža	Vrsta zaposlenja	Skupina u kojoj trenutno radi
Ispitanik br. 1	DV Medo Brundo	CO	Ž	35	8	Neodređeno vrijeme	Starija vrtićka skupina (predškola)
Ispitanik br. 2	DV Medo Brundo	PO	Ž	41	16	Neodređeno vrijeme	Srednja vrtićka skupina
Ispitanik br. 3	DV Medo Brundo	CO	Ž	28	2	Određeno vrijeme	Mlađa vrtićka skupina
Ispitanik br. 4	DV Medo Brundo	PO	Ž	28	2	Određeno vrijeme	Srednja vrtićka skupina
Ispitanik br. 5	DV Medo Brundo	PO	Ž	60	40	Neodređeno vrijeme	Starija vrtićka skupina (predškola)
Ispitanik br. 6	DV Medo Brundo	PO	Ž	31	11	Neodređeno vrijeme	Srednja vrtićka skupina
Ispitanik br. 7	DV Bajka	PO	Ž	25	3	Određeno vrijeme	Mješovita vrtićka skupina
Ispitanik	DV	PO	Ž	27	3	Određeno	Mlađa

br. 8	Radost					vrijeme	vrtićka skupina
Ispitanik br. 9	DV Šegrt Hlapić	PO	Ž	31	10	Neodređeno vrijeme	Mješovita vrtićka skupina
Ispitanik br. 10	DV Sunce	PO	Ž	48	20	Neodređeno vrijeme	Srednja vrtićka skupina

Tablica 3. *Demografski pokazatelji ispitanika*

Preostalih 9 pitanja odnosi se na ulogu odgojitelja u poticanju jezičnih predvještina. Odgovori odgojitelja raspoređeni su u devet skupina prema istraživačkim pitanjima te su analizirani.

1. Aktivnosti kojima odgojitelji potiču jezične predvještine

Analizom dobivenih odgovora ispitanika vidimo da svih deset odgojiteljica provodi aktivnosti za poticanje jezičnih predvještina u skupini. Aktivnosti koje koristi većina ispitanih odgojiteljica u svome svakodnevnom radu su čitanje slikovnica i priča te preporučavanje istih, grafomotoričke vježbe i zadaci, aktivnosti prepoznavanja prvog ili zadnjeg glasa u riječima, aktivnosti pričanja uz pomoć slikopriča, opisivanje ilustracija, slika ili fotografija, aktivnosti koje uključuju rimu (poput izvođenja pjesmica, usvajanja rime) te aktivnosti pisanja u rasipnim materijalima (brašnu, pijesku). Tri odgojiteljice navele su da provode metodu *Plesa pisanja*. Jedna odgojiteljica navela je kako koristi *Montessori* metodu za poticanje jezičnih predvještina.

U tablici 4 prikazani su odgovori ispitanika o aktivnostima koje provode u skupini za poticanje jezičnih predvještina.

Ispitanici	Aktivnosti
Ispitanik br. 1	<ul style="list-style-type: none"> – Igra loptom „Reci početni glas na zadanu riječ“. – Igra kockom „Riječ na zadano slovo“. – Zabavno-društvena igra „Pronađi slova svoga imena“. – Likovne aktivnosti: kolažiranje svog imena, slaganje slova iz časopisa, plakat „Abeceda“. – Memory: uparivanje slova. – Grafomotoričke vježbe iz radnih listića. – Govorne igre rimom i zagonetke. – Čitanje slikovnica: razgovor i prepričavanje istih. – Dramatizacija priča. – Pjesmica „Abeceda“: učenje stihova. – Umetaljke „Pronađi isto slovo“. – Zvučni domino: slaganje domina prema početnom slovu.
Ispitanik br. 2	<ul style="list-style-type: none"> – Dostupnost pravopisno ispravnog teksta u cjelokupnom okruženju: označeni centri aktivnosti, označene osobne stvari imenom (uz znakić) – imenovanje. – Taktilna abeceda, slikovna abeceda sa sličicama za izdvajanje početnog glasa. – Plakat sa sličicama (i pisanim tekstom) kao vizualna podrška za razumijevanje određenih situacija. – Dostupnost raznih razvojno-primjerenih grafomotoričkih listića i zadataka. – Mase za modeliranje, debele igle s platnom na stalcima te igre s čačkalicama za poticanje razvoja fine motorike ruke. – Svakodnevne aktivnosti mimičkih igara za lice (usta i jezik) – pravilnog izgovaranja glasova, igre slogovanja, brojalice i sl. – Dijaloško čitanje slikovnica. – Igra „Slovo na slovo“.

Ispitanik br. 3	<ul style="list-style-type: none"> – Čitanje slikovnica. – Pričanje priča uz korištenje gesti i pokreta. – Razgovor o pročitanoj slikovnici (otvoreni tip pitanja koja će omogućiti djetetu više prilika za izražavanje). – Opisivanje slika. – Pjevanje pjesmica. – Izgovaranje brojalica. – Modeliranje plastelinom. – Aktivnosti nizanja (npr. kugle, tuljci, šuplje drvene kocke).
Ispitanik br. 4	<ul style="list-style-type: none"> – Aktivnosti pričanja pomoću slikopriča (jednostavni i djeci bliski motivi i likovi, radnja jednostavnog sadržaja koja omogućuje razvoj mašte pa tako i konkretnih vještina bitnih za razvoj čitanja i pisanja). – Taktilna slova (imenovanje slova). – Prva početna slova riječi naglašena (imenovanje slova). – Povezivanje slike i riječi. – Ples pisanja.
Ispitanik br. 5	<ul style="list-style-type: none"> – Slaganje rečenice uz sličice. – Slaganje priče uz 4 kocke sa sličicama. – Prepričavanje najdraže priče. – Pripremanje priča za roditelje. – Igra uhvati glas – traženje određenog glasa u riječi (pljesni kada ga čuješ). – Izrađivanje zajedničke slikovnice. – Opisivanje slika. – Prepričavanje događaja. – Prepisivanje teksta. – Ispunjavanje radnih listova s grafomotoričkim zadacima.
Ispitanik br. 6	<ul style="list-style-type: none"> – Ples pisanja (izvođenje pokreta nalik pisanju kroz različite aktivnosti poput plesanja, tapkanja, slikanja na pjenu, slikanja

	<p>prstima na raznim podlogama, kretanje uz glazbu u ritmu).</p> <ul style="list-style-type: none"> – Banka abecede – pronalaženje različitih slova u novinama, časopisima te izrezivanje slova i spremanje u kutiju prema određenom slovu. – Pjesmice, brojalice, recitacije. – Igra „Slovo“ (zadati djeci jedno slovo i oni nabrajaju sve riječi kojih se mogu sjetiti). – Igra „Pokvareni telefon“. – Izmišljanje priče ili stripa s djecom na određenu temu. – Grafomotoričke vježbe (plastificirani predlošci za povlačenje linija, labirinti).
Ispitanik br. 7	<ul style="list-style-type: none"> – Čitanje slikovnica. – Prepričavanje slikovnica i priča. – Prepričavanje događaja – npr. što si radio/radila tijekom vikenda? – Igra pogađanja predmeta – opisivanje svojstva predmeta (djeca trebaju pogoditi o kojem predmetu je riječ). – Nabranje riječi koje počinju određenim slovom. – Nabranje riječi koje završavaju određenim slovom. – Rastavljanje riječi na slogove. – Prepričavanje slikopriča. – Pridruživanje slova određenim riječima. – Slaganje riječi prema zadanom predlošku i bez predloška. – Pisanje prstima i kistovima po pijesku ili brašnu. – Prepričavanje priča pomoću fotografija. – Igre „Kaladont“ i „Pokvareni telefon“.
Ispitanik br. 8	<ul style="list-style-type: none"> – Svakodnevno čitanje slikovnica i priča. – Komentiranje ilustracija iz slikovnica. – Poticanje verbalne komunikacije među djecom. – Usvajanje rime, ponavljanje rime i pjesmica u rimi. – Poticanje djece na prepričavanje onog što su vidjeli i čuli u priči (knjizi).

	<ul style="list-style-type: none"> – Grafomotoričke kartice za preciziranje jasnih linija koristeći se flomasterima (piši-briši). – Nizanje raznih materijala (kamenčići, gumbići).
Ispitanik br. 9	<ul style="list-style-type: none"> – Čitanje i pričanje priča. – Provođenje dugogodišnjeg projekta "Pričam ti priču" - djeca slušaju priču u vrtiću pa prepričavaju roditeljima koji istu zapisuju pa čitamo sve priče svi zajedno. – Grafomotoričke vježbe. – Iscrtavanje oblika i slova u rasipnim materijalima. – Oblikovanje plastelinom. – Pričanje uz pomoć slikopriče.
Ispitanik br. 10	<ul style="list-style-type: none"> – Igra „Slovo na slovo“. – Prepoznavanje glasa (na početku, u sredini i na kraju riječi). – Povezivanje predmeta s početnim glasom. – Ples pisanja. – Slova od brusnog papira – oblik i način pisanja slova (Montessori metoda). – Metalni okviri i pokretna abeceda – slaganje pojmova (Montessori metoda).

Tablica 4. *Aktivnosti odgojitelja za poticanje jezičnih predvještina*

Iz navedenih aktivnosti možemo vidjeti da su odgojitelji više posvećeni provođenju aktivnosti za usvajanje jezičnih predvještina čitanja, a manje aktivnosti za poticanje pisanja.

2. Dob djece prilikom uvođenja aktivnosti za poticanje jezičnih predvještina

Uvidom u navedene odgovore odgojiteljica možemo zaključiti da dominantnom dobi za poticanje jezičnih predvještina smatraju treću godinu djetetova života te u toj dobi sedam odgojiteljica započinje provoditi aktivnosti za poticanje jezičnih predvještina u skupini. Dvije odgojiteljice kao prikladnu dob za poticanje usvajanja jezičnih predvještina navode jasličku

dob što može podrazumijevati dob od prve do treće godine djetetova života, a samo jedna odgojiteljica navodi kako započinje s aktivnostima u drugoj godini djetetova života.

U tablici 5 prikazani su odgovori ispitanika o dobi kada započinju poticati usvajanje jezičnih predvještina kod djece.

Ispitanici	Dob djece
Ispitanik br. 1	U dobi od 3 godine.
Ispitanik br. 2	U jaslicama.
Ispitanik br. 3	U dobi od 2 godine.
Ispitanik br. 4	U dobi od 3 godine.
Ispitanik br. 5	Od jaslčke dobi.
Ispitanik br. 6	U dobi od 3 godine.
Ispitanik br. 7	U dobi od 3 godine.
Ispitanik br. 8	U trećoj godini djetetova života.
Ispitanik br. 9	U dobi od 3 godine.
Ispitanik br. 10	U dobi od 3 godine.

Tablica 5. *Dob djece za poticanje usvajanja jezičnih predvještina*

3. Raspoređivanje aktivnosti prema dobi

Analizom navedenih odgovora može se zaključiti da kod djece mlađe dobi odgojiteljice potiču usvajanje jezičnih predvještina aktivnostima čitanja i listanja slikovnica, imenovanja ilustracija/predmeta u slikovnicama, recitiranjem pjesmica te provođenjem aktivnosti za razvoj fine motorike šake. Kod djece starije dobi usvajanje predvještina potiču

aktivnostima poput metode *Plesa pisanja*, rješavanja grafomotoričkih zadataka, rastavljanja riječi na slogove i sastavljanja slogova u riječi, samostalnim pričanjem i čitanjem priča. Također se iz navedenih odgovora može zaključiti kako su ispitanici usmjereni više na poticanje predvještina čitanja kod djece mlađe dobi, a kod djece starije dobi na poticanje predvještina pisanja.

U tablici 6 prikazani su odgovori odgojiteljica kako raspoređuju aktivnosti za poticanje jezičnih predvještina prema dobi djece.

Ispitanici	Aktivnosti prema dobi
Ispitanik br. 1	<p>S 3 godine – čitanje kraćih slikovnica s djecom uz pokazivanje, dramatizacija priče, ponavljanje brojalica.</p> <p>S 4 godine – igre rimama i zagonetke.</p> <p>S 5 godina – glasovna struktura: početni i završni glas u riječi, dramatiziranje igre. Obogaćivanje okoline pisanim sadržajem.</p> <p>Sa 6/7 godina – glasovna analiza: raščlamba riječi na glasove i glasovna sinteza: spajanje glasova u riječ. Pisanje slova i brojki.</p>
Ispitanik br. 2	<p>U jaslicama tijekom čitanja slikovnica kreće se s oponašanjem glasanja, praćenjem prstom teksta koji se čita, izrada npr. velikih taktilnih samoglasnika te igre uporabe istih. Bitno je da je u djetetovom okruženju već od jaslica pisani tekst. U početku većim slovima, slogovima i kratkim riječima, npr. djetetovim imenom te do školske dobi gdje su to već kraće rečenice. Pjesmice, brojalice, masaža prstića i primjerene aktivnosti za razvoj šake, okreta zgloba i pinceta hvata.</p>
Ispitanik br. 3	<p>S 2 godine – šaranje, bojanje, modeliranje tijesta, pokretne priče.</p> <p>S 3 godine – crtanje, stolne predstave, pjevanje pjesmica, izgovaranje brojalica.</p>

	<p>S 4 godine nadalje – nizanje sitnijih predmeta, modeliranje plastelinom i kinetičkim pijeskom.</p> <p>S 5 godina – radni listići za grafomotoriku.</p>
Ispitanik br. 4	<p>Djeca mlađe dobi – taktilna slova, listanje slikovnice, imenovanje predmeta u slikovnicama, pjesmice u rimi.</p> <p>Starija djeca – prepisivanje riječi napisanih na papiru, ocrtavanje slova pomoću šablone, ples pisanja, vježbanje crtanja osnovnih oblika kako bi dobili dojam o kockastom, oblom, oštrom.</p>
Ispitanik br. 5	<p>Jaslička dob – tapšalice, brojalice, opisivanje slikovnice, pjevanje.</p> <p>Mlađa djeca vrtićke dobi – čitanje priča, poticanje na prepričavanje, društveno-zabavne igre s pravilima, ples pisanja.</p> <p>Starija djeca vrtićke dobi – igre koje potiču učenje čitanja i pisanja.</p>
Ispitanik br. 6	<p>U jasličkoj dobi – pjesmice, priče i recitacije.</p> <p>Za djecu u dobi od 3 godine – ples pisanja.</p> <p>Za djecu u srednjoj i starijoj vrtićkoj skupini – banka abecede i slovo na slovo.</p>
Ispitanik br. 7	<p>S djecom mlađe dobi čitam slikovnice i postavljam im pitanja vezana za iste, potičem djecu na prepričavanje događaja, promatranje i opisivanje slika.</p> <p>S djecom starije dobi provodim aktivnosti pridruživanja slova određenim riječima/slikama, pisanje riječi, izmišljanje rime, potičem djecu na samostalno izmišljanje priče, pričanje istih priča s različitim početkom ili završetkom, slikovne križaljke, igre „Kaladont“ i „Pokvareni telefon“.</p>
Ispitanik br. 8	<p>U trećoj godini – komentiramo slikovnice, fotografije, potičemo verbalnu komunikaciju, upotrebljavamo grafomotoričke kartice, razvijamo finu motoriku šake crtanjem kružića i drugih oblika.</p> <p>U četvrtoj godini – prepričavanje doživljaja, priče,</p>

	ponavljanje pjesmica i rime, pamćenje slova (prvo slova svog imena) početni pokušaji pisanja slova.
Ispitanik br. 9	U dobi od 3 i 4 godine aktivnosti iscrtavanja oblika u rasipnim materijalima i oblikovanje plastelinom. U dobi od 5 i 6 godina grafomotoričke vježbe. Aktivnosti čitanja i pričanja priča provodim sa svom djecom, neovisno o dobi.
Ispitanik br. 10	Mlađa djeca u dobi od jedne do 3 godine: imenovanje, prepoznavanje i pridruživanje predmeta s naglaskom na pravilan izgovor naziva predmeta ili pojave; s istim materijalima podići ljestvicu težine (asocijacije, igre s bojama i oblicima, uključiti kozmički odgoj, prirodu, biologiju, zemljopis). S djecom predškolske dobi aktivnosti povezivanja glasova sa slovima, početno čitanje i pisanje, prepričavanje priča, smišljanje novih priča od nekoliko zadanih pojmova.

Tablica 6. *Aktivnosti za poticanje jezičnih predvještina prema dobi*

4. Dominantne aktivnosti u pojedinoj dobi

Analizom dobivenih odgovora utvrđujem kako su u mlađoj dobi dominantne jednostavnije aktivnosti. Kod djece te dobi prevladavaju aktivnosti izvođenja pjesmica i brojalica, listanja i čitanja slikovnica, imenovanja ilustracija/pojmova u njima, te aktivnosti poput modeliranja kojima djeca razvijaju finu motoriku šake. Razvoj fine motorike šake važan je za usvajanje predvještina pisanja te kasnije za usvajanje pisanja. Kako dob djece raste, tako su dominantnije složenije aktivnosti. Sve odgojiteljice navode kako su dominantne aktivnosti kod djece starije dobi one kojima se potiče usvajanje predvještina pisanja poput izvođenja grafomotoričkih vježbi/zadataka, metoda *Plesa pisanja*, precrtavanja slova i pisanja općenito. Općenito se iz navedenih odgovora može vidjeti da djeca starije dobi pokazuju veliki interes za slova.

U tablici 7 prikazane su aktivnosti koje odgojiteljice smatraju dominantnima u pojedinoj dobi.

Ispitanici	Dominantne aktivnosti u pojedinoj dobi djeteta
Ispitanik br. 1	<p>S 3 godine – slikovnice.</p> <p>S 4 i 5 godina – dramatizacija priče.</p> <p>Sa 6 i 7 godina – grafomotoričke vježbe.</p>
Ispitanik br. 2	<p>U jaslicama izgovaranje glasova, umetanje u veće otvore, odvrtnje i zavrtnje, oponašanje glasanja iz okruženja i sl.</p> <p>U mlađoj vrtičkoj skupini dominiraju aktivnosti rada po modelu – pikanje, crtanje i spajanje prema modelu te interes za slikovnice.</p> <p>U srednjoj skupini veliki je interes za slova općenito, za pisanje vlastitog imena ili svog izmišljenog teksta vlastitim simbolima, šivanje. Izdvajanje prvog glasa i sl.</p> <p>U starijoj skupini igre analize i sinteze, označavanje stvari u prostoru, pisano praćenje događaja, izrada vlastitih slikovnica te slovkanje.</p>
Ispitanik br. 3	<p>Za pjevanje pjesmica i brojalica zainteresirane su sve dobne skupine.</p> <p>Za modeliranje su najzainteresiranija djeca u dobi od 3 godine.</p> <p>Za pokretne priče djeca u dobi od 2 do 3 godine.</p> <p>Za razvoj grafomotorike djeca u dobi od 4 godine pa nadalje.</p> <p>Za stolne predstave djeca u dobi od 5 i 6 godina.</p>
Ispitanik br. 4	<p>Kod djece mlađe dobi dominiraju aktivnosti sa slikovnicama i pjesmice u rimi.</p> <p>Kod djece starije dobi dominiraju aktivnosti ples pisanja, prepisivanje riječi.</p>
Ispitanik br. 5	<p>Kod mlađe djece dominiraju aktivnosti izvođenja brojalica, listanja slikovnica, imenovanja pojmova u slikovnicama, pjevanja pjesmica.</p> <p>Kod starije djece dominiraju aktivnosti poput plesa pisanja, pričanja priča, prepričavanja događaja, rješavanja</p>

	grafomotoričkih zadataka.
Ispitanik br. 6	U jasličkoj dobi – pjesmice, brojalice uz pokret. U dobi od 4 i 5 godina – ples pisanja, crtanje, izrezivanje, smišljanje priča, grafomotoričke vježbe. U dobi od 5, 6 i 7 godina – prepoznavanje i izrezivanje slova, igre slovo na slovo.
Ispitanik br. 7	Čitanje slikovnica dominira u svakoj dobi. Mlađa djeca bojažu u bojankama, crtaju. Kod starije dobi više dominira pisanje riječi, prepoznavanje slova, izmišljanje priča i raznih završetaka priča prema poznatim slikovnicama, pisanje riječi uz predloške i bez njih, razni radni listovi, rješavanje zagonetki i izmišljanje istih.
Ispitanik br. 8	U trećoj godini najčešće je komentiranje slikovnica i fotografija, prepričavanje priča. U četvrtoj godini veći je interes za grafomotoričke kartice, pamćenje slova, slaganje kratkih riječi, ponavljanje pjesmica i rima.
Ispitanik br. 9	Pisanje (precrtavanje slova) dominira kod predškolaca. Kod djece u dobi od 3 i 4 godine dominiraju aktivnosti oblikovanja plastelinom i listanja slikovnica.
Ispitanik br. 10	U dobi od prve do treće godine aktivnosti imenovanja, prepoznavanja i pridruživanja naziva. U dobi od treće do šeste godine aktivnosti širenja i bogaćenja rječnika, grafomotorički zadaci.

Tablica 7. Dominantne aktivnosti prema pojedinoj dobi djeteta

5. Metode motivacije odgojitelja za poticanje jezičnih predvještina u skupini

Prema dobivenim odgovorima možemo vidjeti da odgojiteljice kao metodu motivacije koriste poticaje koji su djeci nadohvat ruke te da oni samostalno, prema vlastitom interesu, mogu ući u aktivnosti. Također navode kako je bitno pratiti interes djece. Prema *Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014) vrtić je mjesto istraživanja,

otkrivanja i aktivnog učenja koje djeci omogućuje slobodan izbor aktivnosti i partnera prilikom učenja, potiče autonomiju i emancipaciju djeteta u procesu vlastitog učenja te prihvaća djetetovu dinamiku učenja. Također možemo vidjeti da djecu motiviraju pitanjima otvorenog tipa i poticanjem na razgovor. Samo jedna odgojiteljica djeci najavljuje aktivnosti.

U tablici 8 prikazani su odgovori o metodama kojima odgojitelji motiviraju djecu za usvajanje jezičnih predvještina.

Ispitanici	Metode motivacije
Ispitanik br.1	Čitanjem priča, postavljanjem poticajnih pitanja, obogaćivanjem odgovora (svaki odgovor treba obogatiti novim pitanjem), pohvalama i ohrabrenjem. Osmišljavanjem poticajnog prostornog konteksta.
Ispitanik br. 2	Kao i za sve druge aktivnosti, bitno je pratiti i prilagoditi aktivnost te ju uklopiti u trenutne teme koje se provode. Iako npr. grafomotoričkim vježbicama uvijek rado pristupaju djevojčice, dječake se motivira uključivanjem njima npr. zanimljivih likova.
Ispitanik br. 3	Otvorenim tipom pitanja, poticanjem na razgovor u svakodnevnim situacijama, omogućavanjem djeci da samostalno izaberu aktivnost te da mogu koristiti poticaje samostalno, da im se nalaze nadohvat ruke.
Ispitanik br. 4	Njima bliskim motivima, likovima i pričama, kako individualno tako i skupno.
Ispitanik br. 5	Najavom za vrijeme kada su djeca okupljena u zajednički krug.
Ispitanik br. 6	Služeći se temama koje slijede interes djeteta, brojalicama, pjesmicama s pokretom koje voli većina djece.
Ispitanik br. 7	Slikovnicama, društvenim igrama koje uključuju slova i dramatizacijom.
Ispitanik br. 8	Mnoštvo poticaja, kada dođe do zasićenja, ponuda novih. Veliki izbor slikovnica i knjiga, fotografija. Djeca imaju na

	izbor što bi htjeli da čitamo taj dan u vrtiću, također tematske slikovnice koje odgojitelji namjene za rad s djecom.
Ispitanik br. 9	Obično su to aktivnosti koji na prvi pogled to nisu, ali dijete zapravo spoznaje slova. Npr. slagalice u kojima kad složiš sliku, ispod slike se dobije složena riječ.
Ispitanik br. 10	Djeca moraju pokazati interes, a mi pravovremeno prepoznati razvojne potrebe. Stalno nuditi sadržaje, priče, slike (umjetničke ili vlastite) koje će djeca opisivati, stavljati u kontekst. Nuditi enciklopedije.

Tablica 8. Metode motivacije odgojitelja za poticanje jezičnih predvještina kod djece

6. Priprema prostora za poticanje jezičnih predvještina

Za kvalitetno usvajanje jezičnih predvještina uloga odgojitelja u osmišljavanju prostora vrlo je bitna. Kao što sam već ranije navela u teorijskom dijelu, prema *Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*, odgojitelj treba organizirati prostor koji će dijete potaknuti na učenje jer djeca uče čineći (kroz igru) i surađujući s drugom djecom i odraslima.

Analizom dobivenih odgovora možemo vidjeti da su samo dvije odgojiteljice navele kako u sobi dnevnog boravka imaju centar početnog čitanja i pisanja koji je bogat poticajima za usvajanje jezičnih predvještina. Jedna odgojiteljica navodi kako imaju u sobi dnevnog boravka kutak u kojem se nalaze odgovarajući poticaji za usvajanje navedenih predvještina, a preostalih sedam odgojiteljica navode da organiziraju prostor tako da su poticaji raspoređeni po cijeloj sobi dnevnog boravka. Ispitanici br. 2 i br. 9 navode kako u svakom centru imaju poticaje za razvijanje jezičnih predvještina.

U tablici 9 prikazani su odgovori ispitanika o pripremi prostora za usvajanje jezičnih predvještina.

Ispitanici	Priprema prostora
Ispitanik br.1	U centru početnog čitanja i pisanja postoje police s knjigama, slikovnicama, enciklopedijama i časopisima, s udobnom stolicom. Ponuđeni su čisti papiri s olovkama, bojicama, flomasterima, šiljilom, škaricama i ljepilom za izražavanje. Plakat Abecede je na zidu. Na polici je ponuđeno: umetaljke sa slovima, slova (na kamenčićima, oblucima, čepovima), memory, zvučni domino, štapne lutke za dramatizaciju.
Ispitanik br. 2	U svakom centru postoji pisani tekst, olovke, papiri i hameri za bilježenje, prilagođene sliko-priče prema aktualnoj temi, mase za modeliranje, plakati s pjesmicama (note, slika, pisani tekst), slikovnice, razne kartice.
Ispitanik br. 3	Uređen je u skladu s dječjim interesima i sposobnostima. U ovoj dobi konkretno s dramskim kutićem, lutkama, slikovnicama koje su djeci nadohvat ruke, slikopričama na zidu, stolom s papirima, bojicama, flomasterima, pastelama za šaranje.
Ispitanik br. 4	Sve stavljam na dostupno mjesto djetetu. Slikovnicama s konkretnim pojmovima, slikopričama, šablonama, aktivnim plakatima za poticanje jezičnih predvještina, radnim listovima (iscrtavanje oblika), taktilnim slovima abecede.
Ispitanik br. 5	Postavljanjem slova u prostoru, bankom slova, poticajnim slikama za opisivanje i imenovanje, pisaćim priborom dostupnim djeci.
Ispitanik br. 6	Edukativnim plakatima, osposobljavanjem centra za početno čitanje i pisanje koji sadrži sav potreban materijal za stjecanje navedenih predvještina. Slikopričama, pločom za pisanje, kredama, piši/briši površinama.
Ispitanik br. 7	Kutak u kojem se nalaze razne slikovnice, enciklopedije, časopisi, plakati sa slovima i slikama (djeca pridružuju početna slova odgovarajućoj slici), parne slike sa slovima,

	vezice na koje djeca vješaju slova i tako sastavljaju riječi, predlošci s riječima, fotografije raznih predmeta ispod kojih pišu nazivi, radni listovi na policama dostupnim djeci.
Ispitanik br. 8	Plakati s velikim slovima koji služe za svakodnevno pokazivanje na slovo i njegovo imenovanje.
Ispitanik br. 9	Svaki centar je ispisan velikim slovima, slagalice koje izradimo imaju i slova ispod slike, slikopriče koje su vidljive u skoro svakom centru ili ovisno o godišnjem dobu ili određenoj tematici, pripremljene slikovnice primjerene dobi.
Ispitanik br. 10	Velikim slovima, karticama s riječima ili predmetima koje djeca čitaju ili imenuju te putem njih raspoznaju slova, radovima djece.

Tablica 9. *Odgojiteljeva priprema prostora za poticanje jezičnih predvještina*

7. Mišljenje odgojitelja o jezičnim predvještinama

Prema dobivenim odgovorima sve ispitane odgojiteljice su mišljenja da su jezične predvještine važne te većina njih navodi da ih je važno poticati od rane dobi. Ispitanik br. 5 navodi da su bitne i za psihofizički razvoj djeteta te djetetovo samopouzdanje i socijalizaciju. Tri ispitane odgojiteljice misle kako su jezične predvještine dobra priprema za školu.

U tablici 10 prikazani su odgovori o mišljenju odgojiteljica o jezičnim predvještinama.

Ispitanici	Mišljenje odgojitelja
Ispitanik br.1	Jedan od najvažnijih zadataka djeteta u početnom školovanju je uspješno ovladavanje vještinama čitanja i pisanja kao temelj daljnjeg uspjeha, stoga smatram da ih je izrazito važno poticati od najranije dobi.
Ispitanik br. 2	Predvještine čitanja i pisanja su široko područje te ih treba poticati već od jaslca. Osnova za čitanje – priče, pjesmice,

	slike, kvalitetan govorni model, vježbice govornog aparata, dostupnost pisanog teksta, tijekom svakoga dana kroz cijelo predškolsko razdoblje. Pisanje – motoričke aktivnosti za ruku, masaže ručica, grafomotoričke vježbe, dostupnost raznog materijala za crtanje i pisanje i sl. kroz cijelo predškolsko razdoblje.
Ispitanik br. 3	Izrazito su važne kako dijete kasnije ne bi imalo problema s usvajanjem pisanja i čitanja te problema s učenjem.
Ispitanik br. 4	Dobro ih je početi njegovati u ranijoj dobi no dijete za iste ne mora biti osposobljeno sve do polaska u školu. Poželjne su u svakom smislu, no ima i drugih vještina koje je u ranijoj dobi važnije njegovati.
Ispitanik br. 5	Jako su važne za pravilan psihofizički razvoj djeteta, jačanje njegovog samopouzdanja, uspjeha u socijalizaciji.
Ispitanik br. 6	Smatram da se kod djece trebaju poticati od najranije dobi, kroz teme prikladne dobi djeteta. Izuzetno su bitne u pripremi za školu. Važno je ne preskakati grafomotoričke vježbe i slične aktivnosti te objasniti roditeljima njihovu važnost.
Ispitanik br. 7	Izuzetno su važne za svako dijete jer omogućuju čitanje i pisanje, razumijevanje istoga, pripremu za školu i daljnji život, važne su za pravilno sporazumijevanje s drugim ljudima, razumijevanje vlastitih i tuđih misli i osjećaja.
Ispitanik br. 8	Korisne predvještine koje uvelike pomažu djeci u njihovom daljnjem razvoju čitanja i pisanja, stvaranju temelja za dalje. Važno je napomenuti da predvještinama čitanja i pisanja treba pristupiti individualno sa svakim djetetom. Odgojitelj treba pratiti u ovom slučaju tempo djeteta i njegovog razvoja, a ne da dijete prati odgojitelja.
Ispitanik br. 9	Smatram ih važnima. Dijete nakon svih „uvoda“ u pisanje i čitanje onda najlakše svlada sam vrhunac toga, a to je ispisivanje i povezivanje slova u riječ.
Ispitanik br. 10	Vrlo je važno započeti rad na tim vještinama od rođenja, s

	lakšim počecima, ali biti ustrajni, bez tepanja te poticati pinceta hvat.
--	---

Tablica 10. *Mišljenje odgojitelja o jezičnim predvještinama*

Može se zaključiti da su jezične predvještine dobra podloga za usvajanje vještina čitanja i pisanja u kasnijoj dobi te uvelike olakšavaju njihovo usvajanje.

8. Ostvarivanje suradnje s roditeljima i oblici suradnje za poticanje jezičnih predvještina

Prema dobivenim odgovorima utvrđeno je da sve odgojiteljice ostvaruju suradnju s roditeljima prilikom usvajanja jezičnih predvještina. Suradnja se ostvaruje putem kutića za roditelje (oglasne ploče) gdje su roditeljima dane informacije o aktivnostima za poticanje predvještina koje se provode u skupini, ali koje i oni sami mogu provoditi kod kuće. Odgojiteljice i usmenim putem daju upute roditeljima o aktivnostima koje mogu provoditi s djecom kod kuće, provode radionice zajedno s njima, informiraju ih o eventualnim teškoćama i napredcima koje primijete kod djece. Roditelji čitaju djeci i sudjeluju u prikupljanju materijala i poticaja. Ispitanik br. 9 navodi kako imaju konkretan projekt putem kojeg više godina surađuju s roditeljima.

U tablici 11 prikazani su dobiveni odgovori ispitanika o ostvarivanju i oblicima suradnje s roditeljima.

Ispitanici	Ostvarivanje i oblici suradnje
Ispitanik br. 1	Da. Ostvarujemo kroz razne projekte (izrada plakata roditelja s djetetom), čitanje priče (roditelji čitaju) djeci u skupini, prikupljanje poticajnih materijala.
Ispitanik br. 2	Da. Kao za sve aktivnosti tako i za ove aktivnosti putem roditeljskih sastanaka jasno se upućuju roditelji u plan aktivnosti za nadolazeću godinu. Putem kutića za roditelje, roditelji imaju uvid u planirane aktivnosti, one već

	<p>provedene te njihove ishode. Putem individualnih informacija roditeljima se predlažu aktivnosti koje mogu provoditi s djetetom u obiteljskom okruženju koje bi mu bile zanimljive i poticajne. Putem komunikacijskih roditeljskih sastanaka obrađuju se teme za razvoj jezičnih predvještina.</p>
Ispitanik br. 3	<p>Da. Roditelji su upućeni koje slikovnice se čitaju djeci te koje se aktivnosti vezane za poticanje tih vještina provode u skupini. Oblik suradnje – oglasna ploča na kojoj su opisane aktivnosti koje će se provoditi, prilikom dolaska po dijete.</p>
Ispitanik br. 4	<p>Da. Praćenjem djeteta, davanjem napomena odnosno smjernica roditeljima za njegovanje predvještina koje dijete dobro usvaja i ukazivanje na slabije strane kako bi na istima mogli raditi s djetetom.</p>
Ispitanik br. 5	<p>Da. Putem kutića za roditelje, ali većina roditelja se uključuje tek kad su djeca u godini pred polazak u školu.</p>
Ispitanik br. 6	<p>Da. Kroz radionice – zajedničko čitanje priča, slikovnica, predstavljanje plakata nekog događaja, opisivanje tog događaja.</p>
Ispitanik br. 7	<p>Da. Roditelji donose razna sredstva koja su nam važna za poticanje jezičnih predvještina (razne slikovnice, časopise, bojice, papire).</p>
Ispitanik br. 8	<p>Za sada je nekoliko pojedinaca roditelja s kojima se ostvaruje suradnja i to u vidu proširenja poticanja predvještina čitanja i pisanja kod kuće, nakon odlaska iz vrtića. Suradnja je ostvarena i s roditeljima djece koja su jezično slabija od druge djece, te su im dane upute za poticanje razvoja jezičnih predvještina.</p>
Ispitanik br. 9	<p>Dugogodišnjim projektom „Pričam ti priču“ u kojem djeca svaki tjedan slušaju jednu priču koju za vikend ispričaju roditeljima, a oni tu istu zapisuju i donose u vrtić. Odgojitelji zajedno s djecom čitaju sve priče, izložimo ih da svi mogu pročitati priču svog djeteta uz originalnu priču jer</p>

	obično od strane djece bude puno izmišljenih ili promijenjenih dijelova. Roditelje molimo da ne traže priču po internetu nego da baš bude onako kako su im djeca ispričala.
Ispitanik br. 10	Da. Pokazujemo im vježbe koje provodimo u vrtiću, a lako ih mogu provoditi kod kuće, npr. senzorna kutija s brašnom ili kukuruznim brašnom za taktilnu vježbu pisanja, govorne vježbe i zadatke, svakodnevno čitanje i prepričavanje događaja.

Tablica 11. *Ostvarivanje i oblici suradnje odgojitelja i roditelja za poticanje jezičnih predvještina*

Pozitivno je što svi odgojitelji ostvaruju suradnju s roditeljima jer je bitno da su roditelji uključeni u djetetov odgojno-obrazovni proces.

9. Važnost suradnje s roditeljima i smjer razvoja suradnje za poticanje jezičnih predvještina

Prema analiziranim odgovorima ispitanika može se zaključiti da sve ispitane odgojiteljice smatraju suradnju s roditeljima važnom. Općenito je važno da su roditelji uključeni u odgojno-obrazovni proces djeteta, pokazujući interes za svoje dijete i pridonoseći njegovom cjelovitom razvoju. I same ispitane odgojiteljice smatraju da roditelji trebaju biti informirani o djetetovom odgoju u ustanovi te konkretno o djetetovom usvajanju jezičnih predvještina. Mišljenja su da suradnju treba ostvarivati pružajući roditeljima potrebne informacije i savjete za poticanje jezičnih predvještina putem roditeljskih sastanaka ili individualno putem razgovora. Iz dobivenih odgovora može se zaključiti da suradnju treba poticati u smjeru uključenosti roditelja u poticanje jezičnih predvještina djeteta. Prilikom suradnje, važna je dvosmjerna komunikacija, roditelja i odgojitelja, koja vodi uzajamnoj razmjeni informacija, u kojoj su jasno određene uloge i postoji međusobno poštovanjem osigurava cjelovit razvoj djeteta. (Budinski i Lujić, 2018)

U tablici 12 prikazani su dobiveni odgovori ispitanika o važnosti i smjeru suradnje odgojitelja i roditelja u poticanju jezičnih predvještina.

Ispitanici	Važnost i smjer razvoja suradnje
Ispitanik br.1	Usklađena suradnja roditelja i odgojitelja je preduvjet za uspješan odgoj djeteta, stoga kad dijete vidi uvažavajuću suradnju osjeća se sigurno i voljeno. Smatram da je uvijek potrebno jasno i konkretno predstaviti plan i program roditeljima kako bi jasno uvidjeli važnost jezičnih predvještina.
Ispitanik br. 2	Kao i za sve druga područja, izuzetno je bitna suradnja s roditeljima, njihov interes i uključenost u razvoj djeteta kako u svom okruženju, tako i uključenost u odgojno-obrazovni proces. Bitno je svake godine roditeljima osvijestiti realni razvojni status djeteta, što bi trebalo svladati u toj godini, što treba moći i znati te im dati primjere aktivnosti kojima mogu ići ka tome cilju. Ujedno znati prepoznati individualne posebnosti kod djeteta, bilo da je riječ o pozitivnim pomacima ili područjima na kojima je potrebno pojačano raditi.
Ispitanik br. 3	Smatram da je jako bitna jer su roditelji djeci jedan od najvažnijih jezično-govornih modela i imaju veliki utjecaj na djetetovo bogaćenje rječnika. Važno je upućivati roditelje za koje slikovnice i pjesme su djeca trenutačno zainteresirana. Poticati ih da doma djeci čitaju kroz osmišljene aktivnosti (npr. da svaki dan jedno dijete nosi dogovorenog plišanca doma te dijete i roditelj prije spavanja zajedno čitaju plišanu). Organizirati radionice s roditeljima (npr. jednom tjedno na kojima će nekoliko roditelja čitati ostaloj djeci).
Ispitanik br. 4	Vrlo je bitna. Informativnim radionicama, prijedlozima izvršenim na kutiću za roditelje.
Ispitanik br. 5	Smatram da je suradnja vrlo bitna. Roditelje je potrebno usmjeravati koje aktivnosti (zajedničko čitanje priča, slikovnica, prepričavanje događaja, pisanje) treba provoditi s djecom kod kuće kako bi dijete što bolje usvojilo jezične

	predvještine.
Ispitanik br. 6	Vrlo je bitno objasniti roditeljima kojim redoslijedom i na koje načine dijete usvaja ove predvještine, kako bi roditelji i sami mogli dijete poticati u tome.
Ispitanik br. 7	Izuzetno je bitna jer bez usuglašavanja odgojitelja i roditelja nije moguće, odnosno, mnogo je teže raditi na pravilnom razvoju djeteta. Stoga je potrebno roditelje informirati o djetetovim poteškoćama ukoliko ih ima ili o prednostima vezanima za jezične predvještine kako bi zajedničkim snagama to poboljšali. Bitna je i savjetodavna uloga nas odgojitelja kako bi roditelje informirali o načinima poticanja jezičnih predvještina i kako bi s djecom mogli raditi na usavršavanju istih.
Ispitanik br. 8	Izuzetno je bitna suradnja s roditeljima u ovom vidu suradnje. Suradnja do sada nije na 100%, ali se trudimo osvijestiti roditelje o važnosti poticanja jezičnih predvještina i planiramo u skorije vrijeme tu suradnju osvijestiti u vidu tematskog roditeljskog sastanka i radionice djece i roditelja u vrtiću.
Ispitanik br. 9	Za naš projekt je izuzetno važna i potrebna inače sam stekla dojam da roditelje to pretjerano ne interesira dok se ne pojavi problem ili je dijete u godini prije polaska u školu.
Ispitanik br. 10	Vrlo je bitna jer nije sve u pisanju i čitanju! Roditelji moraju biti sretni što će to naučiti u školi, a ne ih u dobi od tri do šest godina opterećivati da se te vještine moraju naučiti, bitno je da djeca nauče osnovne predvještine, a ostalo će naučiti tijekom školovanja. Važno je emocionalno podupirati djecu da sazriju u zrele i cjelovite ljude.

Tablica 12. *Mišljenja odgojitelja o važnosti suradnje s roditeljima prilikom poticanja jezičnih predvještina te smjeru razvoja*

7. RASPRAVA I ZAKLJUČAK

U današnje vrijeme kada djeca sve više vremena provode u predškolskim ustanovama, odgojitelji kao nositelji odgojno-obrazovnog procesa u ustanovi imaju ključnu ulogu u poticanju predvještina i vještina kod djece, kako jezičnih tako i ostalih. Zadaća odgojitelja nije dijete naučiti čitati i pisati, nego upoznati ga s jezičnim predvještinama koje će mu omogućiti lakše usvajanje navedenih vještina u kasnijoj dobi. Djetetov prirodan oblik učenja je čineći, sudjelujući, istražujući kroz aktivnosti koje potiču odgojitelji ili djeca sama te kroz igru. Kako je navedeno i u *Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014) važno je da odgojitelji potiču djetetovu autonomiju tj. samostalno mišljenje, odlučivanje i djelovanje. „Dijete se potiče na donošenje odluka i vršenje izbora, ostvarenje vlastitih prava te iznošenja i zastupanja vlastitog mišljenja“ (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014, str. 21). Odgojitelji svakodnevno osmišljavaju aktivnosti koje će provoditi s djecom u odgojno-obrazovnom procesu. Kako bi aktivnosti djeci bile prihvatljive, odgojitelji ih trebaju prilagoditi dobi i interesima djeteta. Provedenim istraživanjem utvrđeno je kako samo djelimice ispitanika (odgojitelja) shvaća važnost svoje uloge u poticanju jezičnih predvještina. Navodeći mnogobrojne aktivnosti koje provode svakodnevno s djecom u skupini pokazuju da su djelimice usmjereni na poticanje razvoja predvještina čitanja i pisanja. Predvještinama čitanja pridaju veću pažnju u ranijoj dobi, a pisanja u kasnijoj dobi djece. Aktivnosti počinju provoditi od jasličke dobi, uglavnom od treće godine života, što je i bitno. Osmišljavaju i organiziraju prostor dnevnog boravka djece, obogaćuju ga mnogobrojnim poticajima i materijalima kako bi motivirali djecu na usvajanje jezičnih predvještina. Kvalitetnim prostorno-materijalnim okruženjem omogućuju djeci da samostalno i prema individualnim potrebama ulaze u aktivnosti te da se u njima zadržavaju onoliko koliko im odgovara. Poželjno bi bilo da svi odgojitelji u svojim skupinama ustroje centar početnog čitanja i pisanja s pripadajućim poticajima i materijalima, a u kojem će djeca još kvalitetnije moći usvajati jezične predvještine. Također je utvrđeno da svi odgojitelji imaju pozitivan stav prema usvajanju jezičnih predvještina, smatraju ih bitnima te su mišljenja da je važno ostvarivati i suradnju s roditeljima kako bi dijete što bolje usvojilo jezične predvještine i kako bi zajednički pridonijeli što boljem cjelokupnom daljnjem razvoju djeteta.

LITERATURA

1. Anić, V. (2007). *Rječnik hrvatskog jezika*. Zagreb: Novi Liber: Europapress
2. Apel, K., Masterson, J. J. (2004): *Jezik i govor od rođenja do šeste godine: od glasanja i prvih riječi do početne pismenosti – potpuni vodič za roditelje i odgajatelje*. Lekenik: Ostvarenje.
3. Balen, I. i Kolar Billege, M. (2018). Procjena fonološke svjesnosti djece prije polaska u školu kao podloga za suvremeni metodički pristup početnom opismenjivanju. U: M. Orel i S. Jurjević (ur.) *International Conference EDUvision 2018 »Modern Approaches to Teaching the Coming Generations«* (str. 234-253). EDUvision: Ljubljana.
4. Bežen, A., Reberski, S. (2014). *Početno pisanje na hrvatskome jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
5. Bežen, A., Budinski, V., Kolar Billege, M. (2013). Procjena fonološke svjesnosti učenika prvoga razreda kao preduvjet za početno čitanje i pisanje na hrvatskome jeziku. U: Blažetin, S. (ur.), *XI. međunarodni kroatistički znanstveni skup* (str. 221-231). Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj.
6. Budinski, V. (2019). *Početno čitanje i pisanje na hrvatskome jeziku: Metodičko sadržajno-vremenski optimum poučavanja*. Zagreb: Profil Klett, Učiteljski Fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
7. Budinski, V., Lujić, I. (2018). Mišljenje odgojitelja o metodičkim postupcima za razvoj predvještina čitanja i pisanja. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*. Vol. 20, No. Sp.Ed.2, str. 152-170. <https://hrcak.srce.hr/214283> (02.09.2020.)
8. Budinski, V., Barun, I. (2013). Kurikulsko planiranje početnog čitanja i pisanja – razina usvojenosti početnog pisanja na kraju školske godine u prvome razredu osnovne škole. U: Bežen, A., Majhut, B. (ur.), *Kurikul ranog učenja hrvatskog/materinskog jezika* (str. 23-42). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i ECNSI.
9. Budinski, V., Kolar Billege, M. (2012). Mjerenje predčitačkih vještina glasovne analize i sinteze u hrvatskom/materinskom jeziku na početku prvog razreda osnovne škole. U: Blažetin, S. (ur.), *X. međunarodni kroatistički znanstveni skup* (str. 301-312). Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj.
10. Čudina-Obradović, M. (2014a). *Psihologija čitanja: od motivacije do razumijevanja*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

11. Čudina-Obradović, M. (2014b). *Psihologija čitanja: od motivacije do razumijevanja*. Radna bilježnica. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
12. Čudina-Obradović, M. (2008). *Igrom do čitanja: igre i aktivnosti za razvijanje vještine čitanja*. Zagreb: Školska knjiga.
13. Čudina-Obradović, M. (2004). *Kad kraljevna piše kraljeviću*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište Korak po korak.
14. Čudina-Obradović, M. (2002). *Čitanje prije škole*. Zagreb: Školska knjiga.
15. Erdeljac, V., Franc, V. (2013). Problem disleksije u kurikulumu ranog učenja hrvatskoga/materinskog jezika. U: Bežen, A., Majhut, B. (ur.), *Kurikul ranog učenja hrvatskog/materinskog jezika* (str. 321-334). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i ECNSI.
16. Erdeljac, V. (2009). Govorena i pisana riječ – dva modaliteta jezične upotrebe. U: *Mentalni leksikon: modeli i činjenice* (str. 95-115). Zagreb: Ibis grafika.
17. Eugenevna Soboleva, A., Nikolaevna Emeljanova K., (2009). *Pišem bez pogrešaka: igre, vježbe i aktivnosti za pomoć djeci s teškoćama u pisanju s uputama i preporukama neuropsihologa*. Zagreb: Planet Zoe.
18. Gazdić-Alerić, T., Alerić M., Budinski V., Kolar Billege, M. (2016). Čitanje kao više funkcionalna kompetencija. U: Devjak, T., Saksida, I. (ur.), *Mednarodni posvet, Partnerstvo Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani in vzgojno- izobraževalnih inštitucij* (str. 9-21). Ljubljana: Pedagoški fakultet.
19. Grginič, M. (2007). Što petogodišnjaci znaju o pismenosti. *Život i škola*, Vol. LIII, br. 17, str. 7-27. <https://hrcak.srce.hr/20503> (20.07.2020.)
20. Halmi, A. (2005). *Strategije kvalitativnih istraživanja i primijenjenim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
21. Hansen, K.A., Kufmann, R.K., Walsh, K.B. (2006). *Kurikulum za vrtiće: razvojno-primjereni program za djecu od 3 do 6 godina*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište: Korak po korak.
22. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=42115> (19.08.2020.)
23. Ivšac Pavliša, J., Lenček, M. (2011). Fonološke vještine i fonološko pamćenje: neke razlike između djece urednoga jezičnoga razvoja, djece s perinatalnim oštećenjima mozga i djece s posebnim jezičnim teškoćama kao temeljni prediktor čitanja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, Vol. 47, br. 1, str. 1-16.

- <https://hrcak.srce.hr/63438> (01.08.2020.)
24. Jelaska, Z. (2007). Pojedinaac i jezik. U: Cvikić, L. (Ur.), *Drugi jezik hrvatski* (str.34-39). Zagreb: Profil.
25. Kelić, M. (2015). *Ovladavanje čitanjem: priručnik za logopede, učitelje i roditelje*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
26. Kid Sense Child Development (2017), *Writing Readiness (Pre-Writing) Skills*, <https://childdevelopment.com.au/areas-of-concern/writing/writing-readiness-pre-writing-skills/?print=pdf> (16.08.2020.)
27. Kolar Billege, M. (2020). *Sadržaji, ishodi i vrednovanje u Hrvatskome jeziku – metodički pristup*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
28. Kolar Billege, M., Budinski, V. (2015). Predstavljanje hrvatskoga jezika novom školskom grafijom u metodičkome kontekstu. U: Blažetin, S. (ur.), *XII. međunarodni kroatistički znanstveni skup* (str. 329-338). Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj.
29. Kuvač, J. (2007). Uloga vrtića u razvoju jezičnih sposobnosti i predvještina. U: Cvikić, L. (Ur.), *Drugi jezik hrvatski* (str. 60-63). Zagreb: Profil.
30. Logan, J.A.R., Cutting, L., Schatschneider, C., Hart, S., Deater-Deckard, K., Petrill S. (2013). Reading Development in Young Children: Genetic and Environmental Influences. *Child Development*, Vol.84, No.6, Pages 2131-2144.
31. Mašković, T., Drožđan, D., Sokač, M., Josić, M. (2018). *Od jaslica do škole: vodič za lakši proces prilagodbe na jaslice, vrtić i školu*. Sveta Nedjelja: Printera grupa.
32. Mendeš, B. (2009). Početna nastava čitanja i pisanja – temelj nastave hrvatskog jezika. *Magistra Iadertina*, Vol. 4 No 1, str. 115-129. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=78133 (16.08.2020.)
33. Mesec, I., Grgac, B., Šagadin, T., Kelčec, M., Mahović, M. (2015). Poticanje čitanja i pisanja u godini pred polazak u školu. *Dijete, vrtić, obitelj*, Vol. 21, br.79, str 32-34. <https://hrcak.srce.hr/172751> (15.07.2020.)
34. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2014). *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*. Zagreb.
35. Moomaw, S., Hieronymus, B. (2008). *Igre čitanja i pisanja: aktivnosti za razvoj predčitačkih vještina i početnog čitanja i pisanja u predškolskoj dobi i prvom razredu*. Buševac: Ostvarenje.
36. Oussoren, R. A. (2007). *Ples pisanja*. Buševac: Ostvarenje.
37. Posokhova, I. (2007). *Kako pomoći djetetu s teškoćama u čitanju i pisanju: Praktični priručnik*. Buševac: Ostvarenje.

38. Špehar, S. (2002). Centar za početno čitanje i pisanje. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*. Vol 8. No 27, str. 2-4. <https://hrcak.srce.hr/181847> (08.08.2020.)
39. Težak, S., Diklić, Z. (1998). *Hrvatski jezik 1: udžbenik za prvi razred trogodišnjih strukovnih škola*. Zagreb: Znanje.
40. Velički, V. (2009). Poticanje govora u kontekstu zadovoljenja dječjih potreba u suvremenom dječjem vrtiću. *Metodika: časopis za teoriju i praksu metodika u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi*. Vol. 10, No. 18, str. 80-91. <https://hrcak.srce.hr/40817> (10.08.2020.)
41. Vignjević, J. (2020). Upute za dobar govor u odgajanju i obrazovanju - Nadahnute Kvintilijanovim i Marulićevim mislima. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*. Vol. XVIII, No. 2, str. 325-338. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=350405 (20.08.2020.)
42. Visinko, K. (2014). Predčitačke i čitačke vještine. U: *Čitanje: poučavanje i učenje* (str. 118-119). Zagreb: Školska knjiga.
43. Vukasović, A., Blažević, B. (2020). *Razvoj pred vještina čitanja i pisanja*. <http://dominkanke.org/wp-content/uploads/2020/03/RAZVOJ-PRELVJE%C5%A0TINA-%C4%8CITANJA-I-PISANJA.pdf> (07.08.2020.)

PRILOZI

Prilog br. 1 – Anketa za odgojitelje

Poštovani odgojitelji!

Za potrebe istraživačkog dijela diplomskog rada na temu *Uloga odgojitelja u poticanju jezičnih predvještina* potrebno mi je Vaše mišljenje o provođenju aktivnosti za poticanje jezičnih predvještina (čitanja i pisanja) te njihovoj važnosti.

Molim Vas da pažljivo pročitate pitanja te na sva odgovorite kako bi ih mogla obraditi.

Anketa je anonimna i podaci će biti korišteni isključivo za potrebe diplomskog rada.

Unaprijed zahvaljujem!

Studentica Lara Topić

Demografski pokazatelji

1. Naziv ustanove u kojoj radite: _____
2. Objekt u kojem radite:
 - a) centralni objekt
 - b) područni objekt
3. Spol:
 - a) muško
 - b) žensko
4. Dob: _____
5. Godine radnog staža u vrtiću: _____
6. Koji je Vaš status zaposlenja?
 - a) zaposlen/a na određeno
 - b) zaposlen/a na neodređeno
 - c) pripravnik/pripravnica
 - d) odgojitelj na zamjeni
7. U kojoj skupini trenutno radite:
 - a) mlađa vrtićka skupina
 - b) srednja vrtićka skupina
 - c) starija vrtićka skupina (predškola)
 - d) mješovita vrtićka skupina

Pitanja za odgojitelje

1. Koje aktivnosti za provođenje jezičnih predvještina provodite u skupini?
2. Kada započinjete s aktivnostima za poticanje jezičnih predvještina, u kojoj dobi djece?
3. Kako raspoređujete aktivnosti s obzirom na dob djece?
4. Koje aktivnosti dominiraju u pojedinoj dobi?
5. Kako motivirate djecu za aktivnosti koje potiču jezične predvještine?
6. Kako pripremate prostor u sobi dnevnog boravka za poticanje jezičnih predvještina?
7. Koje je Vaše mišljenje o jezičnim predvještinama?
8. Da li ostvarujete suradnju s roditeljima vezano za poticanje jezičnih predvještina i u kojem obliku?
9. Prema Vašem mišljenju koliko je bitna suradnja s roditeljima u poticanju jezičnih predvještina te što mislite u kojem smjeru treba razvijati suradnju s roditeljima?

Prilog br. 2 – Odgovori ispitanika (odgojitelja)

Ispitanik br. 1

Demografski pokazatelji

1. DV Medo Brundo
2. Centralni objekt
3. Žensko
4. 35 godina
5. 8 godina
6. Zaposlena na neodređeno vrijeme
7. Starija vrtićka skupina (predškola)

Odgovori odgojitelja

1. Igra s loptom „Reci početni glas na zadanu riječ“.
Igra s kockom „Riječ na zadano slovo“.
Zabavno-društvena igra „Pronađi slova svoga imena“.
Likovne aktivnosti: kolažiranje svog imena, slaganje slova iz časopisa, plakat „Abeceda“.
Memory: uparivanje slova.
Grafomotoričke vježbe iz radnih listića.
Govorne igre rime i zagonetke.
Čitanje slikovnica: razgovor i prepričavanje istih.
Dramatizacija priča.
Pjesmica „Abeceda“: učenje stihova.
Umetaljke „Pronađi isto slovo“.
Zvučni domino: slaganje domina po početnom slovu.
2. U dobi od 3 godine.
3. S 3 godine – čitanje kraćih slikovnica s djecom uz pokazivanje, dramatizacija priče, ponavljanje brojalica.
S 4 godine – igre rimama i zagonetke.
S 5 godina – glasovna struktura: početni i završni glas u riječi, dramatizira igru.
Obogaćivanje okoline pisanim sadržajem.

Sa 6/7 godina – glasovna analiza: raščlamba riječi na glasove i glasovna sinteza: spajanje glasova u riječ. Pisanje slova i brojki.

4. S 3 godine – slikovnice.

S 4 i 5 godina – dramatizacija priče.

Sa 6 i 7 godina –grafomotoričke vježbe.

5. Čitanjem priča, postavljanjem poticajnih pitanja, obogaćivanjem odgovora (svaki odgovor treba obogatiti novim pitanjem), pohvalama i ohrabrenjem. Osmišljavanjem poticajnog prostornog konteksta.
6. U centru početnog čitanja i pisanja postoje police s knjigama, slikovnicama, enciklopedijama i časopisima, s udobnom stolicom. Ponuđeni su čisti papiri s olovkama, bojicama, flomasterima, šiljilom, škalicama i ljepljivom za izražavanje. Plakat Abecede na zidu. Na polici ponuđene: umetaljke sa slovima, slova (na kamenčićima, oblucima, čepovima), memory, zvučni domino, štapne lutke za dramatizaciju.
7. Jedan od najvažnijih zadataka djeteta u početnom školovanju je uspješno ovladavanje vještinama čitanja i pisanja kao temelj daljnjeg uspjeha, stoga smatram da ih je izrazito važno poticati od najranije dobi.
8. Da. Ostvarujemo kroz razne projekte (izrada plakata roditelja s djetetom), čitanje priče (roditelji čitaju) djeci u skupini, prikupljanje poticajnih materijala.
9. Usklađena suradnja roditelja i odgojitelja je preduvjet za uspješan odgoj djeteta, stoga kad dijete vidi uvažavajuću suradnju osjeća se sigurno i voljeno. Smatram da je uvijek potrebno jasno i konkretno predstaviti plan i program roditeljima kako bi jasno uvidjeli važnost jezičnih predvještina.

Ispitanik br. 2

Demografski pokazatelji

1. DV Medo Brundo
2. Područni objekt
3. Žensko
4. 41 godina
5. 16 godina
6. Zaposlena na neodređeno
7. Srednja vrtićka skupina

Odgovori odgojitelja

1. Dostupnost pravopisno ispravnog teksta u cjelokupnom okruženju: označeni centri aktivnosti, označene osobne stvari imenom (uz znakić) – imenovanje. Taktilna abeceda, slikovna abeceda sa sličicama za izdvajanje početnog glasa, plakat sa sličicama (i pisanim tekstom) kao vizualna podrška za razumijevanje određenih situacija, dostupnost raznih razvojno-primjerenih grafomotoričkih listića i zadataka. Mase za modeliranje, debele igle s platnom na stalcima te igre s čačkalicama za poticanje razvoja fine motorike ruke. Svakodnevno provodim aktivnosti mimičkih igara za lice (usta i jezik) – pravilnog izgovaranja glasova, igre slogovanja, brojalice i sl. Potičem u skupini dijaloško čitanje slikovnica, te igre „Slovo na slovo“. Pratim prati individualni status djeteta te se prema njemu prilagođavaju aktivnosti.
2. U jaslicama.
3. U jaslicama tijekom čitanja slikovnica kreće se s oponašanjem glasanja, praćenjem prstom teksta koji se čita, izrada npr. velikih taktilnih samoglasnika te igre i uporabe istih. Bitno je da je u djetetovom okruženju već od jaslica pisani tekst. U početku većim slovima, slogovima i kratkim riječima, npr. djetetovim imenom te do školske dobi gdje su to već kraće rečenice. Pjesmice, brojalice, a ujedno već i jaslicama masaža prstića i primjerene aktivnosti za razvoj šake, okreta zgloba, pinceta hvata.
4. U jaslicama izgovaranje glasova, umetanje u veće otvore, odvrtnje i zavrtanje, oponašanje glasanja iz okruženja i sl.
U mlađa vrtićkoj skupini dominiraju aktivnosti rada po modelu – pikanje, crtanje i spajanje prema modelu te interes za slikovnice.

U srednjoj skupini veliki je interes za slova općenito, pisanje vlastitog imena, ili svog izmišljenog teksta vlastitim simbolima, šivanje. Izdvajanje prvog glasa i sl.

U starijoj skupini igre analize i sinteze, označavanje stvari u prostoru, pisano praćenje događaja, izrada vlastitih slikovnica te slovkanje.

5. Kao i za sve druge aktivnosti, bitno je pratiti i prilagoditi aktivnost te ju uklopiti u trenutne teme koje se provode. Iako npr. grafomotoričkim vježbicama uvijek rado pristupaju djevojčice, dječake se motivira uključivanje njima npr. zanimljivih likova.
6. U svakom centru postoji pisani tekst, olovke, papiri i hameri za bilježenje, prilagođene sliko-priče prema aktualnoj temi, mase za modeliranje, plakati s pjesmicama (note, slika, pisani tekst), slikovnice, razne kartice.
7. Predvještine čitanja i pisanja su široko područje te ih treba poticati već od jaslica. Osnova za čitanje – priče, pjesmice, slike, kvalitetan govorni model, vježbice govornog aparata, dostupnost pisanog teksta, tijekom svakoga dana kroz cijelo predškolsko razdoblje. Pisanje – motoričke aktivnosti za ruku, masaže ručica, grafomotoričke vježbe, dostupnost raznog materijala za crtanje i pisanje i sl. kroz cijelo predškolsko razdoblje.
8. Kao za sve aktivnosti tako i za ove aktivnosti putem roditeljskih sastanaka jasno se upućuju roditelji u plan aktivnosti za nadolazeću godinu. Putem kutića za roditelje, roditelji imaju uvid u planirane aktivnosti, provedene te ishod aktivnosti. Putem individualnih informacija roditeljima se predlažu aktivnosti koje mogu provoditi s djetetom u obiteljskom okruženju koje bi mu bile zanimljive i poticajne. Putem komunikacijskih roditeljskih sastanaka obrađuju se teme za razvoj jezičnih predvještina.
9. Da. Kao i za sve druga područja izuzetno je bitna suradnja s roditeljima, njihov interes i uključenost u razvoj djeteta kako u svom okruženju tako i uključenost u odgojno-obrazovni proces. Bitno je svake godine roditeljima osvijestiti realni razvojni status djeteta, što bi trebalo savladati u toj godini što treba moći i znati te im dati primjere aktivnosti kojima mogu ići ka tome cilju. Ujedno znati prepoznati individualne posebnosti kod djeteta, bilo da je riječ o pozitivnim pomacima ili područjima na kojima je potrebno pojačano raditi.

Ispitanik br. 3

Demografski pokazatelji

1. DV Medo Brundo
2. Centralni objekt
3. Žensko
4. 28
5. 2
6. Zaposlena na određeno vrijeme
7. Mlađa vrtićka skupina

Odgovori odgojitelja

1. Čitanje slikovnica, pričanje priča uz korištenje gesti i pokreta, razgovor o pročitanoj slikovnici (otvoreni tip pitanja koja će omogućiti djetetu više prilika za izražavanje), opisivanje slika, pjevanje pjesmica, izgovaranje brojalica, modeliranje plastelinom, aktivnosti nizanje (npr. kugle, tuljci, šuplje drvene kocke).
2. U dobi od dvije godine.
3. Ovisno o interesu djece, trudim se da je soba dnevnog boravka uređena sukladno dječjim interesima i dobi te djeca slobodno izabiru u koje aktivnosti će se uključiti.
S 2 godine – šaranje, bojanje, modeliranje tijesta, pokretne priče.
S 3 godine – crtanje, stolne predstave, pjevanje pjesmica, izgovaranje brojalica.
S 4 godine na dalje – nizanje sitnijih predmeta, modeliranje plastelinom, kinetičkim pijeskom.
S 5 godina – radni listići za grafomotoriku.
4. Za pjevanje pjesmica i brojalica zainteresirane su sve dobne skupine.
Za modeliranje su najzainteresiranija djeca u dobi od 3 godine.
Za pokretne priče djeca u dobi od 2 do 3 godine.
Za razvoj grafomotorike djeca u dobi od 4 godine pa nadalje.
Za stolne predstave djeca u dobi od 5 i 6 godina.
5. Otvorenim tipom pitanja, poticanjem na razgovor u svakodnevnim situacijama, omogućavanjem djeci da samostalno izaberu aktivnost, da mogu koristiti poticaje samostalno, da im se nalaze na dohvat ruke.

6. Uređen je u skladu s dječjim interesima i sposobnostima. U ovoj dobi konkretno, s dramskim kutićem, lutkama, slikovnicama koje su djeci na dohvata ruke, slikopričama na zidu, stolom s papirima, bojicama, flomasterima, pastelama za šaranje.
7. Izrazito su važne kako dijete ne bi imalo kasnije problema u usvajanju pisanja i čitanja te problema s učenjem.
8. Da, roditelji su upućeni koje slikovnice se čitaju djeci te koje se aktivnosti vezane za poticanje tih vještina provode u skupini. Oblik suradnje – oglasna ploča na kojoj su opisane aktivnosti koje će se provoditi, prilikom dolaska po dijete.
9. Smatram da je jako bitna jer su roditelji djeci jedan od najvažnijih jezično-govornih modela i imaju veliki utjecaj na djetetovo bogaćenje rječnika. Upućivati roditelje za koje slikovnice i pjesme su djeca trenutačno zainteresirana. Poticati ih da doma djeci čitaju kroz osmišljene aktivnosti (npr. da svaki dan jedno dijete nosi dogovorenog plišanca doma te dijete i roditelj prije spavanja zajedno čitaju plišanu). Organizirati radionice s roditeljima (npr. jednom tjedno na kojima će nekoliko roditelja čitati ostaloj djeci).

Ispitanik br. 4

Demografski pokazatelji

1. DV Medo Brundo
2. Područni objekt
3. Žensko
4. 28 godina
5. 2 godina
6. Zaposlena na određeno vrijeme
7. Srednja vrtićka skupina

Odgovori odgojitelja

1. Aktivnosti pričanja pomoću slikopriča (jednostavni i djeci bliski motivi i likovi, radnja jednostavnog sadržaja koja omogućuje i razvoj mašte pa tako i konkretno vještina bitnih za razvoj čitanja i pisanja), taktilna slova (imenovanje slova), prva početna slova riječi naglašena (imenovanje slova), povezivanje slike i riječi, ples pisanja.
2. U dobi od 3 godine.
3. Djeca mlađe dobi – taktilna slova, listanje slikovnice, imenovanje predmeta u slikovnicama, pjesmice u rimi.
Starija djeca – prepisivanje riječi napisanih na papiru, ocrtavanje slova pomoću šablone, ples pisanja, vježbanje crtanja osnovnih oblika kako bi dobili dojam o kockastom, oblom, oštrom.
4. Kod djece mlađe dobi dominiraju aktivnosti sa slikovnicama i pjesmice u rimi.
Kod djece starije dobi dominiraju aktivnosti ples pisanja, prepisivanje riječi.
5. Njima bliskim motivima, likovima i pričama, kako individualno tako skupno.
6. Sve stavljam na dostupno mjesto djetetu. Slikovnicama s konkretnim pojmovima, slikopričama, šablonama, aktivnim plakatima za poticanje jezičnih predvještina, radnim listovima (iscrtavanje oblika), taktilnim slovima abecede.
7. Dobro ih je početi njegovati u ranijoj dobi no dijete za iste ne mora biti osposobljeno sve do polaska u školu. Poželjne su u svakom smislu no ima i drugih vještina koje je u ranijoj dobi važnije njegovati.

8. Da. Praćenjem djeteta, davanjem napomena odnosno smjernica roditeljima za njegovanje predvještina koje dijete dobro usvaja i ukazivanje na slabije strane kako bi na istima mogli raditi s djetetom.
9. Vrlo je bitna. Informativnim radionicama, prijedlozima izvješnim na kutiću za roditelje.

Ispitanik br. 5

Demografski pokazatelji

1. DV Medo Brundo
2. Područni objekt
3. Žensko
4. 60 godina
5. 40 godina
6. Zaposlena na neodređeno vrijeme
7. Starija vrtićka skupina (predškola)

Odgovori odgojitelja

1. Složi rečenicu uz sličice, složi priču uz 4 kocke sa sličicama, prepričavanje najdraže priče, pripremanje priča za roditelje, uhvati glas – traženje određenog glasa u riječi (pljesni kada ga čuješ), izrađivanje zajedničke slikovnice, opisivanje slika, prepričavanje događaja, prepisivanje teksta, ispunjavanje radnih listova s grafomotoričkim zadacima.
2. Od jaslíčke dobi.
3. Jaslička dob – tapšalice, brojalice, opisivanje slikovnice, pjevanje.
Mlađa djeca vrtićke dobi – čitanje priča, poticanje na prepričavanje, društveno-zabavne igre s pravilima, ples pisanja.
Starija djeca vrtićke dobi – igre koje potiču učenje čitanja i pisanja.
4. Kod mlađe djece dominiraju aktivnosti izvođenja brojalica, listanja slikovnica, imenovanja pojmova u slikovnicama, pjevanje pjesmica.
Kod starije djece dominiraju aktivnosti poput plesa pisanja, pričanje priča, prepričavanje događaja, rješavanje grafomotoričkih zadataka.
5. Najavom za vrijeme kada su djeca okupljena u zajednički krug.
6. Postavljanjem slova u prostoru, banka slova, poticajnim slikama za opisivanje i imenovanje, pisaćim priborom dostupnim djeci.
7. Jako su važne za pravilan psihofizički razvoj djeteta, jačanje njegovog samopouzdanja, uspjeha u socijalizaciji.
8. Da. Putem kutića za roditelje, ali veći roditelja se uključuje tek kad su djeca u godini pred polazak u školu.

9. Smatram da je suradnja vrlo bitna. Roditelje je potrebno usmjeravati koje aktivnosti (zajedničko čitanje priča, slikovnica, prepričavanje događaja, pisanje) treba provoditi s djecom kod kuće kako bi dijete što bolje usvojilo jezične predvještine.

Ispitanik br. 6

Demografski pokazatelji

1. DV Medo Brundo
2. Područni objekt
3. Žensko
4. 31 godina
5. 11 godina
6. Zaposlena na neodređeno vrijeme
7. Srednja vrtićka skupina

Odgovori odgojitelja

1. Ples pisanja (izvođenje pokreta nalik pisanju kroz različite aktivnosti poput plesanja, tapkanja, slikanja na pjenu, slikanja prstima na raznim podlogama, kretanje uz glazbu u ritmu). Banka abecede – pronalaženje različitih slova u novinama, časopisima te izrezivanje slova i spremanje u kutiju prema određenom slovu. Pjesmice, brojalice, recitacije. Igre „Slovo“ (zadati djeci jedno slovo i oni nabrajaju sve riječi kojih se mogu sjetiti. Igra „Pokvareni telefon“. Izmišljanje priče ili stripa s djecom na određenu temu. Grafomotoričke vježbe (plastificirani predlošci za povlačenje linija, labirinti).
2. U dobi od 3 godine.
3. U jasličkoj dobi – pjesmice, priče i recitacije.
Za djecu u dobi od 3 godine – ples pisanja.
Za djecu u srednjoj i starijoj vrtićkoj skupini – banka abecede i slovo na slovo.
4. U jasličkoj dobi – pjesmice, brojalice uz pokret.
U od 4 i 5 godina – ples pisanja, crtanje, izrezivanje, smišljanje priča, grafomotoričke vježbe.
U dobi od 5, 6 i 7 godina – prepoznavanje i izrezivanje slova, igre slovo na slovo.
5. Služeći se temama koje slijede interes djeteta, brojalicama, pjesmicama s pokretom koje voli većina djece.
6. Edukativnim plakatima, osposobljavanjem centra za početno čitanje i pisanje koji sadrži sav potreban materijal za stjecanje navedenih predvještina. Slikopričama, pločom za pisanje, kredama, piši/briši površinama.

7. Smatram da se kod djece trebaju poticati od najranije dobi, kroz teme prikladne dobi djeteta. Izuzetno su bitne za pripremu za školu. Važno je grafomotoričke vježbe i slične aktivnosti, ne preskakati, i objasniti roditeljima njihovu važnost.
8. Da. Kroz radionice – zajedničko čitanje priča, slikovnica, predstavljanje plakata nekog događaja, opisivanje tog događaja.
9. Vrlo je bitno objasniti roditeljima kojim redoslijedom i na koje načine dijete usvaja ove predvještine, kako bi roditelji i sami mogli dijete poticati u tome.

Ispitanik br. 7

Demografski pokazatelji

1. DV Bajka
2. Područni objekt
3. Žensko
4. 25 godina
5. 3 godine
6. Zaposlena na određeno
7. Mješovita vrtićka skupina

Odgovori odgojitelja

1. Čitanje slikovnica, prepričavanje slikovnica i priča, prepričavanje događaja – npr. „Što si radio/radila preko vikenda?“, igra pogađanja predmeta – opisivanje svojstva predmeta, djeca trebaju pogoditi o kojem predmetu je riječ, nabranje riječi koje počinju određenim slovom, nabranje riječi koje završavaju određenim slovom, rastavljanje riječi na slogove, prepričavanje slikopriča, pridruživanje slova određenim riječima, slaganje riječi prema zadanom predlošku i bez predloška, pisanje prstima i kistovima po pijesku ili brašnu, prepričavanje priča pomoću fotografija, igre „Kaladont“ i „Pokvareni telefon“.
2. U dobi od 3 godine.
3. S djecom mlađe dobi čitam slikovnice i postavljamo im pitanja vezana za iste, potičem djecu na prepričavanje događaja, promatranje i opisivanje slika. S djecom starije dobi provodim aktivnosti pridruživanja slova određenim riječima/slikama, pisanje riječi, izmišljanje rime, potičem djecu na samostalno izmišljanje priče, pričanje istih priča s različitim početkom ili završetkom, slikovne križaljke, igre „Kaladont“ i „Pokvareni telefon“.
4. Čitanje slikovnica dominira u svakoj dobi. Mlađa djeca boju u bojankama, crtaju. Kod starije dobi više dominira pisanje riječi, prepoznavanje slova, izmišljanje priča i raznih završetaka priča na poznate slikovnice, pisanje riječi uz predloške i bez njih, razni radni listovi, rješavanje zagonetki i izmišljanje istih.
5. Slikovnicama, društvenim igrama koje uključuju slova i dramatizacijom.

6. Imamo kutak u kojem se nalaze razne slikovnice, enciklopedije, časopisi, plakati sa slovima i slikama (djeca pridružuju početna slova odgovarajućoj slici), parne slike sa slovima, vezice na koja djeca vješaju slova i tako sastavljaju riječi, predlošci s riječima, fotografije raznih predmeta ispod kojih pišu nazivi, radni listovi na policama dostupnim djeci.
7. Izuzetno su važne za svako dijete jer omogućuju čitanje i pisanje, razumijevanje istoga, pripremu za školu i daljnji život, važne su za pravilno sporazumijevanje s drugim ljudima, razumijevanje vlastitih i tuđih misli i osjećaja.
8. Da. Roditelji donose razna sredstva koja su nam važna za poticanje jezičnih predvještina (razne slikovnice, časopise, bojice, papire).
9. Izuzetno je bitna jer bez usuglašavanja odgojitelja i roditelja nije moguće, odnosno, mnogo je teže raditi na pravilnom razvoju djeteta. Stoga je potrebno roditelje informirati o djetetovim poteškoćama ukoliko ih ima ili o prednostima vezanima za jezične predvještine kako bi zajedničkim snagama to poboljšali. Bitna je i savjetodavna uloga nas odgojitelja kako bi roditelje informirali o načinima poticanja jezičnih predvještina i kako bi s djecom mogli raditi na usavršavanju istih.

Ispitanik br. 8

Demografski pokazatelji

1. DV Radost
2. Područni objekt
3. Žensko
4. 27 godina
5. 3 godine
6. Zaposlena na određeno vrijeme
7. Mlađa vrtićka skupina

Odgovori odgojitelja

1. Svakodnevno čitanje slikovnica, priča, komentiranje ilustracija iz slikovnica, poticanje verbalne komunikacije među djecom. Usvajanje rime, ponavljanje rime (pjesmice). Potičem djecu na prepričavanje onog što su vidjeli i čuli u priči (knjizi). Upotrebljavamo grafomotoričke kartice za preciziranje jasnih linija, koristeći se flomasterima (piši-briši), te nizanje raznih materijala (kamenčići, gumbići).
2. U trećoj godini djetetova života.
3. U trećoj godini – komentiramo slikovnice, fotografije, potičem verbalnu komunikaciju, grafomotoričke kartice, finu motoriku šake, crtanje kružića i drugih oblika.
U četvrtoj godini – prepričavanje doživljaja, priče, ponavljanje pjesmica i rime, pamćenje slova (prvo slova svog imena) početni pokušaji pisanja slova.
4. U trećoj godini najčešće komentiranje slikovnica i fotografija, prepričavanje priča.
U četvrtoj godini veći je interes za grafomotoričke kartice, pamćenje slova, slaganje kratkih riječi, ponavljanje pjesmica i rima.
5. Mnoštvo poticaja, kada dođe do zasićenja, ponuda novih. Veliki izbor slikovnica i knjiga, fotografija. Djeca imaju na izbor što bi htjeli da čitamo taj dan u vrtiću, tematske slikovnice također koje odgojitelji namjene za rad s djecom.
6. Plakati s velikim slovima koji služe za svakodnevno pokazivanje na slovo i njegovo imenovanje.
7. Korisne predvještine koje uvelike pomažu djeci u njihovom daljnjem razvoju čitanja i pisanja, stvaranje temelja za dalje. Važno je napomenuti da predvještinama čitanja i

pisanja treba pristupiti individualno sa svakim djetetom. Odgojitelj treba pratiti u ovom slučaju tempo djeteta i njegovog razvoja, a ne da dijete prati odgojitelja.

8. Za sada je nekoliko pojedinaca roditelja s kojima se ostvaruje suradnja i to u vidu proširenja poticanja predvještina čitanja i pisanja kod kuće, nakon odlaska iz vrtića. Suradnja je ostvarena i s roditeljima djece koja su jezično slabija od druge djece, te su im dane upute za poticanje razvoja jezičnih predvještina.
9. Izuzetno je bitna suradnja s roditeljima u ovom vidu suradnje. Suradnja do sada nije na 100%, ali se trudimo osvijestiti roditelje o važnosti poticanja jezičnih predvještina i planiramo u skorije vrijeme tu suradnju osvijestiti u vidu tematskog roditeljskog sastanka i radionice djece i roditelja u vrtiću.

Ispitanik br. 9

Demografski pokazatelji

1. DV Šegrt Hlapić
2. Područni objekt
3. Žensko
4. 31 godinu
5. 10 godina
6. Zaposlena na neodređeno vrijeme
7. Mješovita vrtićka skupina

Odgovori odgojitelja

1. Čitanje i pričanje priča. Provođenje dugogodišnjeg projekta "Pričam ti priču" – djeca slušaju priču u vrtiću pa prepričavaju roditeljima koji istu zapisuju pa čitamo sve priče svi zajedno. Grafomotoričke vježbe, iscrtavanje oblika i slova u rasipnim materijalima, oblikovanje plastelinom, pričanje uz pomoć slikopriče.
2. U dobi od 3 godine.
3. U dobi od 3 i 4 godine aktivnosti iscrtavanje oblika u rasipnim materijalima i oblikovanje plastelinom.
U dobi od 5 i 6 godina grafomotoričke vježbe.
Aktivnosti čitanja i pričanja priča provodim sa svom djecom, neovisno o dobi.
4. Pisanje (precrtavanje slova) dominira kod predškolaca. Kod djece u dobi od 3 i 4 godine dominiraju aktivnosti oblikovanje plastelinom i listanje slikovnica.
5. Obično su to aktivnosti koji na prvi pogled to nisu, ali dijete zapravo spoznaje slova. Npr. slagalice u kojima kad složiš sliku ispod slike dobije se složena riječ.
6. Svaki centar je ispisan velikim slovima, slagalice koje izradimo imaju i slova ispod slike, slikopriče koje su vidljive u skoro svakom centru ili ovisno o godišnjem dobu ili određenoj tematici, pripremljene slikovnice primjerene dobi.
7. Smatram ih važnima. Dijete nakon svih „uvoda“ u pisanje i čitanje onda najlakše svlada sam vrhunac toga, a to je ispisivanje i povezivanje slova u riječ.
8. Dugogodišnjim projektom „Pričam ti priču“ u kojem djeca svaki tjedan slušaju jednu priču koju za vikend ispričaju roditeljima koji onda tu istu zapisuju i donose u vrtić. Odgojitelji zajedno s djecom čitaju sve priče, izložimo ih i onda svi mogu pročitati uz original priču jer obično od strane djece bude puno izmišljenih ili promijenjenih

dijelova. Roditelje molimo da ne traže priču po internetu nego da baš bude onako kako su im djeca ispričala.

9. Za naš projekt je izuzetno važna i potrebna inače sam stekla dojam da roditelje to pretjerano ne interesira dok se ne pojavi problem ili je dijete u godini prije polaska u školu.

Ispitanik br. 10

Demografski pokazatelji

1. DV Sunce
2. Područni objekt
3. Žensko
4. 48 godina
5. 20 godina
6. Zaposlena na neodređeno vrijeme
7. Srednja vrtićka skupina

Odgovori odgojitelja

1. Igra „Slovo na slovo“, prepoznavanje glasa (na početku, u sredini i na kraju riječi, povezivanje predmeta s početnim glasom, ples pisanja, slova od brusnog papira – oblik i način pisanja slova (Montessori metoda), metalni okviri i pokretna abeceda – slaganje pojmova (Montessori metoda).
2. U dobi od 3 godine.
3. Mlađa djeca u dobi od jedne do tri godine imenovanje, prepoznavanje i pridruživanje predmeta s naglaskom na pravilan izgovor naziva predmeta ili pojave; s istim materijalima podići ljestvicu težine (asocijacije, igre s bojama i oblicima, uključiti kozmički odgoj, prirodu, biologiju, zemljopis). S djecom predškolske dobi aktivnosti povezivanja glasova sa slovima, početno čitanje i pisanje, prepričavanje priča, smišljanje novih priča od nekoliko zadanih pojmova.
4. U dobi od prve do treće godine aktivnosti imenovanja, prepoznavanja i pridruživanja naziva.
U dobi od treće do šeste godine aktivnosti širenja i bogaćenja rječnika, grafomotorički zadaci.
5. Djeca moraju pokazati interes, a mi pravovremeno prepoznati razvojne potrebe. Stalno nuditi sadržaje, priče, slike (umjetničke ili vlastite) koje će djeca opisivati, stavljati u kontekst. Nuditi enciklopedije.
6. Velikim slovima, karticama s riječima ili predmetima koje djeca čitaju ili imenuju te putem njih raspoznaju slova, radovima djece.

7. Vrlo je važno započeti rad na tim vještinama od rođenja, s lakšim počecima, ali biti ustrajni, bez tepanja te poticati pinceta hvat.
8. Da. Pokazujemo im vježbe koje provodimo u vrtiću, a lako ih mogu provoditi kod kuće, npr. senzorna kutija s brašnom ili kukuruznim brašnom za taktilnu vježbu pisanja, govorne vježbe i zadatke, svakodnevno čitanje i prepričavanje događaj.
9. Vrlo je bitna jer nije sve u pisanju i čitanju! Roditelji moraju biti sretni što će to naučiti u školi, a ne ih u dobi od tri do šest godina opterećivati da se te vještine moraju naučiti, bitno je da djeca nauče osnovne predvještine, a ostalo će naučiti tijekom školovanja. Važno je emocionalno podupirati djecu da sazriju u zrele i cjelovite ljude.

POPIS SLIKA

Slika 1. *Međusobni odnosi različitih oblika prepoznavanja strukture govora*

Slika 2. *Sličica za percepciju govora (prvi glas)*

Slika 3. *Sličica za percepciju govora (zadnji glas)*

Slika 4. *Sličica za percepciju govora (srednji glas)*

POPIS TABLICA

Tablica 1. *Zadaci fonološke i fonemske svjesnosti prema složenosti kognitivne aktivnosti (težini)*

Tablica 2. *Očekivane predvještine pisanja djeteta u ranoj i predškolskoj dobi*

Tablica 3. *Demografski pokazatelji ispitanika*

Tablica 4. *Aktivnosti odgojitelja za poticanje jezičnih predvještina*

Tablica 5. *Dob djece za poticanje usvajanja jezičnih predvještina*

Tablica 6. *Aktivnosti za poticanje jezičnih predvještina prema dobi*

Tablica 7. *Dominantne aktivnosti prema pojedinoj dobi djeteta*

Tablica 8. *Metode motivacije odgojitelja za poticanje jezičnih predvještina kod djece*

Tablica 9. *Odgojiteljeva priprema prostora za poticanje jezičnih predvještina*

Tablica 10. *Mišljenje odgojitelja o jezičnim predvještinama*

Tablica 11. *Ostvarivanje i oblici suradnje odgojitelja i roditelja za poticanje jezičnih predvještina*

Tablica 12. *Mišljenja odgojitelja o važnosti suradnje s roditeljima prilikom poticanja jezičnih predvještina te smjeru razvoja*

IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Lara Topić